సవతి తల్లి

తులసికోట దగ్గర అంట్లుతోమేది తోమిపెట్టిన గిన్నెలమీద నీళ్ళు ప్రోక్షించి, వాటిని పళ్ళెంలో తిరగవేసి మళ్ళీ ప్రోక్షించి అప్పుడు వాటిని తన పవిత్ర బ్రాహ్మణ పూర్వ సువాసినీ హస్తంతో తాకి, వాటిలో మిగిలిన నీళ్ళు పోసి తొలిచి శుచిచేసుకుంటున్న వెంకమ్మకు, తన పెద్దమనవడి ఏడుపు వినిపించింది. యాభైఏనిమిదేళ్ళ వెళ్ళబుచ్చి ఆచారంతోనూ, ఉపవాసాలతోనూ నియమాలతోనూ కృశించి ఉన్న ఆవిడశరీరానికి విద్యుత్తు తగిలినట్టుకాగా వెంకమ్మగారు, పిల్లల ఆ ఆర్తనాదం విన్న కోడిలాగ, చేస్తున్న పని మధ్యలోనే వదిలేసి, గబగబా మనవణ్ణి రక్షించటానికి పోయింది.

దాసుగదిలో దాసూ, అతని పెద్దకొడుకు గోపీ కనిపించేసరికి ఆవిడ ఆగ్రహం పట్టలేకపోయింది.

“అయిందీ? తెల్లారిందీ? వాణ్ణి చెండుకుతినటం మొదలు పెట్టావు? ఒక్కసారి వాడిగొంతు పిసికి పారెయ్యరా! ఈ రంపపుకోత చూడలేక చస్తున్నానూ!” అన్నది వెంకమ్మ తనకొడుకైన దాసుతో.

దాసు మాట్లాడలేదు. మాట్లాడినా ఆవిడ వినదు. విన్నా ఆవిడకు అర్థంకాదు. అర్థమైనా ఆవిడ దాసు చెప్పేది ఒప్పుకోదు. అదీకాక ఆవిడకు చేతినిండా పని. ఎందుకంటే నాయనమ్మ కనిపించగానే గోపీ శ్రుతి మరింత హెచ్చిస్తాడు. దాంతో వెంకమ్మగారి “కన్నకడుపును కన్నకడుపు” వక్కలై పోయి, మిగతా ప్రపంచమంతా మరిచి మనవణ్ణి ఊరడించబోతుంది. తన భార్యపోయిన ఈ రెండున్నర ఏళ్ళనుంచీ దాసు ఈ దృశ్యం రోజూ, ఒక్కొక్కరోజు రెండుమూడుసార్లుకూడా, చూస్తున్నాడు కనక అతని కిదంతా పరిపాటే.

వెంకమ్మ చేతులుచాచి మనవడి దగ్గరికి పరుగెత్తుతూ, “నా తండ్రే! నా బంగారమే! నే చచ్చిపోయినానే! ఏడవకు, నాన్నా, ఏడవకు! నీకు

పప్పుండలు కొని పెడతాగా? పిప్పరమెంటు బిళ్ళలు కొని పెడతాగా?" అని ఊరడించ సాగింది.

గోపీ ఆవిణ్ణి చేతికి అందుబాటులోకి రానివ్వి నెత్తిన రెండు చేతులతోనూ ఫెడీఫెడీకొడుతూ, ఆ దరువుకు సరిగా కాళ్ళతో నృత్యంచేస్తూ, గొంతు ఇంకా హెచ్చించి ఏడుస్తూ, "నాకిప్పుడే కొని పెట్టూ! నాకు నాన్న చేత రూపాయిప్పిచ్చూ! నాకు రూపాయి కావాలీ!" అని రోదించాడు.

మనవడికి కావలసిందేదో ఇప్పుడు వెంకమ్మ కర్థమయింది. కనక ఆవిడ తన కొడుకేసి తిరిగి, "తల్లిలేని వెధవ నెందుకేడిపిస్తావురా? వాడి చేతికి ఒక్క రూపాయివ్వరా!...ఏం, నాన్నా? మళ్ళీ రూపాయి నాన్నకియ్యి! ఏం?" అని రాజీ చెయ్యడానికి ప్రయత్నించింది.

"నువు కావలిస్తే వాణ్ణి ముద్దుచేసి పాడుచేసుకో. నేను వాడికి రూపాయలూ, అర్థరూపాయలూ ఇవ్వను. కిందటిసారి నేవద్దు అంటుంటే వాడిచేతికి రూపాయి నోటిచ్చావు. అడగగానే ఇవ్వనందుకు వాడు దాన్ని ముక్కలు చేసి పారేశాడు" అన్నాడు దాసు.

"ఎప్పుడో నా పుటకలకి ఒక రూపాయినోటు చించాడని ఎన్నిసార్లు చెప్తావురా, తల్లిలేని వెధవనూ! వెధవరూపాయి! ఎన్నిరూపాయలు ఖర్చవుతున్నయ్యో!"

దాసు తల్లికేసి కళ్ళు పెద్దవి చేసి ఆశ్చర్యంతో చూశాడు. ఎంత ఆశ్చర్యపడకుండా ఉందామన్నా వెంకమ్మ ఉన్నట్టుండి దాసు చెవులు నమ్మలేని మాట ఏదో ఒకటి అంటుంది.

"ఖర్చా? రూపాయినోట్లు చించేసుకోవటమూ ఒకటేనా? నే నెవరనుకుంటున్నావు? జమీందారు ననుకుంటున్నావా? నేను ఎంత మంచిగా, ఎన్నిసార్లు చెప్పినా నువు అర్థంచేసుకోకుండా ఉన్నావు. వాడు నా మనీ పర్సుకోసం ఈసారి ఎగపడితే ముక్కలు విరగతంతాను. ఆ పనిచెయ్యకపోబట్టే వాడట్లా గొంతుచించుకు ఏడుస్తున్నాడు" అన్నాడు దాసు.

"పోనీరా, తల్లిలేని వెధవా! ఇంకోసారి అడగడులే. ఈ ఒక్కసారికీ ఇయ్యి! ఒక్క రూపాయియ్యి...ఏం, నాన్నా? నోటు చించవుగదూ?" అన్నది వెంకమ్మ.

ఏడుపు మానేసి తండ్రీ నాయనమ్మల సంభాషణ అతిశ్రద్ధగా ఆల కిస్తున్న గోపీ ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పలేదు సరిగదా, సరేనని తల అయినా ఆడించలేదు.

"చింపనని వాడెందుకు చెబుతాడూ? నువ్వు వాడికి ఎన్ని వాగ్దానా లన్నా చేస్తావు. వాడు నీకు ఒక్క వాగ్దానం చెయ్యగా నే నెన్నడూ చూడ లేదు. అట్లావుంది మీ ఇద్దరిమధ్యా బలపరాక్రమాలు. నీ అసమర్థత ప్రతి క్షణమూ చూస్తూండటంచేత వాడు అందరూ తనకు బలాదూరే ననుకుంటు న్నాడు...మాటిమాటికీ తల్లిలేని వెధవంటూ వెంచుకూ—పది తల్లులపెట్టుగా నువ్వుంటివిగా?" అన్నాడు దాసు.

"అయితే వాడిమొహాన ఆ రూపాయి కొట్టవుట్రా?" అన్నది వెంకమ్మ మళ్ళీ రౌద్రం తెచ్చుకుంటూ.

"నేను అగంలేని పనులుచేస్తే కోప్పడాలిసినదానివి, నన్ను పిచ్చిపన్లు చెయ్యమంటా వేమిటమ్మా? పిల్లల్ని గారాబం చెయ్యటానికికైనా హద్దూ పద్దూ ఉండి" అంటూ దాసు అవతలికి వెళ్ళబోయినాడు.

"మా నాన్నగా! ఏడవకు. వెధవరూపాయి నేనిస్తాలే. చిన్నవెధవని ఎట్లా రంపపుకోత కోస్తున్నాడో! ఎందుకనుకోవటం, నీ గీత అట్లా రాసి పెట్టి ఉంది. నీ రాతే బాగుంటే నీ తల్లే బతికుండేది. నీ కష్టాలు చూడడానికే నా కింకా ఆయుర్దాయం యిచ్చాడు భగవంతుడు" అని మనవణ్ణి ఓదార్చు తున్న తల్లికేసి దాసు నింతమ్ముగాన్ని చూసినట్టు చూసి, ఒక ముక్కుముక్కి అవతలికి వెళ్ళిపోయినాడు.

౨

దాసు ఒకప్పుడు చాలా చురుకూ, దురుసూకూడా అయినవాడు. కాని పెళ్ళయి భార్య కాపరానికొచ్చి సంసారభారం మీదపడ్డతర్వాత అతని దురుసుతనం చాలా తగ్గింది. ఉన్నఊళ్లోనే బడిపంతులుగిరీ సంపాదించటంతో క్రమంగా సాత్విక స్వభావంకూడా అలవడింది. అతని కిప్పుడు ఏ విధమైన సంఘర్షణ అన్నా ఏవగింపే.

చనిపోయిన దాసుభార్య అదొక రకంమనిషి. ఆమెకు అతిశయంజాస్తి. మనుషులంతా పురుగులన్న భావాన్ని ఆమె ఏదోవిధంగా ప్రకటిస్తూ ఉండేది.

డబ్బో, అందమో, తెలివితేటలో చూసుకున్న అతిశయమైతే సహించలేక పోయినా అర్థం చేసుకోవచ్చు. కాని మంగళాంబ అతిశయానికి ఎటువంటి ఆధారమూ లేదు. ఆమెకు ప్రపంచజ్ఞానం దాదాపు ఏమీ లేదు. ఆమె పుట్టింటి వారు ఏనాడైనా బాగా బతికారేమోగాని దాసు వెళ్ళి అడిగేనాటికి పరమ దరిద్రులు. మంగళాంబకు భగవంతుడు కాస్త తెల్ల తోలిచ్చాడు. గాని అంద చందాలంటూ ఇవ్వలేదు. అయినా ఆమె ఎవరిలో ఏ విశేషం ఉందని తన ఎదుటగా ఎవరన్నా తెచ్చుకోకుండా, "ఏడిచారు! ఇటువంటి వాళ్ళను లక్షాతొంభైమందిని చూశాం!" అనేది.

మంగళాంబ కాపరానికి వచ్చిన తరువాత మొట్టమొదటిసారిగా దాసు తన తల్లిలో మార్పు గమనించాడు. ఆ మార్పు అతనికి నచ్చకపోయినా దానికి కారణం తన భార్యే అయి ఉంటుందని ఊహించి ఊరుకున్నాడు.

అత్తాకోడళ్ళకు సామాన్యంగా జరిగే కీచులాట గోపి పుట్టిన తర్వాత ఘర్షణగా పరిణమించింది. అప్పుడు కూడా దాసు వాళ్ళమధ్య జోక్యం కలిగించుకోలేదు. వెంకమ్మ మనుమడ్ని 'పిల్లల్ని కనిపెంచినదైనా మనవణ్ణి తన సొంతం చేసుకోవడానికి వాడి పనులన్నీ తానే చెయ్యటానికి చంటిపిల్లలాగా ఉబలాటపడసాగింది. మంగళాంబ ఈ విషయంలో అత్తగార్ని అవగింజంత సందు కూడా ఇవ్వదలచలేదు. ఎప్పుడూ పిల్లవాణ్ణి అంటిపెట్టుకూర్చుని ఇంటిపనిని గూర్చి ఎగగొట్టేది. అత్తగారు కోడల్ని పిల్లవాణ్ణి అంటిపెట్టుకున్నందుకు తిట్టలేక, ఇంటిపని చెయ్యలేదని తిట్టిపోసేది.

మంగళాంబ రెండో పిల్లవాణ్ణి కన్న నెలరోజులకే చావటంతో వెంకమ్మలో వింత పరివర్తన వచ్చింది. ఈ పరివర్తనకు ఆధారమేమిటో దాసు పూర్తిగా ఊహించలేకపోయినాడు. అతనికి దయ్యాల్లో నమ్మకం వుంటే తనభార్య దయ్యమై తన తల్లిని ఆవహించిందనుకుని ఉండేవాడే. వెంకమ్మ ఏ విచిత్ర మానసిక పరిణామం వల్లనో, ఏ తెలియరాని ప్రభావం చేతనో, ఒక్కొక్కసారి అచ్చంగా మంగళాంబలాగా ప్రవర్తించేది, ఆమె లాగే మాట్లాడేది.

తల్లి మనస్తత్వం పూర్తిగా అర్థమైనట్టు దాసు ఎన్నడూ భావించలేకపోయినాడు. కాని ఆవిడ పెంపకంలో కొన్ని ప్రధాన లక్షణాలను మాత్రం అతను అర్థం చేసుకోగలిగాడు.

తన మనవడికి తన మీద ఏమాత్రమూ గౌరవం లేకుండా చేసుకునేందుకు ఏయే పనులు చెయ్యాలో, ఏయే మాటలనాలో అవల్లా చేసేది, అనేది. అచ్చగా తనతో పోతే బాగుండును; గోపీకి తన తండ్రి మీద గాని ఇతర మానవుల మీద గాని ఈషణ్మాత్రమైనా గురీ, నమ్మకమూ, గౌరవమూ లేకుండా చెయ్యటానికి ఆవిడ సర్వశక్తులూ ధారపోసింది. తను తప్ప మిగిలిన అందరూ గోపీకి అన్యాయమో, అపకారమో, హింసో చెయ్యటానికి సిద్ధంగా ఉన్నారన్న భావం ఆమె వాడికి కలిగించేది. వాడు ఇంకా ఏడవకముందే ఏడుస్తాడేమోనని విలవిల్లాడిపోయి నోటికి వచ్చిన వాగ్దానాలన్నీ చేసేది. దీని ఫలితంగా వాడు తప్పక ఏడిచేవాడు. తీరా వాడు ఏడుపు ప్రారంభించినాక ఆవిడకు పూర్తిగా మతిపోయేది. ఆ యేడుపుకు ఎన్ని కారణాలూహించవచ్చో అన్నీ ఊహించేది—తానే కారణమన్నది మినహాగా! వాడిచేత ఏడుపు మానిపించటానికి ఎన్ని అగచాట్లన్నా పడేది.

నాయనమ్మ దౌర్బల్యం కనిపెట్టి గోపీ ఆవిణ్ణి హిరణ్యాక్ష వరాలడిగేవాడు. వాడి ఏడుపు మానిపించటానికి మడి కట్టుకున్నది కాస్తా మైల పడేది. వాడు పారెయ్యమంటే తరుగుతున్న కూరలు అవతల పారేసేది. వండే అన్నం గంజిగుంటలోకి వంచేసేది. "నాన్న ఇంట్లోనుంచి వెళ్ళిపోవాలి" అని ఒకొక్కసారి గోపీ ఏడిచేవాడు. ఏ పనో చూసుకుంటున్న దాసును కాస్సేపు ఎటన్నా వెళ్ళిరమ్మని ఆవిడ బ్రతిమాలేది!

తల్లి మరీ అర్థంలేని కోర్కెలు కోరినప్పుడు దాసు విననట్టు నటించేవాడు. కాని ఆవిడ గోపీ ఏడుపు మానిపించటానికి వస్తువులు తానై పారేసినా, వాణ్ణి పారెయ్యనిచ్చినా ఊరుకునేవాడు కాదు.

"ఏమిటే ముద్దు? నా కర్థం కావటంలేదు అన్నీ డబ్బుపోస్తే వచ్చినవేనా?" అనేవాడు దాసు.

"ఓరి నీ డబ్బు దగ్ధమైపోనూ! చిన్న వెధవ, తల్లిలేని వెధవ ప్రాణం కడబట్టేటట్టు ఏడుస్తుంటే, డబ్బు డబ్బంటావేమిరా?" అనేది వెంకమ్మ. దాసు నిర్ఘాంతపోయేవాడు.

అదేం చిత్రమో, దాసు ఏడిచేటప్పుడు అది నిజమైన దుఃఖం అవునో కాదో వాడికంట నీరున్నదో లేదో కూడా వెంకమ్మ చూడలేకపోయేది.

"వాడిదగ్గర "ఆవిడ మెదడు లేనిదే కాక గుడ్డిది కూడాను!" అనుకునేవాడు దాసు.

గోపీ రాక్షసులమధ్య ఉన్న నిస్సహాయుడనీ, వాడికి తను ఒక్కర్తే రక్షకురాలననీ వెంకమ్మ భ్రమ. ఈ భ్రమకు ఆధారం ఏమీలేదు. గోపీ ఆవిడ ఊహించిన దానికన్న చాలారెట్లు మానసిక శక్తిగలవాడే. కనకనే వాడు ఆవిణ్ణి చెవులకు పిడకలు కట్టి ఆడించేవాడు. ఈ సంగతి వెంకమ్మకు మాత్రమే తెలీదు. వెంకమ్మ అజ్ఞానాన్ని గోపీ పూర్తిగా వినియోగపరుచుకుంటూనే ఉండేవాడు.

తన తల్లిని గురించి దాసు అర్థం చేసుకోలేకపోయిన అనేక అంశాల్లో ఒకటేమిటంటే, వెంకమ్మ తన మనవడిచేత నానా మాటలూ పడటమేగాక తన్నులుకూడా తింటూ ఉండేది. వాడావిణ్ని గర్భశత్రువల్లే హింసించేవాడు. "ఆవిడ ఇవన్నీ ఎందుకు సహిస్తుంది? ఎన్నాళ్ళు సహిస్తుంది? అకస్మాత్తుగా ఆవిడ సహనం అడుగంటితే వాడి గతేంకాను?" అని దాసు అనుకునేవాడు.

గోపీ, నాయనమ్మ ధర్మమాఅంటూ సర్వస్వతంత్రుడు. వాడు కొండమీది కోతి కావాలంటే, నాయనమ్మ చేతిలో ఉన్నంతవరకు సాగేది. వాడికి కిష్టంలేకపోతే మొహం కడుక్కునేవాడు కాదు, నీళ్ళు పోసుకునేవాడు కాదు. మాసిన గుడ్డలు మారుస్తానంటే నేలమీద పొర్లిగింతలు పెడుతూ, కాళ్లు తన్నుకుంటూ ఏడిచి, ఉన్న గుడ్డలు మరింత మాపుకునేవాడు. వెంకమ్మ ఏ పనులు చెయ్యటం తప్పంటుందో ఆ పనులన్నీ వాడు విధిగాచేసి ఆవిడమీద తన ఆధిక్యత ధ్రువపరుచుకునేవాడు. వాడట్లా చేసినప్పుడల్లా వెంకమ్మకు పరమానందమయ్యేది.

గోపీది కేవలం గృహసమస్య కాదు, వాడు ఇరుగు పొరుగువాళ్ళ ఇళ్ళకు వెళ్ళేవాడు. అక్కడకూడా ఇంట్లో చేసినట్టే చేసేవాడు. పొరుగింటి పిల్లల్ని తన్ని, యాగీలూ, పితూరీలూ తెచ్చేవాడు. మనవడిమీద ఏ పొరుగింటివాళ్లు చాడీలు చెప్పినా ముసలావిడకు అగకుండా ఆనందం పొంగివచ్చి, "పోరి, అల్లరివెధవా!" అని మనవడికేసి మెరిసే కళ్ళలో చూస్తూ, బోసినోటికి గుడ్డ అడ్డం పెట్టుకునేది. అనవసరంగా ఇంట్లో గొంతెత్తి ఏడిచే గోపీ, పొరుగింటి వాళ్లెవరన్నా తన్నితే కిక్కురుమనేవాడు కాడు.

వెంకమ్మ తననూ, తన అన్ననూ, అక్కనూ, చెల్లెల్నీ ఎట్లా పెంచిందో దాసు ఎరుగును. ఆవిడ తన పిల్లల్ని చాలా భయభక్తులతో పెంచింది.

అందర్నీ చచ్చేట్టు కొట్టేది. గిజగిజ గిజిలాగ కూచోపెట్టేది. అటువంటిది మన వడి విషయంలో ఇంత అన్యాయంగా ఎందుకు మారిందో దాసుకు అర్థం కాలేదు. ఆవిడ తనమీద కాస్త ఆపేక్ష చూపించి ఉన్నట్టయితే ఈ వృద్ధాప్యంలో మనవడికి బానిస అయ్యేగీత ఆవిడకి పట్టేదికాదేమో అనికూడా దాసు అనుకున్నాడు.

దాసు ఏమంత కలవాడు కాకపోయినా సొంత ఇంట్లో కాపరంచేస్తూ ఉన్న ఊళ్ళో ఉద్యోగం చేస్తూ నెలకు నూటయాభై తెచ్చుకొని అందులో తృణమో కణమో వెనక వేసుకుంటున్నాడు. తన జీవితాన్ని నాలుగు వేలకు భీమా చేసుకున్నాడు. అదిగాక ప్రావిడెంటు ఫండు కడుతున్నాడు. ఇంతలో అతనికి తగిలే పెద్ద ఖర్చేమీ లేదు. ఈవిధంగా అతని జీవితం ఒకదారి పట్టి నప్పటికీ తల్లిలేని తన పిల్లల సమస్య అతని కొక మనోవ్యాధిగా పట్టుకున్నది. ఈ సమస్య గురించి తాను ఏమీ చెయ్యటంలేదే. చేయలేని స్థితిలో ఉన్నానే అన్న ఆవేదన సర్వకాల సర్వావస్థలలోనూ అతన్ని వెన్నంటి ఉంటూ, జ్వర పీడితుడి నాలుక చేదులాగా అతనికి జీవితంలో ఏ రుచీలేకుండా చేసేసింది.

దాసు తన ఇద్దరు పిల్లల్నీ చూసుకుని, "వీళ్ళు నా పిల్లలు" అన్న ఆనందం పొందలేకపొయ్యేవాడు. రెండోవాడు సత్యం విషయమై తాన్నె న్నడూ ఆటే బాధపడలేదు. వాడు పుడుతూనే తల్లి పోవడం ఒక కారణం కావచ్చు. అదీకాక వాడు బతికి బట్ట కడతాడన్న ఆశ దాసు ఎన్నడూ భావించలేదు. నెల రోజుల గుడ్డుగా ఉన్నప్పటినుంచీ వాడు డబ్బాలమీద పెరిగి ఎప్పుడూ రోగిష్టిగానే ఉంటూ వస్తున్నాడు. చిన్న పిల్లలకు వచ్చే రోగాలన్నీ వాడికి వచ్చాయి. లోకధర్మాన్ని పాటించి దాసు వాడికి మందు లిప్పిస్తూ వస్తున్నాడేగాని సత్యం ఎన్నడూ పూర్తి ఆరోగ్యంతో లేనేలేడు. ఇప్పుడు కూడా వాడు దాసు కళ్ళకు, రేపో, ఎల్లుండో, వచ్చే మాసం లోనో, పై సంవత్సరంలోనో చావటానికి సిద్ధంగా ఉన్నట్లు కనబడేవాడు గాని, నిండు ప్రాణిగా కనిపించేవాడేకాడు. తియ్యకుండా జలుబూ, బాన లాంటి పొట్ట, ఊచలల్లె ఉన్న కాళ్ళు చేతులూ, కళా కాంతి లేని ముఖమూ పెట్టుకుని సత్యం రెండేళ్ళు అర్థం వెళ్ళబుచ్చాడేగాని వాడి కిప్పటికీ నడక రాదు, మాటలు రావు, ఏడిస్తే కూనారిలాగా, బలహీనంగా ఏడుస్తాడు. లేక పోతే అదీలేదు. గంటల తరబడి కూర్చున్న చోటునుంచి కదలడు. కదిలినా చాలా కొద్ది దూరం దేకుతూ జరిగి మళ్ళీ కూచుండి పోతాడు.

వెంకమ్మ పెంపకం క్రింద వాడు గాలికి పెరగడం చూసి వెంకమ్మ ఆశ్చర్యపడక పోయినా దాసు మాత్రం కొన్ని వేలసార్లు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఆవిడ సత్యాన్ని పెంచిన పెంపకంలో నైపుణ్యం అంటూ లేదు. వాడు ఏడిచినప్పుడల్లా పాలు పట్టేది. వాంతులుగాని, తెల్ల విరోచనాలుగాని వస్తే రసం వేసేది. పెద్ద పెట్టున జ్వరం వచ్చినా దగ్గు వచ్చినా దాసుకి తెలిసి వైద్యుణ్ణి పిలిచేవాడు. డాక్టరు మందులుపోసి పై రోగ లక్షణాలు తగ్గించేవాడు. గాని సత్యాన్ని మామూలు పిల్లవాడన్నే చేసే వైద్యుడు ఇంతవరకు పుట్టనే లేదు. సత్యానికి అన్న ప్రాశన చేసిన తరువాత వెంకమ్మ వాడు ఏడవకుండానే పొట్ట తడిమి చూసి, వాడి ఆకలి అయినట్లు తన దివ్యచక్షువులకు కనిపించినప్పుడల్లా అన్నమో, పంచదార బిళ్ళలో, బాదంకాయ బిస్కట్లో, ఏమీ లేకపోతే విభూతి గడ్డలో పెట్టేది. సత్యం దేకటం మొదలుపెట్టిన తరవాత నేలమీద ఏది దొరికితే అది ఏరి నోట పెట్టుకునేవాడు.

సత్యాన్ని పెంచటంలో తన తెలివితేటలన్నీ ఉపయోగించానని వెంకమ్మ మనస్ఫూర్తిగా నమ్మేది. తాను నమ్మటమేకాక అందరికీ ఆ మాటే గర్వంగా చెప్పుకునేది.

"అమ్మ తల్లీ, వాడి తల్లి చచ్చిపోయిన తరువాత ఆ నెల్నాళ్ళ గుడ్డును ఎంత జాగ్రత్తగా పెంచానో నాకు తెలుసు, ఆ పరమాత్ముడికి తెలుసు! లేకపోతే ఏనాడో పోవలసిన వాడేగా?" అనేది వెంకమ్మ అవకాశం దొరికినప్పుడల్లా అందరితోటీనూ.

ఏమైనా సత్యం విషయం దాసుకూ చింతలేదు. వెంకమ్మకు అంతకన్నా చింతలేదు. వాడు బ్రతుకుతాడన్న ఆశలేదు. కనుక దాసునిర్లిప్తుగా ఉండేవాడు; గొంతెత్తి ఏడవడు కనుక వెంకమ్మ నిశ్చింతగా ఉండేది. ఇద్దరికీ గోపీ దగ్గిరే ఎక్కడలేని వేదనానూ.

దాసు గోపీ విషయంలో కూడా నిర్లిప్తత వహించుదామనుకునేవాడుగాని సాధ్యమయేదిగాదు. గోపీ తనకళ్ళ ఎదుట మానసికంగా మట్టికొట్టుకు పోతుండటం దాసుకు కనిపిస్తూ ఉంది. తన తల్లి వాడిపట్ల ఎటువంటి అత్యాచారం చేస్తున్నదీ దాసు అర్థం చేసుకోగలిగేవాడు. అదీకాక గోపీ విషయం కొన్నాళ్ళప్పు కొన్ని ఆశలు పెట్టుకుని ఉన్నాడు. కొన్నాళ్ళపాటు వాడి అచ్చట్లూ ముచ్చట్లూ చూశాడు. ఆనందించాడు. వాడి శరీర మానసిక శక్తులు దిన దిన ప్రవర్తమానమై వికాసం పొందటం గమనించాడు. అటువంటి

ఏపుగా పెరిగే మొక్కను తన తల్లి మెలిపెట్టేసింది. తాను చాతగాని దద్దమ్మ లాగా చూస్తూ ఊరుకోవలసి వచ్చింది. ఈ తన అసమర్థతకు విచారించకుండా ఉండలేకపోయినాడు దాసు.

3

పిల్లవాడి కాలేజీ చదువుకని దాసు అక్కగారు భాగ్యమ్మ వచ్చింది. ఆవిడ దాసుకన్న అయిదారేళ్లు పెద్ద. ఎక్కడో, రైలూ, బస్సూ, రహదారీ లేని మామూలు పల్లెటూరిచ్చారు. ఆవిడకొక కూతురు కొడుకూ కలిగారు. కొంతకాలం క్రిందట భర్త పోయినాడు. క్రిందటేడే ఆవిడ మరిది వేరుపడ్డాడు. భాగ్యమ్మ కొడుకు రంగయ్య స్కూలు చదువంతా హోటలు తిండితినే చదివాడు. మరిది వేరు పడినాక పిల్లవాడు దగ్గిర లేనప్పుడు తను ఇంకా ఆ పల్లెటూళ్ళో దేనికని భాగ్యమ్మ తన అల్లుడి దగ్గిరో తమ్ముడి దగ్గిరో ఉండటానికి నిర్ణయించింది.

అసలు రహస్య మేమిటంటే భాగ్యమ్మ మొగుడు విలాసంగా తిరిగి అసలే అంతంత మాత్రంగా ఉన్న ఆస్తిలో సగానికి సగం తగలేశాడు. భాగ్యమ్మ మరిది ఉద్యోగం చేసి సంపాదిస్తూ ఆదుకోవటంచేత రంగయ్య స్కూలు చదువు ఏదో విధంగా సాగింది. ఇప్పుడేమో హైస్కూలు చదువుకు మించిన కాలేజీ చదువు వచ్చింది. అక్కడికీ భాగ్యమ్మ మరిది సహాయం లభిస్తుందేమో అని ఒక రాయి విసిరి చూసింది. కాని ప్రయోజనం కలగలేదు.

“ఏమయ్యా మరిదీ ? పిల్లవాణ్ణి కాలేజీలో చేర్పమంటావా ?” అన్నదావిడ.

“బోలెడంత ఖర్చవుతుందమ్మా వదినా, ఎక్కణ్ణుంచి తెచ్చిపెడతావు? అసలే ఉన్నది తిండికి చాలీచాలని స్థితిలో! ఎక్కడన్నా పిల్లవాణ్ణి ఉద్యోగంలో ప్రవేశపెట్టి చూడు” అన్నాడు మరిది.

భాగ్యమ్మకు సలహా అవమానకరంగా తోచింది. తన మరిది బియ్యే ప్యాసయినాడు. ఇటు తన అన్నా, తమ్ముడూకూడా బియ్యేలే.

‘ఏం? మధ్య నా కొడుక్కు మెట్రిక్కులేషనుతో చదువెందుకు కావాలి?’ అనుకున్నది భాగ్యమ్మ. చదువు చెప్పించే తాహతు తనకు లేదని ఆవిడకు తెలీకకాదు. తనకు చేతకాని పనులు ఎవరిచేతనన్నా చేయించటం

భాగ్యమ్మకు అలవాటే. ఆవిడకి వైధవ్యం సంప్రాప్తించకపూర్వం ఎప్పుడన్నా పూలజడ వేసుకోవాలని బుద్ధిపుట్టినప్పుడు తన తోటికోడలుతో ఆప్యాయంగా పూల్జడ ఆవిడచేత వేయించుకునేది. మిగతాప్పుడంతా ఆవిడకా తోడికోడలంటే చెప్పరాని అసహ్యం. కాని ఆవిడ పూలజడ వెయ్యటంలో మాత్రం సాటిలేనిది. ఎల్లా మరీ? అందుకని భాగ్యమ్మ మిగతా సమయాల్లో తోడికోడలంటే ఎడ మొగం పెడ మొగంగా ఉన్నా పూలజడ వేయించుకో వలసి వచ్చినప్పుడు మాత్రం ఎంతో ఆప్యాయంగా, ఎంతో ప్రేమాభిమానాలతో తోడికోడల్ని పలకరించేది.

తన కొడుకు కాలేజీ చదువుకయ్యేది ఎవరిచేత పెట్టించాలా అని ఆలోచన కలిగినప్పుడే భాగ్యమ్మకు దాసు స్ఫురించాడు. అయినా ఆవిడ తన అల్లుడికి కూడా ఒక "చాన్సు" ఇద్దామని ఆలోచించక పోలేదు. అయితే అన్ని విధాలా అల్లుడుకన్న దాసే మెరుగనిపించింది. అల్లుణ్ని ఉబ్బేయటం కష్టం. ఆ అబ్బాయికి సిగ్గో ఏమిటో, తనతో ఎన్నడూ మాట్లాడడు. ఏది కావలసినా పెళ్ళాంతోనే చెబుతాడు. పైగా అతనికి నిలకడగా ఒక ఊళ్ళో ఉండే ఉద్యోగం కాదాయె. చీటికీ మాటికీ బదిలీ, నాలుగు రాళ్లు తెస్తున్నాడు. ఇంతో అంతో పై సంపాదనా ఉన్నదిగాని, తన వాళ్ళను కాదని అత్తగారివేపు వాళ్ళకి మేపే ధైర్యసాహసాలు లేవు.

దాసుతో ఈ చిక్కులేవీ లేవు. స్వతంత్రంగా ఏదన్నా అడగొచ్చు. ధర్మం ఆలోచించాలి: తను రావటంవల్ల దాసుకెంతో లాభం కూడానూ. తల్లి పెద్దదయింది కదా, ఒక్కర్తే ఎంతకాలం పని చేస్తుంది? తను కొంత పని చేసి పెట్టవచ్చు. దాసు పెళ్ళాం లేనే లేదాయె. ఆవిడ బ్రతికుంటే తినే తిండే తను తింటుందిగాని అంతకంటె ఎక్కువ తినదుకదా. పెళ్లానికైతే చీరలూ, పూలూ, నగలూ కొనాలి. తన కవేవీ అక్కర్లేదాయె. అందుచేత తను వెళ్ళటం దాసుకెంతో మేలు. వాడు మేష్టరు కూడానాయె. పిల్లవాడి చదువుకు చూస్తూ చూస్తూ అభ్యంతరం ఏమని చెప్పగలడూ? పిల్లవాడు నెల నెలా మామకు ఉత్తరంరాసి డబ్బు తెప్పించుకుంటాడు. తన ప్రమేయమే ఉండదు. తను నోరు చేసుకుని అడగనే అవసరంలేదు.

"ఒరే దాసూ, నా పిల్లవాడు చదువుకోవాలని నా కొర్కెనికి తప్ప ఇంకెవ్వరికీ లేదురా! వాడు మెట్రిక్యులేషన్ పాసయినాడని అందరికీ

ఏదు పేగద ! నువు బాగా చదువుకున్నవాడివి గనక, అందులోనూ పిల్లలకు చదువు చెప్పేవాడివి కనక దాని విలువ నీకు తెలుస్తుంది మరీ !" ఈ ముక్కలతో తమ్ముణ్ని ఉబ్బెయ్యటానికి భాగ్యమ్మ చాలా వందలసార్లు 'రిహార్సు' చేసుకుని మరీ వచ్చింది తమ్ముడింటికి.

అయితే దాసు పసివాడు కాదు. తన అక్క భాగ్యమ్మ అప్రయత్నంగా అనే మాటలేవో, కల్లెపెట్టే మాటలేవో అతనికి తెలిసిపోతూనే ఉండేది. కాని పైకి ఏమీ విమర్శించక పోవటంవల్ల, దాసును బుట్టలో వేసే పద్ధతులు తనకు తెలిసినట్టు మరెవరికీ తెలియవని భాగ్యమ్మ భయపడుతూ ఉండేది. రంగయ్య కాలేజీ చదువు ఖర్చు తనచేత పెట్టించటానికి తను ఇక్కడే ఉండి పోవటానికి అక్కగారు తలపెట్టిందని దాసు గ్రహించాడు. రంగయ్య జీతం ఖర్చు భరించటానికి దాసు కభ్యంతరం లేదు. కాని భాగ్యమ్మ తన యింట్లో ఉండటం దాసు కభ్యంతరమే. అయితే ఆ మాట పైకి అనటానికి లేదు. అక్కకు తిండి పెట్టటానికి ఏడిచే పిసినిగొట్టు కాదు దాసు. కాని ఎక్కడో గుంటూరులో ఉన్న కాలేజీలో కొడుక్కి చదువు చెప్పించటానికని తన అక్క ఆ మారుమూల పల్లెటూరునుంచి వచ్చి మధ్య ఈ ఊళ్ళో తనఇంట తిష్ట వేయుట మేమిటి? భాగ్యమ్మ కున్నవి రెండు ఆశయాలు. ఒకటి కొడుక్కి అయ్యే చదువు ఖర్చు దాసుచేత పెట్టించటమూ, తన భారం తమ్ముడి పైన వెయ్యటమూనూ, ఈ రెండూ ఒకే ఆశయం క్రింద లోకానికి ప్రదర్శించాలనీ, ప్రదర్శిస్తున్నాననీ భాగ్యమ్మ ఉద్దేశం. అవిన్ని భరించటం కంటె ఆవిడ తలపెట్టే ఈ వంచనను సహించటం దాసుకు దుస్సహంగా ఉండేది. నిజానికి దాసు తన మేనల్లుడి హోటలు ఖర్చులు పెట్టుకోలేదు. వాడు రోజూ సీజన్ టిక్కెట్టుమీద గుంటూరు వెళ్ళి రావలసిందే. కాని భాగ్యమ్మ ఇక్కడ లేక పోయినా వాడాపని చెయ్యవచ్చును. తాను దగ్గిర ఉండి చూసుకోకపోతే వాడికి సరిగా జరుగుతుందో లేదో అన్న అనుమానం ఉంటేనే భాగ్యమ్మ ఇక్కడ తిష్టవెయ్యాలి. ఆవిడకు అటువంటి దుర్బుద్ధీ, దురాలోచనా ఉండటంకూడా దాసు భరించలేదు. అయినా దాసు చేసేదేమీ లేదు. తన సొంత తోబుట్టువుకు, 'నువు మా ఇంటో ఉండటానికి వీలులేదు. అని ఎట్లా అనటం?

౪

కాలేజీలో చేర్పటానికి రంగయ్యను వెంటబెట్టుకుని దాసు గుంటూరు వెళ్ళాడు. దాసు తన కాలేజి చదువంతా ఆ కాలేజీలోనే చదివాడు. ఏదన్నా బాధ కలిగిన బిడ్డకు తల్లి మొహం చూడగానే తనకు కలిగిన బాధయొక్క ప్రమాణం, ఒక్కసారిగా భూతద్దంతో చూసినట్టయి దుఃఖం పొంగిపొర్లినట్లు ఇన్నేళ్ళకు ఈ కాలేజీ మొహం చూడగానే దాసుకు, ఈ మధ్యకాలంలో లోపించిన ఆనందం పెద్ద ప్రమాణంలో అతనికి తోచింది. ఏమంటే ఈ కాలేజీ వదిలే సమయానికి అతనికి ఇరవై నిండలేదు. అప్పటికింకా పెళ్ళాం కాపురానికి రాలేదు. కుటుంబ భారం పైన పడలేదు. ఉద్యోగపు కాడి మెడ ఎక్కలేదు. ఈ కాలేజీ ఆవరణలో అతను మిల్టన్, షేక్స్పియర్ కార్లయిల్ రస్కిన్ మొదలైన గొప్ప రచయితల పరిచయం చేసుకున్నాడు. వారి భావాలూ, భాషా అతని బుద్ధిలో రక్తపు కాలవలలో కలిసి ప్రవహించి ఏదో చైతన్యం కలిగించాయి. అతని చిత్తవృత్తి ఎన్నడూ నేల వంటక ఆ ఆకాశాన ఆదర్శ మేఘాలమీద పరుగెత్తింది. జీవితపు "కుళ్ళు" తాలూకు దుర్గంధం అంతగా అతనికి సోకలేదు.

పదిహేనేళ్ళకు మళ్ళా ఈ కాలేజీ ఆవరణలో నిలబడి అన్నీ చూస్తుంటే ప్రతి దృశ్యమూ తనను నిరసిస్తున్నట్టు కనిపించింది, ఆ గోడలూ, గదులూ, బల్లలూ, మెట్లూ, ఆవరణ పచ్చిక కూడా ఒకప్పుడు తనతో ఎంతో స్నేహంగా ఉండేవి. ఇప్పుడవి తనను గుర్తు పట్టడం లేదనుకున్నాడు దాసు. "ఎవరు నువ్వు ? ఇక్కడ నీ కేంపని ?" అని ఆ కాలేజీ తనను నిశ్శబ్దంగా ప్రశ్నిస్తున్నది.

"నేను దయ్యాన్నై ఈ కాలేజీకి తిరిగి వచ్చాను. దయ్యం కావడానికి మనిషి చచ్చిపోవాలా ? పదిహేనేళ్ళ క్రితం ఈ కాలేజీ తనదల్లే తిరిగి, ఇక్కడ ఉండే విద్యార్థులూ, లెక్చరర్లూ తనవాళ్ళే నన్నట్టుగా తిరిగినదాసు ఇప్పుడెక్కడున్నాడు ? లేడు. నేనా దాసు తాలూకు భూతాన్ని — కాదు ఆ దాసే నా పాలిటి భూతం" అనుకున్నాడు దాసు.

అక్కడక్కడా కొందరు లెక్చరర్లు కనిపించారు. అనేకమంది విద్యార్థులు కనిపించారు. కాని అన్నీ కొత్త మొహాలే. వాళ్ళు తనకూ కారు, తను వాళ్ళకూ కాడు.

"ఏంరోయి దాసూ ? ఇదేమిటి ?"

తన వెనగ్గా దయ్యం పలకరించినట్లుగా అయి దాసు వెనక్కు తిరిగి చూశాడు. తనవేపే వస్తూ ఒక లెక్చరరు వేషంలో ఉన్న మనిషి కనిపించాడు ఆ మనిషిని దాసు గుర్తుపట్టలేదు. అతను దగ్గిరకి వచ్చి, "గుర్తుపట్టలేదురా ? చలపతిని" అన్నాడు.

మరుక్షణం దాసు చలపతిని గుర్తించాడు. సామాన్యంగా అందరికీ మొహాన్నిబట్టి పూర్వపరిచితుడి పేరు జ్ఞాపకం వస్తుంది. ఏ కారణం చేతనో దాసు చలపతి మొహాన్ని పేరు వినేదాకా గుర్తించలేక పోయినాడు.

చలపతీ దాసూ ఈ కాలేజీలోనే కలిసి చదువుతున్నారు. కాలేజీ వదిలేసినాక మళ్లా ఒకరి మొహం ఒకరు చూసుకోలేదు. ఈ మధ్యకాలంలో చలపతి బాగా లావెక్కాడు. ముందు పళ్ళు అరిగిపోయాయి. మీసాలు సగానికి సగం నెరిసిపోయాయి

"ఇక్కడికెట్టా వచ్చావు ?" అన్నాడు దాసు.

"అది నేను నిన్నడగాలిసిన ప్రశ్న. నిన్నటినుంచీ నే నిక్కడ ఉండే రైటు సంపాదించుకున్నా. నా కిక్కడ ఉద్యోగమయింది. నువేమిటిల్లా వచ్చావు ? వీడు మీ అబ్బాయా !" అన్నాడు చలపతి.

"లేదు. వీడు నా మేనల్లుడు. కాలేజీలో చేర్పిద్దామని వచ్చా" అన్నాడు దాసు.

"ఓ చిత్రం చెప్పనా ? నీకు జ్ఞాపకముందా ? క్రిందటిసారి మనం కలుసుకున్నప్పుడు దాదాపు ఈ వరండాలోనే ఇక్కడే కలుసుకుని మాట్లాడుకుని ఎవరిదారిని వాళ్ళం వెళ్ళాం. మళ్లా మనం ఇక్కడే కలుసుకున్నాం చిత్రంగా లేదూ ?" అన్నాడు చలపతి.

తానూ చలపతీ క్రిందటిసారి ఎక్కడ నిలబడి మాట్లాడిందీ దాసుకు ఏ మాత్రం జ్ఞాపకంలేదు. చలపతి 'కోస్తు'న్నాడని కూడా దాసుకు అవమానం కలిగింది. కాని నిరపాయకరమైన కోత కనక ఆశే తరచబడలనలేదు.

చలపతి గంగయ్యకేసి చూస్తూ "మేనల్లుడేం ? ఇచ్చి చెయ్యటానికి కూతుర్ని సిద్ధం చేశావా ?" అన్నాడు. అతనీ ప్రశ్న పరదాసు అనేసినట్టు అడిగినా, పెళ్ళి చెయ్యవలసిన ఈడొచ్చిన చెల్లెలు తన గొంతుమీద ఉండటం

వల్లా ఇప్పటికి రెండేళ్ళనుండీ ఆ పిల్ల పెళ్ళి చెయ్యటం తనకు సాధ్యం కాకుండా ఉండటంచేతా, అవకాశం దొరికినప్పుడల్లా ఇతరుల పెళ్ళిళ్ళ గురించి మాట్లాడేవాడు. ప్రతి ఆడపిల్లకూ ఒకే మేనరికం సిద్ధంగా ఉంటే జీవితం ఇంత దుర్భరం కాకపోనని చలపతి దృఢవిశ్వాసం. వివాహాల విష యంలో రక్తస్పర్శ కూడదని ఒకప్పుడు తాను కూడా విశ్వసించినవాడే అయినా కొంత లోకానుభవం కలిగిన మీదట దంపతులు ఎంత సన్నిహితులై ఉంటే సంసారం అంత ప్రశాంతంగా ఉంటుందన్న నమ్మకం చలపతికి కుదిరింది.

"లేదు, ఉన్న పిల్లలిద్దరూ మగపిల్లలే. ఎందుకు బాబూ ఆడపిల్లలూ ? అదృష్ట వశాత్తు నేను తప్పించుకున్నానులే" అన్నాడు దాసు.

"అప్పుడే ఏమయిందీ ? ఇంకా అరడజను పిల్లలు పుట్టుకు రావచ్చు. ముసలి వాడివా ముతక వాడివా ?" అన్నాడు చలపతి.

"అదికాదు. మూడేళ్ళు కావస్తున్నది—నా భార్య చనిపోయింది."

ఈ మాట వినగానే చలపతి మెదడులో మెరసిన మెరపు దాసు ఊహించలేదు.

"మరి మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోలా ?" అన్నాడు చలపతి.

"ఇంకా ఎందుకు ? 35 సంవత్సరాలు మీదపడితే" అన్నాడు దాసు.

ముప్ఫయ్యయిదే ముసలిత్రా ? దాందుంపతెగా ! దానికేంగాని ఇప్పు డేంచేస్తున్నావు ?"

"ఏదో మా ఊళ్ళోనే పంతులుగిరీ వెలిగిస్తున్నా. క్రిందటేడే సెకండ సిస్టంటయినా" అన్నాడు దాసు చెప్పుకోకుండా ఉండలేక.

"ఇంకేం ? అయినా నీకు ఉద్యోగం లేకపోతే మాత్రమేం ? నా మాదిరిగా రెక్కలుమీద ఆధారపడ్డ వాడివా ఏమన్నా నా ? హాయిగా కాలు మీద కాలేసుకూర్చుంటే మట్టుకు నిన్నడిగేవాడెవడు ? అదుగో టైమ యింది. నేను క్లాసు తీసుకోవాలి. మీవాణ్ని చేర్పించేసి నాకు కనుపిస్తావు కదూ ? ఎన్నో ఏళ్ళకు కలిశాం. ఎన్నో విషయాలు మాట్లాడుకోవాలి" అంటూ చలపతి వెళ్ళిపోయినాడు.

౩

ఆ రాత్రి తాను గుంటూరులోనే ఉండిపోతానని దాసు కలలో కూడా అనుకోలేదు. సాయంకాలానికి తప్పక తిరిగి వస్తానని ఇంట్లో తల్లికీ, అక్కకూ చెప్పి వచ్చాడు. రంగయ్యకు కాలేజీలో సీటు దొరికింది. కనక ఉండవలసిన అవసరం కూడా ఏమీ లేదు. కాని చలపతి పోనిస్తేగా?

"నువ్వు ఇవాళ మా యింట్లో ఉండి మరీ వెళ్ళాలి. నీ కోసం నీ భార్య కనిపెట్టుకునే మాటుంటే నేనూ బలవంతం చెయ్యను. రేపు ఉదయం పదికి గద నీకు డ్యూటీ? తెల్లారుజాము బండిలో నిన్ను పంపించే భారం నాది. ఇన్నేళ్ళకు మళ్ళా కనపడి నా ఆతిథ్యం నిరాకరించటం భావ్యంకాదు. నేనే మీ ఊరువచ్చి ఉంటే నన్ను వెళ్ళనిచ్చి ఉందువా?" అని చలపతి గట్టిగా బలవంతం చేశాడు.

చలపతి అన్న మాటల్లోనూ, ప్రకటించిన ఆత్మీయతలోనూ తప్పు పట్టేందుకేమీ లేదు. చిన్ననాటి స్నేహితులు ఒకరిపట్ల ఒకరు అటువంటి భావాలు కలిగి ఉండటంకన్న కావలసిందేమిటి? కాని చలపతి మాటలు దాసుకు కించిత్తయినా ఆనందం కలిగించలేకపోగా అవ్యక్తమైన ఆందోళన కూడా కలిగించాయి. దానికి కారణం దాసు ఒక్కడే తెలుసుకోగలడు.

చిక్కేమిటంటే, ఇంకొకరి చెవులకు ఎంతో స్నేహార్ద్రంగా వినిపించే చలపతి ఆహ్వానం దాసు చెవులకు చాలా కృత్రిమంగానూ, కపటంగా కాకపోయినా అస్వాభావికంగానూ ధ్వనించింది. చలపతీ దాసూ స్నేహితులే గాని, చలపతి ఇప్పుడు నటిస్తున్నంత ఆప్తస్నేహితులేకారు. చలపతి దాసును "ఒరే" అని సంబోధించే వాడంటే, తనతో మాట్లాడటానికి ఒప్పుకున్న సహాధ్యాయులందరినీ "ఒరే" అనే సంబోధించేవాడు. దాసుకు చలపతికన్న దగ్గిర స్నేహితులు చాలామంది ఉండేవాళ్ళు. చలపతికి దాసుకన్న పూసుకు తిరిగేవాళ్ళింకా ఎక్కువమంది ఉండేవాళ్ళు. చలపతీ దాసూ కలిసి ఒక జోడు ఎన్నడూ కాలేదు. "నేను మీ ఊరువస్తే నన్ను పోనిస్తావా?" అని చలపతి అన్న తరువాత దాసు నోరు కట్టుపడ్డదన్న మాటేగాని, బహుశా చలపతికి తాను ఆతిథ్యం ఇచ్చి ఉండేవాడిని కానని దాసుకు తెలుసు.

చలపతి తమ స్నేహాన్ని ఉన్నదానికన్న ఎక్కువ చేస్తున్నాడని తెలిసి కూడా దాసు, అతనికి ఆరోపించేటందుకు దురుద్దేశాలేమీ కనిపించని కారణంచేత, మొహమాటపడి చలపతి కోరికను మన్నించి ఆ రోజు వాళ్ళ అతిథిగా ఉండిపోయినాడు. అందువల్ల తనకు కలిగిన నష్టమేమీ లేదు.

సాయంత్రం పెందలాడే స్నేహితులిద్దరూ చలపతి ఇల్లు చేరారు. వాళ్ళ ఇంటో అడుగు పెట్టుతూనే దాసు తన స్నేహితుని పిల్లలిద్దర్నీ చూసి భరించరాని అసూయకు గురి అయినాడు. ఇద్దరూ ఆడపిల్లలే. అయితేనేం? చక్కగా తలలు దువ్వకుని, రిబ్బనులు పెట్టుకుని, మొహానికి స్నో పౌడర్లు వేసుకుని, బొట్టు పెట్టుకుని అందమైన దుస్తులు ధరించి బొమ్మలల్లే ఉన్నారు. ఒక పిల్ల వరండాలో కొయ్య గుర్రంమీద ముందుకూ వెనక్కూ ఊగుతున్నది. రెండో పిల్ల ట్రైసైకిల్ ఎక్కి గుర్రం చుట్టూ తిరుగుతూ ఆడుకున్నది. మొదటి పిల్లకు నాలుగో ఏడుంటుంది. రెండో పిల్లకు ఆరేడేళ్ళు ఉండవచ్చు సంసార సుఖం మూర్తీభవించినట్టు కనిపించారు ఆ పిల్లలిద్దరూ. ఎందుకంటే మహాకవి వాక్యంలాగా 'వాళ్ళిద్దరూ, ప్రత్యక్షంగా కనిపించే విషయాలుగాక ఇంకా ఎన్నో సంగతులు స్ఫురింపచేశారు. ఆ పిల్లలు ఆనందంగా, అందంగా ఆరోగ్యంగా ఉన్నారంటే అది కేవలం పూర్వజన్మ సుకృతంవల్లనే అయి ఉండదుగా? ఒకవేళ అయినా ఆ పూర్వజన్మ సుకృతం చలపతి భార్య రూపంలో వాళ్ళను కనిపించమంటూ జరుగుతున్నదిగా? ఆవిడ తన ఈ పిల్లలకు ఎటువంటి ఆనందమైన వాతావరణం కలిగిస్తే వీళ్ళు ఇట్లా చూడ ముచ్చటగా ఉన్నారో దాసు ఊహించుకున్నాడు.

"వీళ్ళు నా ఇద్దరి కూతుళ్ళూనూ. పెద్దది జానకి మా అమ్మ పేరు. రెండోది శకుంతల. శకుంతల అనే పేరు పాత పేర్లలో నాజూకైనది. ఏమంటావు? మా ఆవిడ కొత్తరకం పేర్లు పెట్టమంటుంది. పాత పేర్లలో ఎంతో అందమైనవి ఉన్నాయి" అని చలపతి చెబుతూ దాసును తన గదిలోకి తీసుకు పోయినాడు.

"అన్నయ్యా, కాఫీ కావాలా?" అని ఇంట్లోనుంచి చలపతి చెల్లెలు రాజ్యం కేకేసింది.

"ఇస్తే ఎందుకక్కర్లేదు? ఇద్దరం ఉన్నాం త్వరగాచేసి పట్రా", అన్నాడు చలపతి.

కాఫీ వచ్చేదాకా చలపతి మాట్లాడుతూనే ఉన్నాడు. తన పెళ్ళిని గురించీ, తన అత్తవారిని గురించీ, తను చేసిన ఉద్యోగాలను గురించీ, సినిమాలను గురించీకూడా చలపతి విరామం లేకుండా చెప్పుకు పోసాగాడు. ఇదీ దాసుకు మేలే అయింది. చలపతితో తన స్వంత విషయాలు మాట్లాడాలన్న ఇచ్ఛ ఎంత తెచ్చిపెట్టుకుందామన్నా దాసుకు కలగలేదు.

పావుగంటసేపట్లో రాజ్యం రెండు వెండిలోటాల్తో కాఫీ తెచ్చి ఇచ్చింది.

"ఇది మా చెల్లెలు రాజ్యం. ఇంటరుపాసై చదువుచాలించి కూర్చుంది. పెళ్ళి చెయ్యాలి. ఇరవై ఒకటి వెళుతుంది. కాని మనస్సు సరిపెట్టుకునే సంబంధం ఒకటీ రాలేదు. సంవత్సరమయ్యే కట్నాలమీదిగా పోతున్నాడు. బక్కవాళ్ళం. వేలకువేలు ఎక్కణ్ణుంచి తేగలం? ఇంకో సంవత్సరం చూసి పెళ్ళి చెయ్యలేకపోతే ఏ నర్సుగానో, పంతులమ్మగానో పంపిస్తా. పెళ్ళికాని మగవాళ్లుండగా పెళ్ళికాని ఆడాళ్లెందుకు ఉండగూడదూ? ఏమంటావ్?" అన్నాడు చలపతి.

దాసు రాజ్యాన్ని ఎగాదిగా చూశాడు. ఆపిల్ల ఏమంత ఆకర్షవంతంగా లేదు. ఏ పత్రిక తిరగవేసినా అందమైన సినిమాతారలు కనిపించే ఈ కాలంలో, కుర్రాళ్లు అందగత్తెల్ని తప్ప చేసుకోరేమోనని దాసు ఊహించుకున్నాడు.

"పంచదారగాని డికాషన్‌గాని కావాలేమో చూడన్నయ్యా? మీకండీ?" అని అడిగింది రాజ్యం.

దాసు తనకేమీ అక్కర్లేదన్నాడు. చలపతిమాత్రం డికాషన్ వేయించుకుని, తరువాత అది జాస్తి అయిందని పాలు తెప్పించుకుని, రెంటిమధ్యా చక్కెర తక్కువ కావటంచేత చక్కెరకూడా వేసుకున్నాడు.

"ఇంత ఆర్భాటం చెయ్యకపోతే, ఇంకొంచెం కాఫీ పొయ్యమనగూడదూ?" అన్నది రాజ్యం. చలపతి నవ్వి ఊరుకున్నాడు.

"మీ కింకొంచెం కాఫీ పట్రానాండీ?" అని అడిగితే దాసు అక్కర్లేదన్నాడు.

"మొహమాటపడుతున్నట్టున్నారు" అన్నది రాజ్యం.

"లేదు, లేదు" అన్నాడు దాసు.

"కాఫీకేం ? చాలా బాగుంది" అన్నాడు దాసు.

"అయితే కొంచెం తెస్తా" అంటూ రాజ్యం లోపలికి వెళ్ళింది.

దాసుకొక అనుమానం కలిగింది. పెళ్ళాలదగ్గర ధాష్టీకం చెయ్యగల మగాళ్ళు పరస్త్రీలదగ్గర – ముఖ్యంగా కాస్త చదువుకున్నవాళ్లదగ్గర, నోరు కట్టుపడే వాజలల్లే ఎందుకవుతారు ? తాను రాజ్యంతో నాల్గాడినవి మూడే మాటలు. కాని ఈ కాస్త సంభాషణలోనూ తనవంతు బలహీనంగానూ ఆమె వంతు దృఢంగానూ ఉన్నట్టు దాసుకు తోచింది. అతను మారుమాట్లాడ కుండా ఆమె మళ్లా తెచ్చిఇచ్చిన కాఫీ తాగాడు.

౬

దాసు రాత్రికి భోజనాని కుంటున్నాడని ఇంట్లో చెప్పి చలపతి గారుతో సహా గుర్రబ్బండి యెక్కి 'రెబెకా' సినిమా చూడటానికి బయలు దేరాడు.

చలపతి అదివరకే లోపలికి వెళ్ళి, దాసుకు రాజ్యాన్ని ఇవ్వటం గురించి ఆలోచించండని ఆడవాళ్ళతో చెప్పిఉండటంచేత, వంటఇంట్లో చల పతి తల్లి, భార్యా, రాజ్యం చిన్న మీటింగు చేశారు.

"ఏంవే, అమ్మాయ్ ? నువు చూశావుగా, ఎట్లా ఉన్నాడూ?" అన్నది రాజ్యం తల్లి.

"ఏమో, నాకేమీ తెలియలా. ఆయనకు నలభైఏళ్ళన్నా ఉండవూ ?" అన్నది రాజ్యం, చప్పచప్పని గొంతుతో.

"ఛీ పాపం ! మీ అన్నయ్యతో కలిసి చదువుకున్నాట్ట ! నన్నడిగితే మీ అన్నయ్యకన్న చూడటానికి చిన్నగానే కనిపిస్తాడు" అన్నది చలపతి భార్య.

"ఏమిటో ! ఈ రోజుల్లో ఇట్లా ఉందిగాని, మా చిన్నతనంలో ముప్ఫ య్యేళ్లవాడికి మూడేళ్ల చిన్నదాన్నిచ్చి చేసేవారు" అన్నది రాజ్యంతల్లి.

"ఆడవాళ్లా కాలంలో అంత దిక్కు లేని పక్షులన్నమాట ..ఈయనకు రెండో పెళ్లికాక ఇద్దరు పిల్లలు కూడానూ ? ముసలిమొగుణ్ణి చేసుకోవటం ఒకెత్తూ, సవితల్లి అనిపించుకోటం ఒక ఎత్తూనూ" అన్నది రాజ్యం.

చలపతిభార్య ఏమాత్రమో సాధింపుగొంతుపెట్టి "పోనిస్తూ తల్లీ. కొండ మీది కోతి కావాలని అందరికీ ఉంటుంది. కాని మన తాహతూ, మనకున్న లొట్టలూకూడా కాస్త చూసుకోవాలా? మంచి సంబంధం తీసుకురావాలని కాదూ, మీ అన్నయ్య ఈ మూడేళ్లనుంచీ నానా హైరానా పడుతున్నదీ? మనదాకా రాకుండా ఆయన ఎన్ని సంబంధాలు తిప్పికొట్టలేదు? ఆయనకీ సంబంధం మంచిదని తోచబట్టేగద మనతో చెప్పారు" అన్నది.

ఆ తరవాత రాజ్యం ఈ విషయంలో నోరు విప్పలేదు. కాని ఈ సంబంధం ఆమె కిష్టంలేదు. తన పెళ్ళివిషయమై తన అన్న అన్యాయం చేస్తున్నాడని ఆమె నమ్మకం. ఆయన సరిఅయిన ప్రయత్నం చెయ్యలేదు. చేస్తే ఇంతకన్న మంచి సంబంధం రాకపోదు. తన వదినెగారు చెప్పటానికేం? పెళ్లిళ్లు తాహాతులకూ, కోటుపాట్లకూ తగినట్టు తూకంగా ఎక్కడా జరగటంలేదు. ఎంతో అందమైన భర్తలకు కోతుల్లాంటి పెళ్లాలు దొరుకుతున్నారు. కట్నాలివ్వలేని వాళ్ళకుకూడా నిక్షేపమంటి మొగుళ్ళు దొరుకుతున్నారు. రెండో పెళ్లివాణ్ణి చేసుకోటానికి తన ఖర్మేంకాలింది? తనను చూస్తే తన వదినెకి ఓర్వలేనితనం. తను పెద్దచదువు చదువుకుంటున్నందు కెంత ఏడుచుకున్నదీ? "ఎందుకీ చదువు? పొయ్యిదగ్గర వంట చెయ్యటానికీ, పిల్లల్ని కనటానికీ ఇంత డబ్బు ధారపోసి చదువుకోకపోతేనేం?" అని ఆవిడ ఎన్నిసార్లు ఉపన్యాసా లివ్వలేదు. ఇప్పుడు తనకు మంచి సంబంధం దొరకటంకూడా ఆవిడ కిష్టంలేదు. ఆవిడమాత్రం తనకన్న నాలుగేళ్లు పెద్దవాణ్ణి చేసుకుందిగా? తనకు పధ్నాలుగేళ్లు పెద్దవాడు మొగుడైతే ఆవిడకేం పోయిందీ?

తెలివితేటలూ, చదువుసంధ్యలూ, కాస్త ప్రపంచజ్ఞానమూ, ఆలోచనాశక్తీ ఉండటంచేత రాజ్యం ఈ విధంగా ఆలోచించగలిగిందేగాని, ఆమె తిరుగుబాటు చెయ్యటానికి ఏమాత్రమూ సంసిద్ధంగా లేదు. హక్కులను తెలుసుకునే శక్తి ఉన్నంతమాత్రాన వాటికోసం పోరాడేశక్తి ఉన్నట్టు కాదు. మధ్యతరగతిలో చాలామందికి, తాము అన్యాయానికి గురి అవుతున్నామని తెలుసుకోవడమూ, తమ్ముచూసి తాము జాలిపడటమూ ఒక పరమార్థం.

రాజ్యం ఆ స్థితిలోనే ఉంది. నిజంగా తన అన్నా, వదినే, తల్లీ కలిసి ఒక బ్రగుంజను పెళ్లాడమంటే, ఆమె తనకు జరిగే ఘోర అన్యాయాన్ని

నివారించే శక్తి భూప్రపంచంలో ఎక్కడా లేదుగదా అన్న 'గొప్ప'తో సంతృప్తిపడి వాళ్ళ నిర్ణయాన్ని శిరసావహించ సిద్ధంగా ఉన్నది.

మంచి సాహిత్యం అంతో ఇంతో చదివి ఉన్నదిగనక రాజ్యానికి ఆత్మ విమర్శన చేసుకోటానికి ప్రయత్నించే అలవాటున్నది. ఆత్మవిమర్శ చేసుకోవాలని బుద్ధి పుట్టినప్పుడు తన పెళ్ళినిగురించి 'వాస్తవిక' దృష్టితో ఆలోచించటానికి ప్రయత్నించేది. ఈ దృష్టితో చూస్తే తన అన్న తన పెళ్ళికి ఎక్కువ ఖర్చు చెయ్యలేడు. 'చౌకబారు' పెళ్ళి తన నుదుట రాసిపెట్టి ఉన్నదనుకోవలసిందే. అయితే కట్నం తీసుకోమనే సంస్కారుల్లో ఎంతో మంచి యువకులుండవచ్చు. కాని అది నూటికీ కోటికీ జరిగే సంఘటన. అంత అదృష్టం తనకుంటుందనుకోరాదు—దానంతటది కలిగితే సంతోషించాలేగాని, అదృష్టం ఏమాత్రమూ లేని అపూర్వ వ్యక్తులలో తాను ఒకతెనని రాజ్యానికి 'గర్వం'.

ఇవాళ రాజ్యానికి ఆత్మవిమర్శ చేసుకోబుద్ధి పుట్టింది. పరిస్థితులతో సంఘర్షణ పెట్టుకోదలచినవాళ్లు సాధారణంగా ఆత్మవిమర్శనకు పూనుకోరు; పరిస్థితులతో రాజీపడేవారే తరుచు దానికి సిద్ధపడతారు. కనీసం రాజ్యం అలవాటు అంతే. ఇదే దాసు నవయువకుడై ఉండి, ఏ బడిపంతులో కాక, కళాకారుడో, నటుడో అయివుండి, అతన్ని పెళ్లాడే అవకాశం తనకు — అందుబాటులోకి వచ్చివుంటే రాజ్యం, 'నే నితనికి భార్య కాదగుదునా?' అని ఆత్మవిచారంలో పడేదికాదని మనం భావించుకోవచ్చు.

రాజ్యం ఈ సంబంధంలో ఉన్న కష్టనిష్ఠురాలు జేరీజు వేసుకున్నది ముందు. దాసు కనీసం ముప్పైఏళ్లవాడు. ఒక భార్యతో కనీసం పదేళ్లు కాపరం చేసినవాడు. ఇద్దరు పిల్లలున్నారు. తన సంసారం ఈ ఇద్దరు సవితి పిల్లలతోనూ ప్రారంభమవుతుంది. ఇదిగాక అత్తగారొకతె ఉన్నది. కోరంటికం ఉంటుంది.

వీటన్నిటికీ తన మనస్సును సమాధాన పెట్టుకోవటం సాధ్యమా అని రాజ్యం ఆలోచించింది. ప్రయత్నిస్తే అసాధ్యమేముంటుంది గనకా? అందులోనూ భావప్రపంచంలో! తనకూ దాసుకూ పద్నాలుగేళ్ళు తేడా ఉంటేనేం? 'టాల్‌స్టాయ్'కంటే ఆయన భార్య పద్దెనిమిదేళ్ళు చిన్నది. ఇటీవల చార్లీ చాప్లిన్ చేసుకున్న భార్య అతనికంటె ఏ నలభైయేళ్లో చిన్నది. ఈ దాసు ప్రఖ్యాత పురుషుడైతే, ఇతని పేరూ, ఫోటో పత్రికల్లో పడితే పోనీ అనుకో

వచ్చు. కాని ఈ బడిపంతులు అనాచకరుడు. అదే వచ్చిన చిక్కు!...కొంచెం వయసు ముదిరినవాడు చిన్న పెళ్లాన్ని కాస్త గారాబంగా చూస్తాడంటారు. ఇంకో చిత్రమేమిటంటే, తనతో కాలేజీలో చదివిన అమ్మాయిలు కాలేజీ లెక్చరర్లమీద మనసు పోయినట్లు బహిరంగంగా చెప్పేవాళ్లు. తను చెప్పేది కాదుగాని తనకూ కూడా, వయసుతో ప్రమేయం లేకుండా అనేకసార్లు వడి వయసువాళ్ళమీద మనసు పోయింది—ఈ దాసుకంటె పెద్దవాళ్ళమీదనే. అటువంటప్పుడు పెళ్ళిచేసుకోవట మనగానే గొంతు పట్టుకుంటుందేం?

ఈ సందేహానికి రాజ్యం రెండు సమాధానాలు చెప్పుకున్నది. ఆడదాని మనసు ఉట్టిపుణ్యానికి ఏ ముసలివాడిమీదికో పోదు. వయస్సును లెక్క లోకి రానీయకుండా చేసే శృంగార కారణం ఏదన్నా ఉండాలి - అందమో, తెలివితేటలో, గొప్పతనమో. రెండో సంగతేమిటంటే, తను ఏదో కథలో చదివినట్లు, ప్రేమించటానికి పనికివచ్చేవాళ్ళంతా పెండ్లాడడానికి పనికిరావల సిన అవసరం లేదు. సర్కస్‌లో హారిజాంటల్ బార్ మీద మొగ్గలు వేసేవాళ్ళ మీద మనసు పోతుంది. కాని వాళ్ళని పెళ్లాడతారా..?

అకస్మాత్తుగా రాజ్యానికొక విషయం తట్టింది—దాసు అందగాడు ఈ విషయం తను మొదట అతన్ని చూసినప్పుడే గ్రహించింది. కాని తన అన్న పెళ్ళిప్రస్తావన తెచ్చిన క్షణంనుంచీ ఆ సంగతి మరిచిపోయింది. ఈ దాసుకన్న అందమైనవాళ్లు, తాను చూసినవాళ్లు ఎందరున్నారా అని లెక్క వేయ నారంభించింది. తనను పెళ్ళిచేసుకోదగిన స్థితిలో ఉన్నవాళ్ళు ఒక్కరూ జ్ఞాపకానికి రాలేదు.

అతనికి పిల్లలున్నారంటే ఉండనీ, తనకు పిల్లలంటే ఇష్టం. పిల్లలకు తనంటే ఇష్టం. తన అన్నకూతుళ్ళను రోజల్లా పోషణచెయ్యటంలా? వాళ్ళకు తను తల్లి అయిందా? తనమీద పిల్లలకు ఎక్కువ ఇష్టమని తన వదినెగారు ఏడుచుకోవటంలా? వీలుచిక్కినప్పుడల్లా వదినెగారు నూటిపోటిమాటలని కోరంటికం పెట్టటంలా? తాను మళ్ళీ ఇదంతా అన్నతో అనదనీ ఒకనాటి అన్నా మొగుణ్ణి తనగుప్పిట్లో పెట్టుకున్నాననీ ధిలాసాచూసుకునా!...

దాసును పెళ్ళాడటంవల్లా తన జీవితసమస్య ఒకటి తేలిపోయి, తన అన్నకు భారం తీరిపోవటమేకాక తన జీవితంలో కోరతగనిమార్పు లేవీరావని రాజ్యం తేల్చేసుకుంది.

౨

"రిబెకా" చూసి దాసూ, చలపతీ ఇంటికి బయలుదేరారు. దాసుతో మాట్లాడవలసినది చాలా వుండటంచేత చలపతి బండి ప్రమేయం ఎత్తలేదు. ఈ "రిబెకా" చిత్రం పునాదిమీద చలపతి తనతంత్రం నిర్మించాడు. అది అతనికి దైవికంగా దొరికింది. రెండురోజుల క్రితం తాను ఆ సినిమాచూశాడు. కాని ఆ విషయం దాసుతో చెప్పలేదు. చెబితే పాచికపారదు.

"ఒరే, దాసూ, ఈ పిక్చరుచూస్తే నాకో ఆలోచన తోస్తున్నది." అన్నాడు చలపతి.

పిక్చరు చూస్తుండగా ఆ ఆలోచన దాసుకూ తోచింది. కాని అతను "ఏమిటది?" అన్నాడు.

"నేను మా రాజ్యం పెళ్ళికి ఇన్నాళ్ళు ఇన్నికష్టాలుపడ్డాను గాని, యోగ్యుడైన రెండోపెళ్ళి వాడికివ్వొచ్చునని తట్టలేదుసుమా!" అన్నాడు చలపతి.

చలపతిమాటలో దాసుకు విశ్వాసం అణుమాత్రమూ లేదు. అయినా పైకి "చూస్తూ చూస్తూ నిక్షేపంలాంటి పిల్లను రెండో పెళ్ళివాడి కెందుకూ ఇవ్వటం?" అన్నాడు.

"ఏం ఇస్తే? కొంప పోతుందా ఏమిటి? మనం ఈ దిక్కుమాలిన చదువు చదివి కొత్త మూఢ విశ్వాసాలు నేర్చాం—ఇంగ్లీషువాళ్ళకూడా లేనివి. ఇప్పుడు చూసిన పిక్చర్లో రెండో పెళ్లివాడికీ, చిన్నపిల్లకూ ఎటువంటి ప్రేమ చూపారో చూడు!" అన్నాడు చలపతి.

"పుస్తకాల్లో రాయటానికీ సినిమాల్లో చూపటానికీ ఏంలే? నువ్వే ఆడదానివై వుంటే నీకంటే రెట్టింపు వయసువాణ్ణి చేసుకుంటావా?" అన్నాడు దాసు.

"అల్లా చెప్పకు మరి. నా పదిహేడో యేట నేను సరిగా నాకు రెట్టింపు వయసుదాన్ని ప్రేమించా."

"అప్పుడామెను నీకు పెళ్ళిచేస్తే తెలిసేదే ఆ ప్రేమ ఏమిటో" అన్నాడు దాసు కొంతయినా కలిసిరాకుండా.

"మనం ఇప్పుడు చేసే పెళ్ళిళ్ళకన్న భ్రమతో కూడుకున్న ప్రేమ వివాహాలే నయం. కొన్నాళ్ళయినా ఆ భ్రమ నిజమైన ఆనందం ఇస్తుంది" అన్నాడు చలపతి కేవలం వాదనకోసం.

"పోనిస్తూ, మనం ఇప్పుడు ఎవరికి ప్రేమ వివాహం చెయ్యగూచున్నాం?" అన్నాడు దాసు.

ఇద్దరూ కాసేపు మౌనంగా నడిచారు.

"అందుకని" అన్నాడు చలపతి తనలో అనుకుంటున్న మాటలు ఆకస్మికంగా దాసుకు వ్యక్తంచేస్తూ. "నీకూ రాజ్యానికి పెళ్ళిచేస్తే దివ్యంగా ఉంటుందేమో అని ఆలోచిస్తున్నా!"

చలపతి మనసులో ఉండే ఈ ఆలోచనను అదివరకే ఊహించిన దాసు, మర్యాదకోసం "నాకూ మీ చెల్లెలికీనా?" అని ఆశ్చర్యం నటించాడు. చలపతి నటన దాసును నమ్మించలేదు గాని, దాసు నటన చలపతిని నమ్మించింది. దాసుకు ఆలోచించే వ్యవధి ఇవ్వకుండా ఊదర పెట్టేసి ఇప్పుడే సరే ననిపిద్దామన్న ఉద్దేశంతో చలపతి రాజ్యం గుణగణాలు ఏకరువు పెట్టసాగాడు.

"ఒరే నువ్వు మా రాజ్యాన్ని బాగా ఎరగవుగాని, కొన్ని విషయాలలో అది అద్భుతమైన మనిషి. చదువుకున్నదైనా దానికి ఇంటి పనులన్నీ ఎంతో బాగా తెలుసు. వంట చేస్తుందీ, అద్భుతం. బహుశ ఈ పూట అదే చేస్తుందేమోలే నువే చూద్దువుగాని. అసలు విషయమేమంటే మా ఇద్దరు పిల్లలీ, అదే సాకటం. వాళ్ళకెన్ని షోకులు చేస్తుందో, ఎంత నీట్ గా ఉంచుతుందో వాళ్ళకోసం ఎంత శ్రమ పడుతుందో చెప్పలేను. నా భార్య వొట్టి డఫర్. అది చూసుకోవడమైతే పిల్లలు ఎట్లా ఉండేవాళ్ళో. ఎప్పుడైనా రాజ్యం రెండు రోజులు ఊళ్ళో లేకపోతే పిల్లలు ఏబ్రాసిలల్లే తయారవుతారు. తిండి కూడా తినరు. పిల్లలుగల ఇంటో నిజంగా రాజ్యంలాంటి మనిషి ఉండి తీరాలన్న మాట. అది పెళ్ళయి కాపరానికి పోతే మా పిల్లల్ని కూడా దానివెంట పంపాలేమోనని బెంగగా కూడా ఉంది. ఎన్ని సంబంధాలు వచ్చినా నేను ఇష్టపడలేదుగాని నువ్వు చేసుకునేట్టుంటే దాన్ని ఈ క్షణం ఇచ్చెయ్యటానికి సిద్ధంగా ఉన్నాననుకో. ఏమంటావు? తొందరలేదు. ఆలోచించు" అన్నాడు చలపతి.

దాసు వెంటనే సమాధానం చెప్పలేదు. అతను ఆలోచిస్తున్నాడు. తన భార్య పోయిందని తెలియగానే చలపతికి ఆలోచన కలిగింది. అందుకే ఈ ఆప్యాయతా, ఈ స్నేహభావమూ, ఆతిథ్యమూ, ఈ సినిమా సందర్శనమూనూ. దానికేమీ సందేహంలేదు. చలపతి ప్రవర్తన కంతటికీ ఇప్పుడు అర్థం తెలుస్తున్నది...ఆ క్షణంలో దాసు పట్టుకోలేక పోయినాడు గాని, చలపతి అన్న మాటకూ కూడా ఇప్పుడర్థం తెలుస్తున్నది. 'ఉద్యోగం చెయ్యక పోతే మాత్రమేం? నీకు బోలెడంత రాబడి ఉన్నది' అనే అర్థం వచ్చేట్టు చలపతి అన్నాడు. నిజానికి తన ఆస్తిపాస్తులను గురించి చలపతికేం తెలుసూ? తాను కాలేజీలో చదివేటప్పుడు ఆస్తి పాస్తులను గురించి తాను ఆప్తస్నేహితుల దగ్గిర కూడా మాట్లాడి ఎరగడు. నిజంగా తన కేపాటి ఉన్నదో తెలుసుకోగలందులకు చలపతి ఆ మాట అని ఉంటాడు. దాసు అట్లా బయట పడేవాడు కాడు...చలపతిని చూసిన మరుక్షణానే తన భార్య పోయిన సంగతి ఎందుకు చెప్పవలసి వచ్చిందో దాసుకు ఎంత ప్రయత్నించినా జ్ఞాపకం రాలేదు. ఒకసారి చదివిన పుస్తకంలోనుంచి డజన్లకొద్దీ వాక్యాలు ఏకరువు పెట్టగల తనకు మనుషుల నోటి మాటలు జ్ఞాపకం రాకపోవటం ఆశ్చర్యంగా ఉండటమేకాక, ఒకొక్కసారి ఇబ్బందిగా కూడా ఉండేది. తన తల్లి ఎన్నో చిత్ర విచిత్రమైన మాటలు అంటుంది. కాని 'నువు ఇట్లా అన్నావు' అని అవిడకు చెప్పటానికి దాసుకు శక్తి లేకపోయేది.

తల్లి జ్ఞాపకం రాగానే దాసుకు పిల్లలు జ్ఞాపకం వచ్చారు. వాళ్ళను ఈ రాజ్యం మనుషులల్లే—కనీసం సగం మనుషులల్లే చేస్తుందేమో! తన కొంపలో తన పక్షం ఉండే ఆడ దిక్కంటూ ఉంటే పిల్లలింత పాడుగారు. ఈ రాజ్యం తనను ఇష్టపడి చేసుకుంటే తన పక్షం అవుతుంది. మగవాడు, తనవల్ల ఏమీ కాదు. తాను ఆలోచించలేను గాని, మళ్ళా పెళ్ళాడటం ఏమంత చెడ్డ ఆలోచన కాదు...

"నేను మళ్లీ పెళ్ళి చేసుకోవటం గురించి ఆలోచించనే లేదు. తాపీగా కూచుని ఆలోచించాలి. ఈ రెండు మూడేళ్లలో బ్రహ్మచర్యానికి అలవాటు పడ్డానేమో...అయినా ముందు మీ చెల్లెలు అభిప్రాయం ఒకటి తెలుసుకోవాలిగా?" అన్నాడు దాసు.

"అయ్యో, దాని ఇష్టంలేకుండా ఎట్లా? దాని పూర్తి ఇష్టంతోటే ఏ సంబంధం చేసినా? ఇదివరకు తిరగ గొట్టిన సంబంధాల్లో నూటికి తొంభై తొమ్మిది దానికిష్టంలేక తిరగ గొట్టినవే" అన్నాడు చలపతి.

చలపతి ఆడే పచ్చి అబద్ధాలను దాసు లోలోపల విసుక్కున్నాడు.

"వీడి చెల్లెలు కూడా ఇటువంటిదే అయితే చచ్చానే" అనుకున్నాడు దాసు.

౨

"నాయనమ్మోయ్, నాన్నొచ్చాడు" అంటూ వరండాలో ఉన్న గోపీ తల వాకిట తండ్రిని చూస్తూనే ఒక కేక పెట్టాడు. వాడంతకు పూర్వమే ఏ పాత గుడ్డనో పేలికలుగా చించి వాటిని ముళ్లు వేస్తున్నాడు వాటితో వాడేం చేద్దామనుకున్నాడో వాడికే స్పష్టంగా తెలియదు. తండ్రిని చూస్తేనే వాడా పేలికలను అవతల పారేసి పరుగెత్తుకుంటూ తండ్రికి ఎదురు వెళ్ళి కాగ ముసిరినట్టు ముసిరి, దాసు "ఊరుకోరా ఉండరా" అంటుంటే వినిపించుకోకుండా, లాల్చీ జేబులో చెయ్యిపెట్టి మనీపర్సు తీశాడు.

ఈ నరకంనుంచి ఒక్కరోజు మాత్రమే దాసుకు విశ్రాంతి. మళ్ళీ నరకంలో అడుగు పెట్టాననుకుంటూ దాసు కొడుకు చేతిలో పర్సు బలవంతాన లాక్కుని, దానికోసం జోరీగలాగా మీదికివచ్చే సుపుత్రుణ్ని ఒక్క విదిలింపు విదిలించాడు.

కూతవేటు దూరంలో తన నాయనమ్మ ఉండగా తండ్రి తనను ఇంత తృణీకార భావంతో చూడటం భరించలేక గోపీ, "ఓమ్మో, ఓరిబాబో" అంటూ శోకాలు పెడుతూ నేలమీద పడి పొర్లిగింతలు పెట్టసాగాడు. గజేంద్రుడి మొర ఆలకించిన శ్రీ మహా విష్ణువులాగా, తులసికోట దగ్గిర కూచుని రాలిన బాదమాకులు విస్తళ్ళు కుడుతున్న వెంకమ్మగారు నెత్తిమీది ముసుగు సవరించుకుంటూ అదగా బాదరా వచ్చి తన ముద్దుల మనుమడు నేలమీద పడి పొర్లిగింతలు పెడుతున్న భయంకరమైన దృశ్యం చూసింది. ఆవిడ గుండె తల్లడిల్లిపోయింది.

"ఇంకా ఇంటో అడుగు పెట్టకముందే వాణ్ణి చంపేస్తున్నావట్రా? నీ కీ దుర్బుద్ధి ఎప్పుడు పోతుందిరా? వాణ్ణి ప్రాణాలతో ఉండనీవా ఏమిట్రా?"

అని ఆవిడ తన కొడుకు నడిగి, సమాధానం కోసం ఆగకుండా "నా తండ్రే! నే చచ్చిపోయినానే! ఏం కావాలో నానమ్మకు చెప్పమ్మా!" అంటూ చేతులు రెండూ చాచి మనవడి దగ్గిరికి రానిచ్చి చచ్చే తన్నొకటి తన్ని మళ్ళీ శోకాలు మొదలు పెట్టాడు.

ఈ సమయానికి భాగ్యమ్మ కూడా బావి దగ్గిర్నుంచి వచ్చింది. ఆవిడ తమ్ముణ్ణి చూడగానే ఆగి "ఏంరా? వాణ్ని చేర్చుకున్నారటగా?" అన్నది.

"ఆ, వాడు సాయంకాలం ఇంటికి రాలా?" అన్నాడు దాసు.

"సాయంకాలం రానూ వచ్చాడు, మళ్ళీ ఈ పూట వెళ్ళనూ వెళ్లాడు ఇక్కడా అక్కడా కూడా నడవాలటగా. పాపం!" అన్నది భాగ్యమ్మ.

"నడవనీ అరిగిపోడులే" అన్నాడు దాసు.

ఈ సమాధానం భాగ్యమ్మకు పూర్తిగా అసంతృప్తి కలిగించింది. అందుకని ఆవిడ మరింత ఉత్సాహంతో మేనల్లుడికేసి పరిగెత్తి, అప్పుడే వాణ్ని చూసినట్టుగా, "అయ్యో! ఇదేమిటి? మా నాన్నే! ఎందుకురా ఏడుస్తున్నావూ? లే, లే!" అంటూ వెళ్ళి తాను కూడా ఒక గాడిద తన్ను తిన్నది.

తన తల్లీ అక్కగారూ గోపీచేత తన్నులు తినటం చూసిన తర్వాత కళ్ళు కాస్త చల్లబడి దాసు లోపలికి అడుగు పెట్టాడు. అక్కడ తన రెండో కొడుకు సత్యం ఒక పక్కగా కూచుని తాపీగా విభూదిపండు తింటూ ఉండటం కంటబడగానే దాసుకు మండిపోయింది. సత్యం, మూతీ, గడ్డమూ, బుగ్గలూ తెల్లగా ఉన్నాయి.

దాసు గట్టిగా కేకలు పెడుతూ "వీడికి విభూది పండిచ్చినవాళ్లెవరు? ఇంకో చోట చింతమొద్దుల కుండేపాటి జ్ఞానమైనా ఈ ఇంటో మనుషులకు లేకపోతే ఎట్లా?" అన్నాడు. ఈ మాట చెవిని పడగానే భాగ్యమ్మ అదృశ్య మయింది. వెంకమ్మ మాత్రం లోపలికి వచ్చింది.

"ఏమిట్రా పాపం, తల్లిలేని వెధవను ఏడిపిస్తావూ? నీ డబ్బుల సంచి వాడికో క్షణం ఇచ్చేద్దూ! ఈ లోపల తింటాడా ఏం?"

"నే నిక్కను ఇటువంటి ముద్దులు నా దగ్గిర వాడికన్నా ఎక్కువగా కుడవొద్దని నీ కెన్నోసార్లు చెప్పాను. లాభం లేకుండా ఉంది" అన్నాడు దాసు.

"ఏమిట్రోయ్, పడుతున్నా గదాఅని అనరానిమాటా, అసేమాటా ఆలోచించకుండా నోటికొచ్చినట్టు మాట్లాడుతున్నావే. ముద్దులు కుడవటమేమిటి?" అన్నది వెంకమ్మ రౌద్రంగా.

"నా దగ్గర అంత అభిమానం ఉన్నదానివి వాడిచేత గాడిదతన్ను లెట్లా తింటావో నా కర్థంకాలేదు" అన్నాడు దాసు.

"అదంతా నా యిష్టం. నువ్వేం చెప్పనక్కరలేదు. నువ్వేమనుకొంటున్నావో, వాడు పరాయివాడు కాదు. డబ్బంతా నువ్వే సంపాయిస్తున్నాననుకుంటున్నావు. పుట్టినప్పటినుంచీ నువ్వే సంపాదించావా? వాడికి కాస్నేపు డబ్బులు ఇవ్వరా అంటే గింజుకుంటావేం? అయ్యో, తల్లిలేని పిల్లవాడేఅని అందరికీ ఉందిగాని, నీకు లేదేం? వాడునీకేం శత్రుత్వం చేశాడూ?" అన్నది వెంకమ్మ.

తల్లి ధాటీగా మాట్లాడటం విని ఎటునుంచో భాగ్యమ్మ కూడా వచ్చింది.

"నాకు స్కూలువేళ అవుతున్నది. ఈ సవాళ్ళన్నిటికీ సమాధానం చెప్పటానికి నాకు వ్యవధిలేదు. వాణ్ణి చీటికిమాటికి తల్లిలేని వెధవ అనకు. వాడికి తల్లి రాబోతున్నది. నేను వెళ్ళి చేసుకుంటున్నా మళ్ళీ" అంటూ దాసు తువాలు తీసుకుని బావిదగ్గరికి చరచరా వెళ్ళిపోయినాడు.

"ఏమిటేమిటీ? ఎవర్రా? చెప్పేది సాంతం చెప్పరా!" అని తల్లీ, అక్కా అనేమాటలను దాసు వినిపించుకోలేదు.

తల్లీ-కూతుళ్ళిద్దరూ ఒకరిమొహం ఒకరు చూసుకున్నారు.

"ఇంకేం?" అన్నది వెంకమ్మ. "అందుకనే కొడుకు మొహంచూస్తే వాడి కివాళ అంత పడకుండా పోయింది!"

"అవునుగానీ, వాడు నిన్నపోయి ఇవాళొచ్చాడుగదా, ఈలోగా సంబంధం ఎప్పుడు చూశాడో" అన్నది భాగ్యమ్మ, తల్లిమాట వినిపించుకోకుండా.

"ఎవరో ఆ మహాతల్లి. ఇంకా మూడుముళ్లూ పడకముందే తండ్రి కొడుకులను వేరుచేసినట్టున్నది" అన్నది తల్లి, కూతురి ఆలోచన లక్ష్యపెట్టకుండా.

"ఏమో, ఈ ఆలోచన ఎంతకాలంనుంచి ఉందో! ఒకరితో చెబుతాడా పెడతాడా?" అన్నది భాగ్యమ్మ, తనలోతాను మాట్లాడుకుంటూ.

తన తల్లినీ, అక్కనూ ఒక గంతునేయించటానికని దాసు ఈ మాట అనేవరకూ అతని మనస్సులో గుంజాటన సాగుతూనే ఉన్నది. రాజ్యాన్ని పెళ్ళి చేసుకోవటం విషయం అతను ఏ నిర్ణయానికీ రాలేకపోయినాడు. తిరిగి ఇంటికివచ్చి తన పిల్లల్ని చూసేసరికి, కనీసం వాళ్ళకోసమన్నా రాజ్యాన్ని చేసుకుంటే బాగుండు ననిపించింది. కాని అప్పటికీ అతను పూర్తి నిర్ణయానికి రాలేదు. ఆఖరుకు ఎవరో తననోట ఆమాట పలికించినట్టయి, తల్లితో మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోబోతున్నానని అనెయ్యటం జరిగిన అనంతరం దాసు మనసు రాజ్యాన్ని పెళ్ళాడటానికి రూఢిచేసుకున్నది.

ఐతే ఇంకా ఒక చిన్న అడ్డంకి ఉండనే ఉన్నది—రాజ్యం తన అభిప్రాయాన్ని చలపతిద్వారా దాసుకు తెలియజేయవలసి ఉన్నది. ఎవరు చూశారు? చలపతి దగ్గర్నుంచి మళ్లీ ఈ ప్రస్తావనే రాకపోవచ్చు. వస్తుందని దాసు అంతరాత్మకు తెలుసుగాని వచ్చేదాకా రాదని అనుకోవటమే మంచిది. అందుచేతనే అతను, తల్లీ అక్కా ఎన్నిసార్లు గుచ్చిగుచ్చి అడిగినా తాను పెళ్లి చేసుకోబోయే పిల్లను గురించి ఒక్క విషయంకూడా బయటపెట్టక, "చెప్పే సమయంవస్తే నేనే చెబుతాగా?" అని తప్పించుకున్నాడు.

చివరకు ఆ సమయం రానేవచ్చింది. చలపతి దగ్గరనుంచి ఉత్తరం వచ్చింది. అందులోనే రాజ్యం దాసుకు స్వయంగా లేఖ రాసింది. ఆమె రాసిన లేఖను దాసు చాలాసార్లు చదువుకున్నాడు.

రాజ్యం ఇంగ్లీషులో ఈ విధంగా రాసింది.

"ప్రియమైన దాసుగారూ,

మా అన్నకూ మీకూ జరిగిన సంభాషణ గురించి మా అన్న నాతో చెప్పాడు. నేను చాలా దీర్ఘంగా ఆలోచించి మా అన్న సూచనకు ఒప్పుకున్నాను. ఇది నేను బుద్ధిపూర్వకంగా ఇచ్చిన అంగీకారమే. నాకు ఎవరి ఒత్తిడీలేదు. మీ అభిప్రాయం మాకు తెలియజేయండి."

చాలా చిన్న ఉత్తరం. దాసు అవసరానికి పనికివచ్చే విషయం మాత్రమే అందులో ఉంది. ఈ వుత్తరంతో పోలిస్తే చలపతి చాట్ల సోది రాశాడు. ఆనాడు సినిమా చూసి వస్తుండగా తనకు ఇచ్చిన ఆలోచన గురించి తన చెల్లెలికి తాను ఎట్లా చెప్పిందీ, ఆమెకు అంతకు పూర్వమే దాసుభార్య పోయిందని విని ఎంత విచారం కలిగిందీ, ముఖ్యంగా దాసు పిల్లల్ని తల్లిలేని పిల్లల్ని తలుచుకుని ఆమె ఎంత పరితపించిందీ, తాను సూచించటమే వ్యాధిగా ఆమె ఎట్లా పెళ్ళికి ఒప్పుకున్నదీ చలపతి చాటుభారతం రాశాడు. రెండు ఉత్తరాల్లోనూ గల తేడా చూసుకుని రాజ్యం అన్నవంటిది కానందుకు దాసు చాలా సంతోషించాడు.

ఈ విషయంలో చలపతి మనసు ఎట్లా పనిచేసిందీ దాసు చూసినట్టు ఊహించగలిగాడు. కాని రాజ్యం మనస్సు ఎట్లా పనిచేసిందీ అతనికి కొంచెమైనా ఆచోకీ దొరకలేదు. రాజ్యం ఎట్టి జంజాటనా పడకుండా తనను పెళ్ళాడటానికి ఒప్పేసుకుందని దాసు నమ్మాడు. వెనక్కు తిరిగిచూసుకుంటే తనను మొదటిసారి చూసిన క్షణంనుంచీ రాజ్యానికి తనమీద ఏదో అభిమానం ఉన్నట్టే దాసుకు తట్టింది. ఆమెమీద అతనికి ఏదో ఒకవిధమైన మమకారం ఏర్పడింది. తనకన్న చాలా చిన్నదై వుండికూడా తనను పెళ్ళాడటానికి ఒప్పుకున్నందుకు ఆమెపై అతనికి కృతజ్ఞతకూడా కలిగింది. దుర్ఘటమైన సమస్య పరిష్కరించుకోనటానికై ఆమె తనను పెళ్ళాడటానికి ఒప్పుకున్న సంగతి అతనికి తట్టనైనాలేదు. తనకన్న ఆమెకు మంచి సంబంధాలు తప్పక రావచ్చునని అతను అనుకున్నాడు. అందుచేత ఆమె తనని పెళ్ళాడటానికి ఒప్పుకోటంలో ఏదో త్యాగం ఉన్నట్టు అతనికి తోచింది.

౬

"మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకోబోతున్నాను" అని దాసు అన్నది లగాయతు వంటింటో తల్లికూతుళ్ళకు చాలా చర్చలు జరిగాయి.

"ఈ మూడేళ్లూ ఎంతమంది చెప్పినా, ఎన్ని సంబంధాలు వచ్చినా పెళ్ళి చేసుకోనన్నవాడు అకస్మాత్తుగా ఎవరికీ చెప్పకుండా ఎందుకు సంబంధం కుదుర్చుకున్నట్టు?" అని తల్లి ఆశ్చర్యపడింది.

"ఏమో తల్లీ, నిక్షేపంలాంటి కొంపలోకి ఏ పెద్దమ్మను ప్రవేశపెట్టబోతున్నాడో!" అన్నది కూతురు.

"అవునే? వీడూ మర్యాదగల సంబంధం చేసుకోదలచినవాడైతే, ఎవరికీ చెప్పకుండా ఎందుకు రాయల్లే కూచున్నాడూ?"

"అదే నేనూ చూస్తున్నా. పిల్ల వెధవముండేమో!"

"మన శాఖ కాదేమో."

"మన శాఖ కాకపోతే పీడాబాయిరి—ఏ శూద్రదిదో కాకుండావుంటే అంతే చాలు."

"సూర్యనారాయణల్లే ఏ భోగందాన్నో చేసుకోవటంలేదుగదా?"

"చేసుకున్నాడో, వాడికి పట్టినగతే వీడికీ పడుతుంది, పురుగులుపడి పోతాడు."

"నువ్వేన్నన్నా చెప్పు. వీడేదో దిక్కుమాలిన సంబంధం ఆలోచించే పెట్టాడు."

"అసలేమీ లేదేమో, మన్ని ఉడికించటానికి అట్లా అన్నాడేమో?"

"ఇంతమాత్రానికే ఉడుకుతారా ఏం? ఏ పాకీముండనన్నా చేసుకోనీ ఎవరిక్కావాలి? ఇష్టముంటే కొంపలో ఉంటాం. లేకపోతే జానెడుపొట్టకు ఎంత కావాలి?"

రాజ్యం దగ్గర్నుంచి ఉత్తరాలు వచ్చాక దాసు తల్లికి, అప్పకీ తాను చేసుకునే పిల్లనుగురించి కొన్ని వివరాలు చెప్పాడు. మిగిలిన వివరాలు వాళ్ళకు రంగయ్యద్వారా తెలిశాయి. ఎందుకంటే చలపతి రంగయ్యను ఒకనాడు తనఇంటికి తీసుకువెళ్లాడు. రంగయ్య రాజ్యాన్నిగురించి అమ్మమ్మకూ, అమ్మకూ చెప్పాడు.

"నువు చూశావుట్రా ఆ అమ్మాయిని?" అన్నది భాగ్యమ్మ.

"చూశానమ్మా" అన్నాడు రంగయ్య.

"ఎట్లా ఉంటుంది?"

"భలే బాగుంటుంది." ఏ ఆడదైనా చాలా బాగుండనే వయసులో ఉన్నాడు రంగయ్య.

"ఎన్నేళ్ళుంటై ?"

"ఏమో నాకు తెలీదు. ఇరవై యేళ్ళుండొచ్చు."

"వాళ్ళు బాగా బతికేవాళ్ళేనా ?"

"వాళ్ళిల్లు చాలా బాగుంటుంది. వాళ్ళ పిల్లలు ఇంకా బాగుంటారు. ఎప్పుడూ ఆడపిల్లలతో ఆడుకుంటుంది."

"పిల్లలెవర్రా ? దానికి పిల్లలున్నారా ఏం ?"

"మేష్టరుగారి పిల్లలమ్మా ?"

"సంగీతం పాడుతుందా ?"

"ఏమో, నేను వినలా. ఇంటర్మీడియేట్ పాసయిందిట."

"ఏడవకపోయిందీ. చదువుకున్న ముండకన్నా సానిముండ మే.."

దాసు చేసుకోబోయే మనిషిని గురించి వెంకమ్మా, భాగ్యమ్మా తనివి దీరా నైనవైనాలుగా, తమ భావచాతుర్యమంతా వినియోగించి తమలో తాము మాట్లాడుకోవటము అయినతరువాత ఇరుగు-పొరుగు అమ్మలక్కలతో చెప్పుకోవలసిన అవసరం ఏర్పడింది. ఇంత కవిత్వం ప్రజల్లో పడకుండా ఉండటం భావ్యమా మరి ?

దాసు స్కూల్లోవుండే సమయాల్లో ఇంట్లో మీటింగులు జరిగేవి. తీసినకొద్దీ పాతర పెరిగినట్టు, దాసు పెళ్ళినిగురించి చెప్పుకుపోతున్నకొద్దీ అది ప్రపంచ విలయమంతదిగా పరిణమించినట్టయింది.

"చూశావుటమ్మా, సుబ్బమ్మక్కా ? ఇట్లా పెళ్ళిచేసుకోబోతున్నానని మాతో మాటమాత్రం వాడన్లేదుగదా...పిల్ల ఎవరో, వాళ్ళ సాంప్రదాయమేమిటో, అది ఇంతకాలం ఎందుకు పెళ్ళికాకుండా ఉందో, వాళ్ళు వీణ్ణి ఎట్లా బుట్టలో వేసుకొని ఈ సంబంధానికి ఒప్పించారో, వాడికళ్ళల్లో ఏం కారంచల్లారో, వాడికేమందు పెట్టారో ఆ పరమాత్మకు తెలియాలిసిందేగాని మనకు తెలియదు గదా !—నాకు తెలీక అడుగుతున్నా. కన్నచచ్చిందాన్ని నేనింకా బతికే ఉంటినిగదా. తనతోబుట్టింది ఇంట్లోనే ఉందిగదా. మా యిద్దరికీ కాబోతేమానె ఒక్కరికన్నా పిల్లను చూపించుకుని మంచీచెడ్డా కనుక్కోమనరుటమ్మా ?... పెళ్ళికూతురి కిరవైయేళ్ళుట. పాతికేళ్ళే ఉన్నయ్యో,

ముప్ఫయ్యో ఉన్నయ్యో! ఉన్న వయసెవరన్నా చెప్పుకుంటారా ఏం? పెళ్ళి అయివుంటే ఆరుగురుపిల్లల తల్లి కావలసినదన్న మాట. మా భాగ్యం నిక్షేపంగా పన్నెండోఏట పిల్లనుకన్నా? ఎన్నెమ్మ పొట్టనుబెట్టుకుందిగానీ! ఇంకొటి చూశా? మేం పెళ్ళికిరావటం వాడికిష్టంలా? పెళ్ళెప్పుడ్రా అంటే, ఎప్పుడైతే మీకేం పోనిస్తూ అన్నాడు. అదేమిట్రా అంటే, ఏదో వీలైనరోజుచూసి తను ఒక్కడూ వెళ్ళి పెళ్ళి అయిందంటే అయిందనిపిస్తాట్ట. లేకపోతే వాళ్లకు ఖర్చయిపోతుందిటమ్మోవ్. చూశావా, అప్పుడే వాళ్ళంటే యెంత తీపో. కష్టాలూ, లాంఛనాలూ ఏమిట్రా అంటే దయ్యంపట్టినట్టు నవ్వాడు... ఇంతకూ వాడీపెళ్ళి ఎందుకు తలపెట్టాడో నాకుమట్టుకు తెలీదు? ఆ పిల్లలిద్దర్నీ నాకు కాకుండా చెయ్యాలని! తల్లిలేని పిల్లలుగదా అని వాళ్ళకు చచ్చి చెడి నానా చాకిరీ చేస్తుంటే పరాయి వాడల్లే కళ్ళల్లో నిప్పులు పోసుకుంటాడుగద...! నాకు పిల్లల్ని పెంచటం చాతకాదుట! నేను పిల్లల్ని చెడగొడుతున్నానుట! విన్నావుటమ్మా! తన్నెవరు పెంచారని వాడి ఉద్దేశం. ఇన్నేళ్లు బ్రతికి ఇంటి వెనకాల చచ్చినట్లు. ఈ నాటికి వాడిచేత పిల్లల్ని పెంచటం చేతకాదనే మాట పడ్డా. అలా అయింది చివరకు నా బ్రతుకు...! ఎందుకూ? స్పష్టంగా చెప్పేశాడుగా! తనకు పెళ్లాం లేకపోయినా ఇబ్బంది లేదుటగాని వాళ్లకి అవసరంగా తల్లి కావాలట. ఎవరన్నా వింటే నోటితో నవ్వుతారూ? ఇంతకూ ఆ పిల్లల గీత బాగాలేదు. ఉంటే వాళ్ళమ్మ పోనేపోదు. అది పుణ్యాత్మురాలే. దాటిపోయింది. అటువంటి కోడలు అందరికీ దొరకదమ్మోవ్! ఎన్నడన్నా కోడలల్లే ఉందా? నాకెంత కీర్తి తెచ్చింది? కోడల్ని గారాబం చేస్తావా అని నన్ను అందరూ కోప్పడే వాళ్లు! అటువంటి కోడల్ని గారాబం చేస్తే ఏం? నెత్తి నెక్కించుకుంటే ఏం?"

వెంకమ్మ చెప్పేదాన్లో అభూతకల్పనా, కవిత్వమూ చాలా ఉందని వినే వాళ్ళకు తెలుసు. అయితేమటుకేం? చెప్పేదానికి ఊకొట్టటమూ, పరామర్శించటమూ, చాటునవెళ్ళి నవ్వుకోటమూ వాళ్ళ కర్తవ్యం. వాళ్ళా పనే చేశారు. వెంకమ్మ కవిత్వం ఇంకి పోతున్నట్టు తోచినప్పుడు ఆవిణ్ని ఎగసనదోసే మాటలుకూడా వేసి ఆవిడచేత "పలికించారు." ఈ వేడుక చాలా రోజులుసాగి, రాజ్యం పెళ్ళిచేసుకుని దాసు ఇంటికి కాపరానికి రావటంతో అకస్మాత్తుగా అంతమయింది.

౧౦

దాసుకూ రాజ్యానికీ పెళ్లి నిశ్శబ్దంగా, నిరాడంబరంగా జరిగిపోయింది. దాసు ఈ వివాహంనుంచి ప్రత్యేకమైన ఆనందం ఏమీ వాంఛించలేదు. కనుక అతనిలో పెద్దమార్పేమీ కలగలేదు. రాజ్యాన్ని చేసుకుంటానని నిశ్చయించి, ఆనిశ్చయాన్ని బయటపెట్టిన తర్వాత ఆమె తన సొంతమైన భావం అతనికి ఏర్పడిపోయింది. అదొక కొత్త అనుభవమల్లే అతనికి తోచలేదు. ఆమె అతనిలో బలమైన ఉద్రేకం ఏదీ రేకెత్తించలేదు. ఏ సినిమాహాలు దగ్గిరో, రైల్లోనో కనిపించి అతనికి ఉద్రేకం కలిగించి పోయిన స్త్రీలెందరో ఉన్నారు. రాజ్యాన్ని తనదిగా భావించటంవల్ల అతనిలో కలిగిన ఉద్రేకం అందులో సహస్రాంశం లేదు.

కాని రాజ్యంలో చాలా మార్పు కలిగింది. దాసును పెళ్లాడటం నిశ్చయం కాగానే ఆమె మనస్తత్వంలోనే చాలా మార్పు కలిగింది. ఒక అద్దె ఇల్లు వదిలి మరొక అద్దె ఇంటికి పోయిన వాళ్ళకు పాత ఇంటి వివరాలు గతంలో లీనమైనట్టు తోచే విధంగా రాజ్యం, ఈ వివాహం స్థిరంకాగానే తాను పెళ్ళిని గురించి పెట్టుకుని ఉండిన భావాలూ, ఆశయాలూ, ఆదర్శాలూ ఒక్కసారిగా గతంలో జీర్ణించి పోయాయి. జీవిత వాస్తవం వాటిని రూపు లేకుండా మింగేసింది. ప్రపంచంలో ఉన్న ఇన్ని కోట్ల మగవాళ్ళలో ఈ దాసు ఒక్కడే తన భర్త. మిగిలినవాళ్ళంతా తనకు సంబంధంలేని వాళ్లు. తన అన్నా, వదినే, దూరపు బంధువులు. ఇకముందు వాళ్ళు అనుకునేవీ, అనేవీ, చేసేవీ తనను బాధించవు. పిల్లల్ని గురించి మాత్రమే రాజ్యం విచార పడింది. వాళ్ళు అంత సులువుగా గతంలోకి వెళ్లిపోయేట్టు కనపడలేదు. వాళ్ళు తనకు జ్ఞాపకం రాకుండా ఉండరు. వాళ్ళేంచేస్తుంటారో, ఎట్లా ఉంటారో అన్న విచారం తనకు కలగకుండా ఉండదు.

దాసుతో తన సంసారం ఎట్లా ఉండేదీ రాజ్యం ఊహించుకోలేక పోయింది. ఆమె దగ్గిరిగా చూసిన దాంపత్యం తన అన్నా వదినెలది ఒకటే. అందులో తనకు ఆకర్షవంతమైన విషయమేమీ కనిపించలేదు. చలపతి ఒక్కొక్కప్పుడు తన భార్యను మనిషిగానే భావించనట్టుంటాడు. ఆవిడతో చెప్పకుండా తన ఇష్టం వచ్చిన పనులు చేస్తాడు. ఆవిడ తనంతట తాను ఏదన్నా సలహా చెప్పబోతే నోరు మూసేస్తాడు. ఇతర వేళల పెళ్ళానికి దాసుడల్లే

ఉంటాడు. ఆవిడ ఎన్ని అబద్ధాలాడినా నమ్ముతాడు. ఆవిడ చెప్పిన దాని కల్లా తల ఆడిస్తాడు. ఎప్పుడన్నా చలపతి పెళ్ళాన్ని చచ్చేట్టు కోప్పడతాడు కూడానూ. ఇప్పుడు నయం, రాజ్యం చిన్న తనంలో కొట్టేవాడు కూడానూ.

మొత్తంమీద రాజ్యానికి అన్న కాపరం నచ్చలేదు. ఆ మొగుడు పెళ్లాలకు ఒకరిమీద ఒకరికి తగినంత గౌరవం లేదు. ఒకరి మానసిక జీవితంతో రెండోవాళ్లకు సంబంధం లేదు. అయినా వాళ్ళు సుఖంగా, ఆదర్శంగా కాపరం చేస్తున్నట్టే లోకం అనుకుంటున్నది.

తన అన్న మీద తన వదినెకున్న దానికన్న తనకు దాసు మీద ఎక్కువ గౌరవం ఉన్నట్టు రాజ్యం ఊహించింది. దాసు మంచివాడు అమితంగా మాట్లాడడు. మనుష్యుల్ని తీసికట్టుగా చూడడు, ఎప్పుడూ తన విషయమే చూసుకునే వాడల్లే కనపడడు. పుస్తకాల్లో చెప్పినట్టుగా, తాను దాసును విడిచి ఒక్క క్షణం ఉండలేకపోవటం జరక్కపోవచ్చును గాని అతన్ని మోసంచేసి, అతనితో అబద్ధాలాడవలసిన అవసరం తనకుండదనీ రాజ్యం నమ్మింది. తనకు దాసు ఇంట్లో ఇప్పటికన్న ఎక్కువ స్వతంత్రం ఉంటుంది. చలపతి ఇల్లు పరాయిల్లని అప్పుడప్పుడూ తెలియజేస్తూంటుంది. తన వదినె-ఆవిడకు చలపతి ఇంటిమీద ఉన్నపాటి అధికారం తనకు దాసు ఇంటిమీద ఉండదా ?

దాసు పెళ్ళికి చలపతివేపు బంధువులు ఇద్దరో ముగ్గురో వచ్చారు. అందరూ కూడా చలపతినీ, రాజ్యాన్ని అభినందించారు. రాజ్యం మేనమామ మటుకు 'నీ కోసం విచారిస్తున్నాను' అని రాజ్యానికి టెలిగ్రాం ఇచ్చాడు. దీన్ని దాసుకు తెలీకుండా చలపతి దాచిపెట్టాడు. ఉదయం పదినుంచి పన్నెండు లోపల పెళ్ళి అయిపోయింది. భోజనాలయిన తర్వాత నూతన వధూవరులు ముందు గదిలో కూర్చుని మాటలాడుకున్నారు. ముఖ్యంగా తమ తమ బంధువుల్ని గురించి చెప్పుకున్నారు. రాజ్యం తన మామ ఇచ్చిన టెలిగ్రాం గురించి చెప్పింది.

"మంచివాడు, మనసులో ఉన్నమాట అన్నాడు !" అన్నాడు దాసు.

"మాటలతో ఏమవుతుంది ? తను ఇన్నేళ్ళు చూస్తూ ఊరుకున్నాడు, గాని నాకు సంబంధం ఒకటీ చూడలేదే ?" అన్నది రాజ్యం.

దాసు కొంచెం ఆలోచించి, "పెళ్ళి అయి మొగుడు పెళ్ళాల్లో ఎవరో ఒకరు పోయేదాకా ఆ దాంపత్యం గురించి ఎవరూ ఏమీ చెప్పటానికి లేదు. పెళ్ళిళ్ళను గురించి ఆదర్శాలు జాస్తి అయినకొద్దీ పెళ్ళిళ్ళు అర్థాన్నంగా ఉంటున్నాయి" అన్నాడు.

"పెళ్ళి చేసుకునేవాళ్ళు ఒకరిమీద ఒకరికి ఇష్టంవుండి చేసుకుంటే ఏ చిక్కూ ఉండదు" అన్నది రాజ్యం.

"మగవాళ్ళ ప్రపంచానికీ ఆడవాళ్ల ప్రపంచానికీ మధ్య ఒక అగాధం ఉండగా ఏంచూసి ఇష్టపడతారు. ఈ కాలం కుర్రాళ్ళు ఆడదాని ఫోటోను చూసి ముచ్చట పడాల్సిందే. సంఘంలో మగవాళ్ళకూ ఆడవాళ్ళకూ చదువులోను, బుద్ధులలోనూ ఇంత వ్యత్యాసం ఉండగా ప్రేమ వివాహాలు సాధ్యం కాదు. ఇంచుమించు సగం పెళ్ళిళ్లు నీ పెళ్ళిలాగే, ఎదుటున్నవాడు పెళ్లి కొడుకన్న లెక్కలో జరుగుతాయి, ప్రస్తుతం ఇంతే. నీ అదృష్టం బాగుంటే సుఖపడతావు లేదూ, కనపడే లక్షలాది ఆడవాళ్లలో నువ్వొకతెవి."

జీవితంలో ఆనందం ఉండవచ్చునన్న భ్రమ దాసులో కాస్తయినా ఉన్నట్టు కనపడలేదు.

"మీరు కొంతకాలం సంసారం ఈదారుగనుక విరక్తిగా మాటలాడుతున్నారు. కొత్తగా పెళ్ళి అయేవాళ్ళకు ఏదో ఆనందించాలని ఉండదూ?" అన్నది రాజ్యం.

దాసు నవ్వాడు.

"ఆనందం కావాలంటే కష్టపడి సృష్టించుకోవాలిగాని దానంతట అది ఎప్పుడన్నా వస్తుందా? అందులోనూ భ్రమలవల్ల కలిగే ఆనందం ఎంతకాలం ఉంటుంది? నీ ఆనందానికి తోడుపడేవాళ్ళకన్న అడ్డం తగిలేవాళ్ళెక్కువ. విరక్తి కలక్క ఏంజేస్తుంది?"

"మిగిలినవాళ్ళు ఎట్లావున్నా చేసుకున్న భార్యాభర్తలు ఒకళ్లకొకరు ఆనందం ఇవ్వగలిగితే—"

38014

రాజ్యం ఆ వాక్యం పూర్తిచెయ్యలేదు.

"నువ్వు ప్రణయ కథలు చదివి చెడిపోయినావు. కావ్యాలలో ప్రేమించిన జంటలకు వేరే త్రిశంకుస్వర్గం కల్పిస్తారు కథకులు. కాని అటువంటి త్రిశంకు

స్వర్గాలు జీవితంలో ఎక్కడున్నాయి? ప్రపంచంలో భార్యా భర్తల సంబంధం ఒకటేనా? తల్లులూ, తండ్రులూ, తమ్ముళ్లూ అక్కచెల్లెళ్ళూ, పిల్లలూ, ఇరుగు పొరుగులూ, ఆఖరుకు నౌకర్లూ, యజమానులూ ఉన్నారు. మొగుడు పెళ్లాలు చాల మంచివాళ్ళే అయినా ఈ పైవాళ్ళందరూ సుఖపడ నిస్తారా?"

దాసు ఇంత నిరాశావాది అని రాజ్యం ఊహించలేదు. అతను జీవితంలో బాధ పడ్డవాడల్లే కనుపించడు పైకి.

"మీ కెన్నడూ సుఖపడలేదా? మీ మొదటి భార్యతో అయినా?" అన్నది రాజ్యం సాహసించి.

"సుఖపడకేం? చాలా సుఖపడ్డాను. ఇష్టమైన పుస్తకాలు చదివితే ఆనందంగా ఉంటుంది. కష్టపడి ఏదన్నా సాధిస్తే ఆనందం ఉంటుంది. జీవితాన్ని అర్థం చేసుకోవటంలో కూడా ఆనందం ఉంది. ముఖ్యంగా మనుషుల్ని బాగా అర్థం చేసుకోగలరా?" అన్నది రాజ్యం.

దాసు నవ్వాడు. "మనుషుల్ని గురించి సామాన్యంగా పొరపాటు పడను" అన్నాడు.

"నే నెరిగిన మనిషి నెవర్ని గురించన్నా చెప్పండి"

"మీ అన్నను గురించి నే నేమనుకుంటున్నానో తెలుసుకోవాలని ఉందా?"

"పోనీ, ఆయనను గురించే చెప్పండి" అన్నది రాజ్యం.

"ఈ పెళ్లికి నిన్ను బలవంతాన ఒప్పించలేదుగదా?" అన్నాడు దాసు.

"ఎబ్బే లేదు. నేను మీకు రాశానే?" అన్నది రాజ్యం.

"అందుకే అనుమానం కలిగింది" అన్నాడు దాసు.

రాజ్యం ఆ విషయం అంతటితో పోనిచ్చింది.

కాసేపుండి దాసు, "నీకు ముందుగా తెలియటం మంచిది. మా ఇల్లు భూలోక నరకం."

దాసు ఏమీ దాచకుండా తన తల్లిని గురించీ, అక్కను గురించీ పిల్లల్ని గురించీ రాజ్యంతో చెప్పేశాడు. అతనట్లా చెప్పటం స్నేహపూర్వక

మైన చర్య. మనసులో ఉన్న మాటలు చెప్పుకోవటానికి దాసుకు ఆప్తులెవరూ లేరు. చాలా ఏళ్ళకు రాజ్యం దొరికింది. తన మనసును బాధించే విషయాలు చెప్పుకోటంవల్ల మనస్సుకు సుఖం కలగటమే కాక రాజ్యం ఈ విషయాలన్నీ విన్నంత మాత్రానే ఆప్తురాలైనట్టుగా దాసుకు తోచింది.

అయితే రాజ్యం అచ్చగా ఆప్తురాలల్లే, ఆప్తుడు కష్టాలను పంచుకుని సానుభూతి పొందేదానల్లే ఈ విషయాలు వినలేదు. కొంత స్వార్థంతో, ఈ విషయాలు తనకు కూడా సంబంధించ బోతున్నాయన్న భావంతోనే విన్నది.

౧౧

రాజ్యం అత్తవారింట అడుగు పెట్టింది. అత్తగారినీ, వదినె గారినీ చూసింది. ఈ ఇంట్లో తనకు ఏ అధికారమూ లేకుండా చెయ్యటానికి వాళ్లు ప్రయత్నిస్తారని ఆమె కనుకున్నది. ఆమె జీవితంలో ఎన్నడూ ఎవరితోనూ సంఘర్షణపడి ఎరగదు. ఎప్పుడూ పరిస్థితులకు తల ఒగ్గుతూనే వచ్చింది. కాని వెంకమ్మనూ, భాగ్యమ్మనూ చూడగానే రాజ్యానికి “వీళ్ల పెత్తనం నేను ఒప్పుకోను. వీళ్లు నాదారికి రావలసిందేగాని, వాళ్ళ దారికి నేను చచ్చినా రాను” అనిపించింది. ఈ భావం రాజ్యానికి ఎంతో ఉత్సాహాన్నిచ్చింది.

రాజ్యానికి ఇటువంటి ఆలోచన కలగటానికి కారణాలు చాలా ఉన్నాయి. ఆమె చదువుకున్న పిల్ల చదువువల్ల ఇంకేమీ అబ్బకపోయినా చదువులేని వాళ్ళమీద తృణీకార భావం ఒక్కటి తప్పనిసరిగా అబ్బింది. అదికాక ఆమె అదివరలో ఇతరుల నిర్ణయాలకు తల ఒగ్గిందంటే ఇటువంటి పురాతన వ్యక్తుల కెన్నడూ తల ఒగ్గలేదు. ఈ వెంకమ్మ, భాగ్యమ్మలవంటి మనుష్యుల అభిప్రాయాలను ఆమె ఎన్నడూ ఖాతరు చెయ్యలేదు. ఇంకొక విషయమేమంటే ఇదివరకలా తాను అవివాహిత కనకనూ, తన వివాహం ఇతరులు చెయ్యవలసిందే కనుకనూ రాజ్యాన్ని ఒక విధమైన అసమర్థతా భావం వెంటాడుతూ వచ్చింది. పెళ్ళి అయిపోవడంలో ఆమెలో కలిగిన మానసిక పరివర్తన ఈ అసమర్థతా భావం తుడిచిపెట్టుకు పోయింది. ఇప్పుడిక తను ఎవరికీ తల ఒగ్గనక్కర్లేదు. రెండో పెళ్ళివాణ్ణి పెళ్లాడి తన అసమర్థతకు పరిహారం ఇచ్చుకున్నది. ఇక తను ఎవరికీ వెరవనవసరంలేదు. ఇప్పుడు తన

కున్న బాధ్యత యావత్తూ తన భర్తకే అదృష్టవశాత్తూ అతను అదివరకే తన పక్షనై ఉన్నాడు. ఒకవేళ అతను తన తల్లిని గురించీ, అక్కను గురించీ తన భావాలు బయటపెట్టి ఉండకపోయినా అతను తన పక్షం ఉండడని ఆమెకు సందేహం కలిగి ఉండేదికాదు. అటువంటి సందేహానికి అవకాశం ఏదీ ?

వెంకమ్మా భాగ్యమ్మా కూడా కొత్త పెళ్లికూతుర్ని ఆట్టే పలకరించటానికి ప్రయత్నించక బెట్టుగా ఉన్నారు. వాళ్ళ దృష్టినుంచి రాజ్యం ఎటువంటి అస్తాలేని మనిషి. "ముండను తెచ్చినట్టు తెచ్చాడు. పెళ్లాన్ని తెచ్చినట్టు తేలేదు" అని వాళ్ళు అదివరకే అనుకుంటున్నారు. దాసు పెళ్లి తాము చూడలేదు. తోడుగుడ్డ కూడా లేకుండా రాజ్యం కాపరానికి వచ్చింది. అటువంటి మనిషి దగ్గిర లాంఛనాలూ, మర్యాదలూ అవసరం లేదు. ఒకవేళ రాజ్యం తమపట్ల వినయవిధేయతలు కనబరిచి, కాళ్లా వేళ్లాపడి కొంతకాలం తపస్సు చేస్తే వాళ్లిద్దరూ అనుగ్రహించి, కనికరించి ఆమె "తప్పులు" మన్నించేవాళ్ళేమో. కాని రాజ్యం అటువంటి ప్రయత్నంలో ఉన్నట్టు కనపడలేదు.

"ఆవిడ మా అమ్మ, యీవిడ మా అక్కయ్య, వాడూ వాడూ, నా పిల్లలు" అని రాజ్యానికి దాసు పరిచయం చేశాడు.

రాజ్యం అందరికేసి ధైర్యంగా చూసింది. ఎవరూ మాట్లాడలేదు.

"నేను స్నానంచేసి బట్టలు మార్చుకోవాలి" అని రాజ్యం అందర్నీ ఉద్దేశించి చెప్పి తన భర్త పడకగదిలోకి వెళ్లిపోయింది. ఆమె తన పెట్టెలూ పక్కచుట్టా అందులోనే పెట్టించుకున్నది

తర్వాత కొంతసేపటికి రాజ్యం ఇవతలికివచ్చి భాగ్యమ్మను చూసి, "ఏమండీ, వదినెగారూ—నా కిల్లంతా ఒకసారి చూపిస్తారా ?" అన్నది.

"చూపించటానికేముంది. మహారాజుగా చూడు సావిడీ, పంచా, నట్టిల్లూ వంటయిల్లూ, దొడ్డీ, స్నానాలగదీ—ఇందులో గుర్తుపట్టనిదేముంది ? పడకటిల్లు చూడనే చూశావుగా ?" అన్నది భాగ్యమ్మ.

రాజ్యం స్నానం చేసివచ్చి తన గదిలో ప్రవేశించింది. ఆమె బయటికి వచ్చిన జాడలేదు.

"ఏమిటి దీని ఉద్దేశం ? టింగురంగా అని పోయి గదిలో కూచున్నది. పనీ పాడు ఏం చెయ్యదా ఏం ? మనం కాచి పోస్తామనుకుంటున్నదా ?

తినకోసం మొగుడు వంటలక్కను పనిదాన్ని పెట్టాడనుకుంటున్నది గామాలు!" అని తల్లి కూతుళ్ళు తమలో తాము రుస రుస లాడుకున్నారు.

ఆ పూట దాసు అన్నం తినబోతూ రాజ్యాన్ని కూడా తనతో బాటు భోజనానికి పిలిచాడు. ఇద్దరూ కలసి అన్నం తిన్నారు. తర్వాత దాసు స్కూలుకు వెళ్ళాడు. రాజ్యం వెళ్ళి గదిలో కూర్చున్నది.

మధ్యాన్నం దాసు ఇంటికి వస్తాడనగా వెంకమ్మ "అన్నట్టు చంటి వాడేడే?" అని కూతురిని అడిగింది.

"ఏమో నేను చూడలేదే?" అన్నది భాగ్యమ్మ.

ఇద్దరూ చేరి ఇంటి కప్పెగిరిపోయేట్టు "ఒరే నాన్నా? చిన్నాడా? సత్యం?" అని కేకలు పెట్టారు.

రాజ్యం తనగది వాకిట్లోకివచ్చి నిలబడింది! ఆమె చంకలో ఉన్నాడు సత్యం.

తల్లి కూతుళ్లకు ఏమనాలో తెలియలేదు.

"పిల్లవాడికోసం జామున్నరనుంచీ వెతుకుతుంటే దగ్గిర పెట్టుకుని మాట మాత్రం చెప్పకూడదూ?" అన్నది వెంకమ్మ.

"ఇప్పుడేగా వెతుక్కుంటున్నారూ?" అన్నది రాజ్యం.

"ఇప్పుడు వెతుక్కోవట మేమిటీ? జామున్నర క్రిందనగా వాడికి అన్నం వేళయిలేనూ?" అన్నది వెంకమ్మ. ఆవిడ జామున్నర లెక్క లెమి లేదికాదు.

"పది గంటలకు వాళ్ళ నాన్నగారితో పాటు తిన్నాడుగా? ఒంటి గంటకల్లా మళ్లీ అన్నమా?"

"ఇవాళంటే ఇవాళొచ్చావు. నీకు తెలుసాయేం వాడెప్పు డెప్పుడు తినేది?" అన్నది అత్తగారు.

"తెలియదుగాని పదిగంటలకు అన్నంతిన్న పిల్లవాడు మళ్ళా ఒంటి గంటకల్లా తినక్కర్లేదని తెలుసు. మీరన్నట్టు జామున్నర కిందటే వాడికి తిండివేళ అయితే ఆకలికి ఏడవడేం?" అన్నది రాజ్యం.

"నీతో అధిక ప్రసంగం చెయ్యటానికి నాకు తీరిక లేదు. పిల్లవాణ్ణి ఇలా ఇచ్చెయ్యి" అన్నది అత్తగారు.

"వాడికి కావలసింది నే చూస్తానులెండి. మీరు పిల్లల్ని పెంచటం గురించి సరిగా తెలిసినట్టు లేదు. వాడి పొట్ట చూడండి ఎలా బానల్లే ఉందో! రొమ్ము లేమో ఎండుకు పోయాయి. నా వల్ల కాకపోతే పెద్దవారు మీరున్నారు. సలహా అడుగుతాను" అన్నది రాజ్యం వెటకారంగా.

వెంకమ్మ నిర్ఘాంతపోయింది. ఆవిడ ఘాటుగా ఏమనాలా అని ఆలోచిస్తుండగా దాసు వచ్చాడు.

కోడలిమీద ముంచుకొచ్చే కోపాన్ని వెంకమ్మ కొడుకుమీద వెళ్ళగక్కింది.

"ఇదేమిట్రా? ఇట్లా దాపరించిందీ? పిల్లవాణ్ణి గదిలో పెట్టి దాచి ఇవ్వమంటే ఇవ్వదేం? మూడేళ్లు వాణ్ని నా డొక్కలో పెట్టి పెంచింది దీనివాత పెట్టటానికిట్రా? మంచిపనే!" అన్నది వెంకమ్మ మొహం కండ లూడ బెరుక్కుంటూ.

దాసు పెళ్ళాం చంకలోవున్న తన రెండో కొడుకువంక ఒకసారి చూసి "వాడికేం లోటువచ్చిం దిప్పుడూ? మూతంతా విభూది రంగులేదు- అది తప్పిస్తే జుట్టు దువ్వినట్టుంది, మొహం తుడిచి కాస్త శుభ్రంగా ఉంచినట్టుంది. అందుకేనా నీకు మంటా?" అన్నాడు.

"వాడికి అన్నం పెట్టక్కర్లేదుట! వాడి పొట్టకు అప్పుడే దిష్టి పెట్టింది మహాతల్లి" అన్నది వెంకమ్మ.

"నన్నే అన్నదానివి నా పెళ్ళాన్ననవూ? నీ లెఖ్ఖలో నా పిల్లలకు సవితి తల్లేనేగా? ఇక నాతో చెప్పి ఏం లాభం? నువు బాధపడక ఊరుకో. దానికి పిల్లల పెంపకం బాగానే తెలుసు" అన్నాడు దాసు.

"నాకు పిల్లల పెంపకం చాతకాదని అదివరకే అన్నావుగా? ఇంటో అడుగు పెడుతూనే దానిచేత కూడా అనిపించావూ! ఇంకేం?" అన్నది వెంకమ్మ.

"నా చేత ఎవరూ అనిపించలేదు సుమండీ. అసలే పొట్టచెడి ఉన్న పిల్లవాడికి గంటకోసారి అన్నం పెట్టాలంటే మీకు పిల్లల పెంపకం తెలీదని

నేనే తెలుసుకున్నా. వెనకటి కెవరో నా పేరెట్లా తెలిసిందని అడిగినట్టుంది మీరనేమాట" అన్నది రాజ్యం.

రాజ్యం మంచి తెగువమీరి ఉండటం కనిపెట్టాడు దాసు. కాని అతను ఆమెను అదుపులో ఉంచదలచలేదు. తన సహాయం కోరకుండా రాజ్యం తన తల్లిని వంచుకు రావటమే అతనికి కావాలి.

ఆమె చిన్నమెత్తు పనికి తోడు రావటంలేదని వెంకమ్మ కొడుక్కు ఫిర్యాదు చేసింది.

"రోజల్లా ఆ గదిలో కూచునుంటే దాని ఉద్దేశ్యం ఏమిటనీ?" అన్నది తల్లి. "నేను వంటలక్క ననుకుంటున్నదా? ఏమిటీ రాణీవాసం? నా కర్థం కాకుండా ఉందే!"

దాసు భార్యకేసి చూశాడు.

"నేను చేసేపని ఏదన్నా ఉంటే చెప్పరాదా? దీనికి పంచాయితీ లెందుకూ? నేను గదిలో ఊరికే కూచోలేను. పిల్లవాడికి చొక్కాలు కుడుతున్నా. ఇందులో ఒకరు వంటలక్కేమిటి? ఒకరు పనిమనిషేమిటి? నాకూ వంట చెయ్యటం చాతనవును. కావలిస్తే వంటంతా నేనే చేస్తా. వంటలక్కనా అని అడక్కుండా నానే!" అన్నది రాజ్యం.

"ఇంటి మనిషి ఇంటి పనులు తనుక్కుని చెయ్యాలిగాని ఒకరు చెప్పే దేమిటి?" అన్నది అత్తగారు.

"నేను చేస్తున్నది నా సొంతపని కాదు" అన్నది రాజ్యం.

"ప్రతిదానికీ నాతో చాడీలు చెప్పకండి. నేను తీర్పులు దిద్దేవాణ్ణి కాను. ఏదన్నా తేలకపోతే మీరూ మీరూ తేల్చుకోండి" అన్నాడు దాసు

౧౨

గోపీ మటుకు తన సవతి తల్లిని గురించి ఎటూగాని పరిస్థితిలో పడ్డాడు. రాజ్యం ఇంకా కాపరానికి రాకపూర్వమే వితంతువు లిద్దరూ వాడి మనస్సు బాగా విరిచి పెట్టారు.

"ఒరే, మీ నాన్న మళ్లీ పెళ్లిచేసుకుంటున్నాడ్రా! నీకు సవతి తల్లి వస్తుందది. నిన్నూ, నీ తమ్ముణ్ణీ నానా హింసలూ పెడుతుంది. అందుకే మీ నాన్న పెళ్ళి చేసుకుంటున్నాడు. నువ్వంటే మీ నాన్నకు మరీ కోపం

నేనే తెలుసుకున్నా. వెనకటి కెవరో నా పేరట్లా తెలిసిందని అడిగినట్టుంది మీరనేమాట" అన్నది రాజ్యం.

రాజ్యం మంచి తెలుకమీరి ఉండటం కనిపెట్టాడు దాసు. కాని అతను ఆమెను అదుపులో ఉంచదలచలేదు. తన సహాయం కోరకుండా రాజ్యం తన తల్లిని వంచుకు రావటమే అతనికి కావాలి.

ఆమె చిన్నమెత్తు పనికి తోడు రావటంలేదని వెంకమ్మ కొడుక్కు ఫిర్యాదు చేసింది.

"రోజల్లా ఆ గదిలో కూచునుంటే దాని ఉద్దేశ్యం ఏమిటనీ?" అన్నది తల్లి. "నేను వంటలక్క ననుకుంటున్నదా? ఏమిటీ రాణీవాసం? నా కర్థం కాకుండా ఉందే!"

దాసు భార్యకేసి చూశాడు.

"నేను చేసేపని ఏదన్నా ఉంటే చెప్పరాదా? దీనికి పంచాయితీ లెందుకూ? నేను గదిలో ఊరికే కూచోలేను. పిల్లవాడికి చొక్కాలు కుడుతున్నా. ఇందులో ఒకరు వంటలక్కేమిటి? ఒకరు పనిమనిషేమిటి? నాకూ వంట చెయ్యటం చాతనవును. కావలిస్తే వంటంతా నేనే చేస్తా, వంటలక్కనా అని అడక్కుండానే!" అన్నది రాజ్యం.

"ఇంటి మనిషి ఇంటి పనులు కనుక్కుని చెయ్యాలిగాని ఒకరు చెప్పే దేమిటి?" అన్నది అత్తగారు.

"నేను చేస్తున్నది నా సొంతపని కాదు" అన్నది రాజ్యం.

"ప్రతిదానికీ నాతో చాడీలు చెప్పకండి. నేను తీర్పులు దిద్దేవాణ్ణి కాను. ఏదన్నా తేలకపోతే మీరూ మీరూ తేల్చుకోండి" అన్నాడు దాసు

౧౨

గోపీ మటుకు తన సవతి తల్లిని గురించి ఎటూగాని పరిస్థితిలో పడ్డాడు. రాజ్యం ఇంకా కాపరానికి రాకపూర్వమే వితంతువు లిద్దరూ వాడి మనస్సు బాగా విరిచి పెట్టారు.

"ఒరే, మీ నాన్న మళ్లీ పెళ్లిచేసుకుంటున్నాడ్రా! నీకు సవతి తల్లి వస్తుంది. నిన్నూ, నీ తమ్ముణ్ణీ నానా హింసలూ పెడుతుంది. అందుకే మీ నాన్న పెళ్ళి చేసుకుంటున్నాడు. నువ్వంటే మీ నాన్నకు మరీ కోపం.

అవునా, కాదా ? నీకు మీ నాన్న ఇష్టమా, నే మిమమా ? నా తండ్రే ! నే చచ్చిపోయినా నే ! వాడికి మట్టుకు తెలీదులే ? అయితే చూడు నాన్నా, మీ సవితి తల్లి నిన్నేమన్నా అంటే ఏం చేస్తావో చెప్పు చూతాం ? ఛీ ! అది నువు చంపితే చస్తుందిట్రా ? మన అందరి ఆయుస్సూ పోసుకు బ్రతుకుతుందిగానీ ! నిన్నేమన్నా అంటే నాకో, అత్తయ్యకో చెప్పేం ? మీ నాన్నకు చెప్పకు, వినిపించుకోడు."

ఈ ధోరణిలో గోపీకి చాలా రోజులు రహస్యబోధ జరిగింది. వాడు ఏ కారణం చేతో తన సవతితల్లి కూడా తన నాయనమ్మల్లేనూ వితంతువై ఉంటుందని ఊహించుకున్నాడు. ఆ మనిషిని గురించి తన మనస్సులో ఒక రూపం కల్పించుకుని ఆ రూపాన్ని మనస్ఫూర్తిగా ద్వేషించాడు. అందుచేత వాడికి ముందుగా చేసిన ఉపదేశం దాదాపు వ్యర్థమయింది. ఎందుకంటే; గోపీ ద్వేషించిన మనిషికీ రాజ్యానికీ ఏమీ సంబంధం లేదు. రాజ్యం వాడి కళ్ళకు కళకళ్ళాడుతూ ఎంతో ముచ్చటగా కనపడింది. అంత చిన్న వయసుద్ధీ, అందులో పునిస్త్రీ ఇంట్లో మసలటం వాడెరగడు, వాడికి తన తల్లి ఏమీ జ్ఞాపకం లేదు. నగలు పెట్టుకుని, మంచి చీరె కట్టుకుని, ఇంత పెద్ద జెడా, జెడలో పూలూ పెట్టుకుని, చేతుల గాజులూ, మెళ్లో నగలూ గలగల్లాడుతూ రాజ్యం అటూ ఇటూ కదులుతుంటే గోపీ ముగ్ధుడైపోయినట్టయినాడు.

రాజ్యం స్నానానికి వెళ్ళిన సమయంలో వితంతువులు వాణ్ణి వంటింట్లోకి పిలిచి మళ్ళీ పురెక్కించవలసి వచ్చింది. రాజ్యం స్నానం చేసి వచ్చి గదిలో మొహానికి పౌడరు వేసుకుంటుండగా గోపీ గొమ్మునవల్లే గదిలోకి వెళ్ళి తన సవతి తల్లి కెదురుగా, చేతులు వెనక్కి కట్టుకుని నిలబడ్డాడు.

"ఏం ?" అన్నది రాజ్యం నవ్వుతూ.

గోపీ మాట్లాడలేదు.

"నీ పేరేమిటి ?" అన్నది రాజ్యం అద్దంలో మొహం కలయజూసుకుంటూ.

గోపీ దానిక్కూడా సమాధానం చెప్పలేదు.

"నువ్వు చెప్పకపోతే నాకు తెలుసులే. నీ పేరు గోపీ" అన్నది రాజ్యం వాడికేసి చూస్తూ.

"నువు మా యింటి కెందుకొచ్చావు ? పో !" అన్నాడు గోపీ.

"ఈమాట ఎవరనమన్నారూ ?" అన్నది రాజ్యం.

గోపీ మొహంలో ఏదో భయం కనిపించింది. వాడొక్క క్షణంపాటు కళ్ళు పెద్దవి చేసి రాజ్యంకేసి చూసి గదిలోనుంచి పారిపోయినాడు.

గదిలో రాజ్యం అన్నమాట ఏ చాటునుంచో భాగ్యమ్మ విని అయినా ఉండాలి. లేదా గోపీ వెళ్ళి ఆవిడకు చెప్పి అయినా ఉండాలి. మరి అయిదు నిమిషాల అవతల దొడ్లో మడి బట్టలు ఆరేస్తున్న భాగ్యమ్మ "ఆరేళ్ళ వెధవకు ఎవరేమిటో తెలీదూ ? ఒకరు చెప్పాలా ఏమిటి ?" అని గింజుకోవటం గదిలో ఉన్న రాజ్యానికి వినిపించింది.

ఏమయినా రాజ్యం గోపీని ఆకర్షించటం మానలేదు. వాడు ఉన్నట్టు ఉండి రాజ్యం గదిలో ప్రవేశించాడు. రాజ్యంకేసి అట్లాగే చూసేవాడు. రాజ్యం తనకేసి చూడగానే పారిపోయేవాడు. ఇది మొదటి దశ. కొద్ది రోజుల్లో వాడు తనతో సావాసము ప్రారంభిస్తాడని రాజ్యం ఊహించింది. తాను తొందరపడ దలచలేదు. ఎట్లాగైనా ఈ పిల్లలిద్దరిని వితంతువులనుంచి వేరు చెయ్యాలనే పట్టుదల ఆమెకు కలిగింది. ఆ పిల్లలమీద ఆమెకింకా అనురాగం లేదు. కాని ఇటువంటి ఉద్యమం ఒకటి పెట్టుకోవటం అవసరమనీ, లేకపోతే తనకీ యిల్లు దుర్భర మవుతుందనీ రాజ్యం అనుకుంది.

ఏ పనిచెబితే ఆ పని చేస్తానని రాజ్యం మాటవరసకు అన్నదేగాని, అత్తగారూ ఆడబిడ్డా పురమాయించే పనులు చేద్దామన్న ఉద్దేశం ఆమెకు లేదు. ఈ సంగతి ఆమె దాసుకు చెప్పింది.

తన భార్యధోరణి దాసుకు పూర్తిగా నచ్చలేదు. పెళ్ళాన్ని శాసించాలనే ఆకాంక్ష దాసుకులేదు. ఎవరినిగాని శాసనంక్రిందవుంచే ఓర్పూ దాసుకు లేదు. తన తల్లినికూడా అతనెన్నడూ శాసించలేదు. కాని తల్లిని శాసించలేక పోయినా డనిపించుకోటానికీ, పెళ్ళాన్ని శాసించలేకపోయినా డనిపించుకోటానికీ వ్యత్యాసం ఉంది. రెండో పెళ్ళాం మొగుణ్ణి చెవులకు పిడకలుకట్టి ఆడిస్తున్నదన్న మాట రావటం తన ఖ్యాతికే మంచిదికాదు. రాజ్యానికీ మంచిది కాదు.

కాని రాజ్యం ఇంట్లో తన అధికారం చెలాయించుకోగలిగితే తనకూ, పిల్లలకూ మంచిదేకాక, కొంపలో నిజమైన శాంతి ఉంటుంది. అందుచేత తన భార్య పద్ధతులు తనకు పూర్తిగా నచ్చకపోయినా దాసు ఆమెకు అడ్డం రాదలచలేదు. అదీకాక రాజ్యం తనతో ముందు చెప్పకుండా ఏదీ చెయ్యదు. "నా అంతట నేను వాళ్ళతో గిల్లికజ్జా పెట్టుకోను. మీరు ఒక్కనాటికీ అనుకోకండి" అని మాట ఇచ్చింది రాజ్యం.

ఆమె సత్యానికి అన్ని పనులూ తానే చేసేది. వాణ్ణి వెయ్యి కళ్ళతో కనిపెట్టి ఉండేది. ఎప్పుడు అవకాశం దొరికినా వితంతువులు వాణ్ణి గద్ద తన్నుకుపోయినట్టు తన్నుకుపోయి ఏదోఒకటి మేపటానికి ప్రయత్నించేవాళ్లు.

"అలా పిల్లలకు ప్రతిగడ్డీ పెట్టరాదు. నే చెబితే మీకు నమ్మకం లేకపోతే ఏ డాక్టర్నన్నా అడగండి. పెట్టదలిచినవాళ్లు చాటుచాటున పెట్టటం కూడా దేనికి? ఇంటికి పెద్దవాళ్లు పెద్దరికంగా ఉంటే బాగుంటుంది" అనేది రాజ్యం.

"చాల్లే, మాటలు నేర్చావ్! నువుగాంగా వచ్చి మా దొంగతనం పట్టావు!" అనేది వెంకమ్మ.

"ఇటువంటి దొంగతనాలు పట్టటానికి పోలీసులు కావాలా?" అనేది రాజ్యం.

సత్యంతో వితంతువులకు ఇంకో చిక్కొచ్చింది. వాళ్ళ చంకలో ఉండగా రాజ్యం, "రా, నాన్నా" అని పిలిస్తే ఇక వాళ్ల చంకలో ఉండే వాడు కాడు.

ఒకరోజు తల్లి కూతుళ్లు దాసుతో పెద్ద పెట్టున ఫిర్యాదు చేశారు. "ఇదేమిట్రా? ఆ చంటి వెధవ మమ్మల్ని ముట్టుకుంటే మైలపడిపోతాడూ? ఈ మూడేళ్ళూ వాణ్ని మేం సాకామా, తను సాకిందా? ఒక్క క్షణం వాణ్ణి మా దగ్గిర ఉండనివ్వదేం? ఆ పిల్లలకోసం కాకపోతే ఈ కొంపలో మే ముంటున్నట్టూ? ఈవిడకు కాచి పొయ్యడానికా?"

అంతా విని దాసు "దానికి వాణ్ణి పెంచే పద్ధతి మీకన్న బాగా తెలుసు. సవతి తల్లి పిల్లవాణ్ణి గారాబంగా చూస్తున్నదని తహ తహ లాడ్టం నే ఎక్కడా చూళ్ళేదు. ఈ కొద్ది రోజుల్లోనూ వాడు ఎంతో బాగుపడ్డాడు. వాడి పొట్ట తగ్గిపోయింది. బెండల్లే ఉండేవాడు. ఎత్తుకుంటే బరువుగా

కాని రాజ్యం ఇంట్లో తన అధికారం చెలాయించుకోగలిగితే తనకూ, పిల్లలకూ మంచిదేకాక, కొంపలో నిజమైన శాంతి ఉంటుంది. అందుచేత తన భార్య పద్ధతులు తనకు పూర్తిగా నచ్చకపోయినా దాసు ఆమెకు అడ్డం రాదలచలేదు. అదీకాక రాజ్యం తనతో ముందు చెప్పకుండా ఏదీ చెయ్యదు. "నా అంతట నేను వాళ్ళతో గిల్లికజ్జా పెట్టుకోను. మీరు ఒక్కనాటికీ అనుకోకండి" అని మాట ఇచ్చింది రాజ్యం.

ఆమె సత్యానికి అన్ని పనులూ తానే చేసేది. వాణ్ణి వెయ్యి కళ్ళతో కనిపెట్టి ఉండేది. ఎప్పుడు అవకాశం దొరికినా వితంతువులు వాణ్ణి కద్ద తన్నుకుపోయినట్టు తన్నుకుపోయి ఏదోఒకటి మేపటానికి ప్రయత్నించేవాళ్లు.

"అలా పిల్లలకు ప్రతిగడ్డీ పెట్టరాదు. నే చెబితే మీకు నమ్మకం లేకపోతే ఏ డాక్టర్నన్నా అడగండి. పెట్టదలిచినవాళ్లు చాటుచాటున పెట్టటం కూడా దేనికీ? ఇంటికి పెద్దవాళ్లు పెద్దరికంగా ఉంటే బాగుంటుంది" అనేది రాజ్యం.

"చాల్లే, మాటలు నేర్చావ్! నువుగాంగా వచ్చి మా దొంగతనం పట్టావు!" అనేది వెంకమ్మ.

"ఇటువంటి దొంగతనాలు పట్టటానికి పోలీసులు కావాలా?" అనేది రాజ్యం.

సత్యంతో వితంతువులకు ఇంకో చిక్కొచ్చింది. వాళ్ళ చంకలో ఉండగా రాజ్యం, "రా, నాన్నా" అని పిలిస్తే ఇక వాళ్ల చంకలో ఉండేవాడు కాడు.

ఒకరోజు తల్లి కూతుళ్లు దాసుతో పెద్ద పెట్టున ఫిర్యాదు చేశారు. "ఇదేమిట్రా? ఆ చంటి వెధవ మమ్మల్ని ముట్టుకుంటే మైలపడిపోతాడూ? ఈ మూడేళ్ళూ వాణ్ని మేం సాకామా, తను సాకిందా? ఒక్క క్షణం వాణ్ణి మా దగ్గిర ఉండనివ్వ దేం? ఆ పిల్లకోసం కాకపోతే ఈ కొంపలో మే మెందుకున్నట్టూ? ఈవిడకు కాచి పొయ్యడానికా?"

అంతా విని దాసు "దానికి వాణ్ణి పెంచే పద్ధతి మీకన్న బాగా తెలుసు. సవతి తల్లి పిల్లవాణ్ణి గారాబంగా చూస్తున్నదని తహ తహ లాడటం చేసే తక్కిందా మాళ్ళేదు. ఈ కొల రోజుల్లోనూ వాడు ఎంతో బాగుపడ్డాడు. వాడి పొట్ట తగ్గిపోయింది. వెండల్లే ఉండేవాడు. ఎత్తుకుంటే బరువుగా

ఉంటున్నాడు. మనుషుల మొహాలు చూసి ఇంతకాలానికి నవ్వుతున్నాడు. కొత్త కొత్త మాటలు కూడా వస్తున్నాయి. తప్పటడుగులు వేస్తున్నాడు. ఇదంతా చూసి సంతోషించలేకపోతే మీకు వాడిమీద ఉన్న అపేక్ష ఎటు వంటి దనుకోవాలీ ?" అన్నాడు.

"మూడేళ్ళు నిండటానికి సిద్ధంగా ఉన్న వెధవ తప్పటడుగులు వేయటం నీ పెళ్ళాం మహాత్యమే నంటావ్ ?" అన్నది తల్లి.

"అట్లా అయితే మూడేళ్ళపాటు వాడు ముద్దిన దేకటం నీ మహాత్య మనుకుంటాలే. అవసరమైనదానికీ అవసరంలేనిదానికీ రాద్ధాంతం చెయ్య కండి" అన్నాడు దాసు.

ముందు ముందు ఏమైనా ప్రస్తుతానికి మట్టుకు కొంపలో అశాంతి హెచ్చటం దాసుకు కనుపించింది. వెంకమ్మకు కోడలిమీద రోజు రోజుకూ పగ జాస్తి అయిపోతున్నది. ఒకనాడు ఆవిడ వంట మానేసి వొంట్లో బాగా లేదని పడుకున్నది.

"ఏ మండీ వంట మీరు చేస్తారా ? నన్ను చెయ్యమన్నారా ?" అని రాజ్యం భాగ్యమ్మ నడిగింది.

"ఇంకెత్తు చాకిరి ఒంటెత్తున చెయ్యాలి. ఎట్లా తెములుతుందమ్మా?" అన్నది భాగ్యమ్మ, మడిబట్టలు ఆరేసుకుంటూ.

"నన్ను చెయ్యమంటే నేను చేస్తా. కాని నాకు తడీ, మడీ ఆచారము, తెలీవు" అన్నది రాజ్యం.

రాజ్యం వంటింట్లోకి ప్రవేశించిన మరు క్షణం వెంకమ్మ పక్కమీది నుంచి లేచి వచ్చి, "నువు వంట చెయ్యకపోతే పీడా పోయింది. ఇల్లంతా మైల చెయ్యకు" అని రాజ్యాన్ని సాగనంపి, "మడి తెలీదుట ! బ్రాహ్మణ జన్మెత్తలా ! ఇంట్లో ఆచారం గలవాళ్ళం ఏడిస్తిమిగా ! తడిబట్టకడితే వొళ్ళు పుచ్చిపోతుంది గామాలు" అని తనలో తాను మాట్లాడసాగింది.

రాజ్యం ఇంటిపని ఏమీ చెయ్యటంలేదన్న ఆరోపణమీద దాసు పంచాయతీ చెయ్యక తప్పిందిగాదు. దాసు ఈ పంచాయితీని చాలా నేర్పు గానే జరిపాడు. పాచిపని చెయ్యటానికి మనిషి ఉన్నది. మిగిలిన "చాకిరీ" చూస్తూ వెంకమ్మ-భాగ్యమ్మల ఆచారానికి సంబంధించినదేగాని మరొకటి కాదు. రాజ్యం ఎంత ఆచారంగా ఉండటానికి ఒప్పుకున్నా పునిస్త్రీ ఆచారం

వితంతువులకు ఎన్నిటికీ సరిపోదు. పైగా పిల్లలున్నారు. రాజ్యం రాకముందు వెంకమ్మో, భాగ్యమ్మో ఎవరో ఒకరు పిల్లలకోసం మైలలో ఉండేవాళ్ళు మిట్టమధ్యాహ్నందాకా. ఇప్పుడు ముగ్గురాడవాళ్ళు మడిలో ఉండటం అర్థం లేనిపని. రాజ్యం మడిలోకి రాకుండా ఉండటం అన్నివిధాలా మంచిదని దాసు తేల్చాడు.

౧౩

గోపీలో కొంత మార్పు కలుగుతున్నదిగాని, అది ఇంకా పైకి కనపడటంలేదు. వాడింకా వెనకటిమాదిరిగానే తన నాయనమ్మమీదా, సాగినంత వరకు మేనత్తమీదా తన ప్రభావం చూపిస్తూనే ఉన్నాడు. వాడు ఏడిచి రాగాలు పెట్టినప్పుడెల్లా వెంకమ్మ జావజావఅయి హిరణ్యాక్షవరాలు వాగ్దానం చేస్తూనే ఉంది. అయినా వాడి కిప్పుడు ఆవిడమీద విజయం సాధించటంలో వెనకవున్న ఆనందం లేదు. ఒక్కసారి రాజ్యం తనను చూసి జాలిపడి, తన పక్షంఅయితే బాగుండునని వాడికి మహా ఉన్నది. అటువంటప్పుడు వాడు తన నాయనమ్మా, మేనత్తా, "ఎందుకేడుస్తున్నావురా? ఏం జరిగిందిరా? చెప్పరా? తండ్రీ! ఎందుకేడిపిస్తావురా?" అని అడిగితే సమాధానం చెప్పక ఏడుస్తూనే రాజ్యం గదివైపు చూసేవాడు.

"ఒరే, ఒక్కమాట విను. ఈ మాటకు సమాధానం చెప్పి, తరువాత ఏడుద్దువుగాని" అని వెంకమ్మ రహస్యంగా చెప్పేది. వాడు ఏడుపు మానేవాడు.

"మీ పిన్ని నిన్నేమన్నా అన్నదా?" అని అడిగేదావిడ రహస్యంగానే.

దాంతో వాడు మరింత పెద్దపెట్టున శోకం ఎత్తుకునేవాడు.

"అదే ఏదోచేసి ఉంటుంది. ఇంకా సందేహం దేనికి?" అని భాగ్యమ్మ తల్లి ఊతమిచ్చేది.

"ఏమన్నా అంటే మనతో చెప్పకూడదుటే, పిచ్చివెధవ! దానిసంగతి మనం కనుక్కుంటాంగా?" అనేది వెంకమ్మ.

భాగ్యమ్మ గొంతెత్తి, "కాకపోయినా, తన మానాన తనుండరాదూ? చిన్నవెధవ, వాడిజోలి తన కెందుకూ? తల్లిలేనివాడని అంత అలుసా?" అని వాపేది.

రాజ్యం ఈ మాటలువిని తననే అంటున్నట్టు ఊహించేది. కాని వాళ్ళతో ఏమీఅనక దాసుతో మాత్రం తరువాత చెప్పేది.

"వాళ్ళకు నేనే అపకారమూ చెయ్యలేదుగదా, నన్ను వీళ్ళింత ద్వేషంతో ఎందుకు చూస్తారా అని ఆశ్చర్యంగా ఉంటుంది. వీళ్ళు నిజంగా ఇంత కుళ్ళుమనుషులు కాదేమో, నేనే వీళ్ళలో ఈ కుళ్ళు తెచ్చిపెట్టానేమో అనికూడా అనిపిస్తుంది. మనుషులకు అసూయ లుండొచ్చు. మా వదినెకు నన్నుచూస్తే, అసూయగానే ఉండేది. ఆవిడా ఆవిడ మొగుడూ, పిల్లలూ హాయిగా ఉండకుండా నేను పానకంలో పుడకల్లే, సత్రకాయల్లే మధ్య ఉంటూ ఉండేదాన్ని. అయితే ఏమాట కామాటే చెప్పాలి. ఆవిడ నాపట్ల ఇంత ఘోరంగా ఎన్నడూ ప్రవర్తించలేదు. ఒకప్పుడు కాకపోతే ఒకప్పుడన్నా నాతో మంచిగా ఉండేది. ఆవిడ తత్వం నాకు మొదట అర్థంకాకపోయినా పెద్దయినాక నన్నా అర్థమయింది. కాని వీళ్ళ తత్వం అర్థం చేసుకోవాలంటే నా చదువూ నాకున్న తెలివితేటలూ చాలటంలేదు. ఇంత తెలీని మనుషుల మాటలు పట్టించుకోవటమేమిటని ఒకొక్కసారి అనిపిస్తుందిగాని ఒక్కొక్కప్పుడు మాత్రం వీళ్ళచేత ఈమాటలన్నీ ఎందుకు పడుతున్నానా అనిపిస్తుంది... నేను మీతోనన్నా చెప్పుకుంటున్నా. అది కూడా నోచుకోని ఆడవాళ్ళెందరున్నారో ?" అన్నది రాజ్యం.

దాసు తన తల్లిని గురించీ, అక్కను గురించీ అదివరకు బాధ పడ్డదానికంటే కూడా ఈ మాటలకు ఎక్కువ బాధపడ్డాడు.

"మావాళ్ళ సంగతి నాకు తెలీదా ? ఇంకెందుకూ కాకపోతే నన్ను చూసి అయినా వాళ్ళను కొంతవరకు సహించు. మరీ దుర్భరమైనప్పుడు ఏదో ఒకటి చెయ్యవచ్చు...సత్యం బ్రతికి బట్టకడతాడని నే నెన్నడూ ఆశపడలేదు. అటువంటిది ఇప్పుడు వాడిమీద ఆశ కలుగుతున్నది. గోపీని కూడా నువు బాగు చెయ్యగలవేమో అనే ఆశ పీకుతున్నది. నువ్విప్పుడు శాస్త్రి చూసి నమ్మలేవేమోగాని, ఒకప్పుడు వాడు తనముద్దు బిడ్డ. వాడికి తెలివితేటలుండేవి, తెలివిగా మాట్లాడేవాడు. వాణ్ణి ఇవాళ నేనే గుర్తుపట్టలేను. మా అమ్మ వాణ్ణి అట్లా చేసింది" అన్నాడు.

"ఇప్పటికన్నా వాడు తెలివిగలవాడే. కాని ఏం లాభం ?" అన్నది రాజ్యం.

రాజ్యం దగ్గిర చీమ తలకాయంత అలుసు ఎట్లాగన్నా దొరకుతుందేమోనని గోపీ విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. వాడు రాజ్యం దృష్టి ఆకర్షించటానికి అచ్చగా ఏడవటమే కాక, కోతి వేషాలు కూడా వేసేవాడు. ఈ వేషాలు చూసి వాడి నాయనమ్మ చాలా అబ్బుర పడేది. "ఓరి వెధవా !" అని ముక్కుమీద వేలేసుకుని ఆనందించేది.

ఏడిచినా, కోతి మొగ్గలు వేసినా తన నాయనమ్మ అంత సులభంగా తన చేత ఆకర్షించబడుతుందిగదా తన సవతి తల్లి ఎందుకు గమనించలేదని గోపీ ఆశ్చర్యపడేవాడు. లోపల తనతో మాట్లాడాలని ఉండే రాజ్యం బెట్టు చేస్తున్నదని గోపీ కొంతకాలం ఆత్మవంచన చేసుకున్నాడు.

"నా గదిలోకి వచ్చి కోతి గంతులు వెయ్యకు. నాకు తగని అసహ్యం. నువు ఏడిచినా కూడా అసహ్యమే" అని రాజ్యం వాడితో ఖచ్చితంగా చెప్పేసింది ఒకసారి.

ఇంత అవమానం భరించలేక గోపీ కిటికీలో ఉన్న అద్దం తీసుకుని లాగి గోడకేసి కొట్టి పగలగొట్టాడు. వాడి తప్పులేదు. అటువంటి అఘాయిత్యం చేస్తే వెంకమ్మయితే వాడికి సాష్టాంగపడి వాడినోరు అడక్కుండానే అన్ని వరాలూ ఇచ్చేస్తుంది. "నీకోపం వచ్చిందా నాన్నా ? కొట్టు, నన్ను కొట్టు !" అని ఆవిడ నెత్తిమీది ముసుగు కూడా తీసెయ్యటంకద్దు, గోపీ ఆవిణ్ని కొట్టటమూ కద్దు.

రాజ్యం కూడా ఇట్లాగే ప్రవర్తిస్తుందని అనుకున్నవాడైతే గోపీ చాలా పొరపాటు పడ్డాడు. అద్దం గోడకింకా తగిలి పగలకముందే రాజ్యం చివాలున లేచింది. ఆమెను చూస్తే ఆ క్షణంలో గోపీకి అదురు పుట్టింది. ఆమె మొహంలో అంత కోపం వాడెన్నడూ ఎరగడు. అదీకాక అఘాయిత్యం చేసేవాళ్ళందరిలాగే గోపీ పిరికివాడు.

గోపీని సున్నంలోకి ఎముక లేకుండా కొట్టాలన్నంత ఉద్రేకాన్ని రాజ్యం ఎంతో బలవంతాన అణుచుకున్నది. ఆమె వాడి రెక్క పట్టుకుని గది బయటికి ఈడ్చుకుపోయి వదిలిపెట్టి "పో ! నా గదిలో అడుగు పెట్టావంటే ముక్కలు విరగదంతా జాగర్త ! నా సంగతి నీకు తెలీదు. నేను నీ నాయనమ్మ ననుకున్నావేమో !" అన్నది తలుపు దభాలున మూస్తూ.

తలుపు మూతపడ్డ తరువాత గోపీకి గొంతెత్తి ఏడిచే ధైర్యం వచ్చింది. మరుక్షణంలో నాయనమ్మ మొహమూ, మేనత్త మొహమూ చూసేసరికి ధైర్యం రెట్టింపయింది. కాని ఈ ఏడుపులో ఈసారి కొంతపాలు నిజమైన దుఃఖం లేకపోలేదు. దానికి కారణం వాడు రాజ్యాన్ని ఆకర్షించటానికి ఇన్ని ప్రయత్నాలూ చేసి ఆఖరుకు గది బయటికి నెట్టించుకోవటం.

కాని వాడి మనసులో ఏమున్నదీ విచారించిన వాళ్ళెవరు? రాజ్యం అన్న మాట విని వెంకమ్మ తాచుపాములాగా లేచింది. కోడల్ని పేరుపెట్టి నా నా తిట్లూ తిట్టింది. "కళ్ళు నెత్తికొస్తున్నాయా, చచ్చేట్టు వండి పెట్టిన తిండి వంటపట్టిందా? ఎవరి అంతరం ఏమిటో తెలీటంలేదా? నాలుకకు హద్దూ పద్దూ లేకుండా పోయిందా?" అని అడిగింది.

"ఏమనుకుంటున్నావే నువ్వు? నిన్ను వెయ్యి పుటాలు వేసినా నేను కాలేవు. వాడు మట్టుకు నిన్ను చూసి నాయనమ్మ అని ఎందుకనుకుంటాడూ? ఎవరిది రక్తసంబంధమో, ఎవరు వాడి ప్రాణానికి మహమ్మారో వాడికి తెలీదూ? ముక్కాలు విరగదంతావుగా? వాడెవడనుకున్నావ్? అంత కండ కొవ్వేం? వాడి వొంటిమీద చెయ్యి వెయ్యి, నిన్ను నిలువునా చీరిపించకపోతే నా పేరు వెంకమ్మ కాదు! ఆఁ!" అన్నది వెంకమ్మ.

రాజ్యం పడి ఊరుకోలేదు.

"పెద్దవారు, అనవసరంగా తూలి మాట్లాడకండి. నేనెవరో మీరెవరో నాకు తెలీకపోలేదు. ఈ ఇంటికి మీరెట్లా వచ్చారో నేనూ అట్లాగే వచ్చా. గోపీ నా గదిలోకి వచ్చి మీ దగ్గిర వేసే వేషాలు వేస్తే తప్పక ముక్కాలు విరగదంతాను. ఆ తర్వాత మీరు నన్నెట్లా చీల్పిస్తారో చూస్తాను. అరిచినంత మాత్రాన మీరనేదంతా నిజమూ, నేననేదంతా అబద్ధమూ అయిపోదు. గోపీ జోలికి నేనెన్నడూ పోవటంలేదు. వాడు సత్యం కన్నకొడుకు కాడు, గోపీ శత్రువు అంతకన్నా కాడు. మీరే వాణ్ణి ఎందుకూ పనికి రాకుండా చేస్తున్నారు. సవతి తల్లికీ సవతి పిల్లలకూ శత్రుత్వమంటే లోకం నమ్ముతుందిగదా అన్న ధైర్యం కొద్దీ మీ ఇష్టం వచ్చినట్టు మాట్లాడకండి. లోకం కబుర్లు చెబుతుంది, ఉద్ధరించదు. నిజం ఏనాటికైనా గోపీ తెలుసుకోలేకపోడు. మగవాడు, ఎప్పటికన్నా ప్రపంచజ్ఞానం సంపాదించకపోడు. ఇప్పటి మట్టుకు వాడికి మీకూ నాకూ ఉండే తేడా తెలుసుకోలేక, మీరు

హర్షించే పనులన్నీ నా దగ్గిరా చేస్తున్నాడు. నేను సహించనని మీతోకూడా చెబుతున్నా. వాడు నా దగ్గిరికి వచ్చి అఘాయిత్యప్పనులు చెయ్యకుండా చూడండి చాతయితే. మీరు చాతకాకపోతే నేనే తగు జాగ్రత్తపడాలిసొస్తుంది ?" అన్నది రాజ్యం.

ఆమె లోపల ఎంత మంట మండుతున్నదంటే, తన నోటవచ్చే మాటలన్నీ సబబుగా ఉన్నదీ లేనిదీ కూడా ఆమె నిర్ణయించుకోలేక పోయింది. అదీగాక మనుషులను ఎదుట ఉరిగి నోరు పారేసుకు మాట్లాడటం వెంకమ్మకు అలవాటున్నట్టుగా రాజ్యానికి లేదు. అందుచేత ఈ సంఘటనవల్ల వెంకమ్మ చెక్కు చెదరలేదుగాని రాజ్యం నీరసించిపోయింది. ఆమెకు కాళ్ళూ చేతులూ చల్లబడ్డాయి. ఆగకుండా శరీరం చెమటలు కమ్మింది, భరించరాని తలనొప్పి వచ్చేసింది. గది తలుపుగడి వేసుకుని నిద్రపోవటానికి ప్రయత్నిస్తే ఆఖరుకు కళ్ళయినా మూతపడలేదు...

తన మాటలు వినిపించుకోకుండా రాజ్యం గది తలుపు వేసుకున్నప్పటికీ వెంకమ్మ అనదలచుకున్న అవాచ్యాలన్నీ కోడల్ని అని, మనవణ్ని పగామర్చించాలన్న మాట జ్ఞాపకం వచ్చి "నా కన్నతండ్రి గదరా! నీకీ పీడ ఎందుకు దాపరించిందిరా ?" అంటూ వాణ్ణి దగ్గిరికి తీసుకోబోయింది.

గోపీ ఆవిణ్ని నెత్తిమీద ఒక్కటి పెట్టి "ఛో, వెధవముండా! నన్నంటు కోకు !" అంటూ తప్పించుకు పోబోయినాడు. అంతదూరంలో నిలబడి ఆనందించే భాగ్యమ్మ, "ఆఁ ఆఁ ? అదేమిట్రా ? నానమ్మను, అట్లా అనొచ్చుట్రా ?" అంటూ వాణ్ణి పట్టుకోబోయింది. గోపీ ఆవిడ చెయిలి గట్టిగా కొరికి పారిపోయినాడు.

జరిగిందేమిటంటే, వెంకమ్మ రాజ్యాన్ని అన్నమాటలు వాడికి కలిగించిన ఆనందం ఒక్క క్షణం కూడా దక్కలేదు. పెద్దవాళ్ళను అంచనా కట్టే శక్తి పిల్లలకు అపారంగా ఉంటుంది. వెంకమ్మ రాజ్యాన్ని అన్న మాటల్లో లేని బలం రాజ్యం వెంకమ్మని అన్న మాటల్లో గోపీకి కనిపించింది. వాడికి తన నాయనమ్మమీద కోపం వచ్చింది.

"నీ పెళ్ళాం ఏం చేసిందో మాకావుట్రా ?" అని వెంకమ్మ దాసుతో ఇంకా రెండు గంటలకు ఫిర్యాదు చేస్తుందనగానే గోపీ రెండోసారి పిల్లిలాగా రాజ్యం గదిలోకి ప్రవేశించాడు.

"ఏం ?" అన్నది రాజ్యం కోపంగా.

"నీ అద్దం పగలగొట్టాగా ఎట్లా ?" అన్నాడు గోపీ.

"నా బ్రతుక్కి అద్దం ఒకటి తక్కువయింది...ఇంకేం పగలగొట్టటానికి వచ్చావ్ ?" అన్నది రాజ్యం.

"నే నేం పగలగొట్టటానికి రాలా ! నిజం !" అన్నాడు గోపీ, తన మాట రాజ్యం నమ్మాలని విశ్వప్రయత్నం చెయ్యటానికి సిద్ధంగా ఉన్నవాడల్లే.

గోపీ చేసినదానికి క్షమాపణ చెప్పుకున్నా రాజ్యం అంత సంతోషించి ఉండదేమో.

"పాపం, వాణ్ని చూసి కోప్పడి ఏం లాభం ? అంతా ఆ రాక్షస ముండ చేస్తున్నప్పుడు !" అనుకున్నది రాజ్యం. ఆమె తలనొప్పి ఒక్కసారిగా సగం తగ్గినట్టయి పోయింది.

"ఇట్లావచ్చి కూచో గోపీ ! నువ్వెందుకిట్లా వెధవపన్లు చేస్తావ్ ? నీ సాటి పిల్లలు చూడు ఎట్లా ఉంటారో ? నువ్వు వెళ్ళి ఎవరితోనూ కలిసి ఆడుకోవన్నా ఆడుకోవేం ? ఆడపిల్లవా ? అస్తమానం ఇల్లు కదలకుండా కూచుంటావు !" అన్నది రాజ్యం.

"నా ఇష్టం" అన్నాడు గోపీ. మాటలో ఉన్న దర్పం గొంతులో లేదు.

"నీ మొఖం ! నీఇష్టం ఎవరు సాగనిస్తారు? ఎన్నాళ్ళు సాగనిస్తారు?" అన్నది రాజ్యం.

"నాకు తినటానికేదన్నా పెట్టు."

"నేనెందుకు పెట్టాలి ? మనిద్దరికీ విరోధం. మీ నానమ్మనడుగు."

"నే నా వెధవముండతో అసలు మాట్లాణ్ను !"

రాజ్యం సంతోషం అపుకోలేక పైకి నవ్వేసింది. రాజ్యం నవ్వటం చూసి గోపి మొహం వికసించింది.

"నువ్వు మంచి అబ్బాయివిగా ఉంటేనే నీ కేమన్నా పెట్టటం. సత్యం చూడు ఎంత మంచివాడో !"

'నువు సత్యాన్ని ముద్దుపెట్టుకుంటావు" అన్నాడు గోపీ.

"అదే నేనూ అంటున్నాను. సత్యం మంచివాడు. నువ్వు చెడ్డవాడుగా ఉండటం దేనికి ?"

"నేనూ మంచివాణ్నే."

"కావు. నువు నిజంగా మంచివాడివైతే నేను చెడ్డవాడివంటానా ? నాకు నిన్ను చూస్తే ఏమన్నా కోపమా ?"

"నే నంటే నీకో్కపం."

"నువంటే కాదు—నీ పాడు పన్లు చూస్తే కోపం. మంచిపన్లు చేస్తే ఎందుకో్కపం ఉంటుందీ ?"

గోపీ కాస్సేపు ఆలోచించి, "అద్దం పగలగొట్టానని నాన్నతో చెబుతావా ?" అన్నాడు.

"ఎందుకు చెప్పనూ ? ఏం చెబితే ?" అన్నది రాజ్యం.

"మా నాయినమ్మయితే చెప్పదు. నీకు నే నంటే కోపం. అందుకని చెబుతావు" అన్నాడు గోపీ.

"అట్టా కానేకాదు. మీ నాన్నకు నువ్వంటే ఇష్టం కనుక నువ్వే దన్నా చేస్తే చెప్పాలి. తెలిసిందా ? మీ నాన్నకు తెలుస్తుందంటే నువ్వు చెడ్డ పన్లు చెయ్యవు. అవునా కాదా ?" అన్నది రాజ్యం.

"మా నాన్నకి తెలిస్తే నా కేం భయంలేదు" అన్నాడు గోపీ.

"భయం లేకపోతే, మా నాన్నకి చెబుతానా అని ఎందుకడిగావ్ ? నువ్వు పాడుపని చేస్తే అందరికీ తెలుస్తుందని భయం ఉండొద్దు గోపీ ? భయం లేనివాళ్ళు చెడ్డవాళ్లు. చెడ్డవాళ్ళకి చెడ్డపనులు చెయ్యటానికి భయ ముండదు. నువ్వు మంచివాణ్ణన్నావే ?"

గోపీ మళ్ళీ ఆలోచించాడు. "ఈసారికి చెప్పకుండా ఉంటే ఇంకెప్పుడూ పాడుపని చెయ్యనుగా ?" అన్నాడు.

"సరే చూద్దాం. ఈ మాటమీద ఎంతకాలం ఉంటావో ! ఇంద పిప్పరమింట్లు. అన్నీ తినెయ్యక కొన్ని దాచుకో."

౧౪

గోపీ ప్రవర్తన వికంతువుల కెంత మాత్రం అర్థం కాలేదు. వాడికింత కోపం వచ్చినా తమను తన్నే తన్నులు తన్ని, తిట్టే తిట్లు తిట్టి తన కోరికలు చెల్లించుకుని ఆఖరుకు రాజీపడి "నువ్వంటే నా కిష్టం !" అని మరీ వెళ్లేవాడు

ఈ సారి వాడు ఇద్దర్నీ తిట్టి ఏ వరాలూ కోరకుండానే, వాళ్లతో రాజీపడ కుండానే వెళ్ళిపోయినాడు. ఇటువంటిది అదివరకెన్నడూ జరగలేదు.

దీని అంతరార్థం గురించి వంటింట్లో తర్క వితర్కాలు జరిగాయి.

"అది మనమీద వాడి మనస్సు విరుస్తున్నదేమోనే?" అన్నది తల్లి. తనకు వాడి మనస్సు విరచటం పరిపాటి కనక అందరూ అదే పద్ధతి అవలం బిస్తారని ఆవిడకు గట్టి నమ్మకం.

"అదెట్లా అవుతుందమ్మా? మనం నింటుండగానే అది వాణ్ణి నానా మాటలూ అనెనుగా! వాడేడుస్తుండెగా!" అన్నది కూతురు.

"నిజమేగాని, అది వాడి కప్పుడప్పుడూ ఏదో సెంట పెట్టటం లేదను కున్నావా? వొద్దురా అని ఎన్నిసార్లు చెప్పినా వినక దేబిరించుకుంటూ ఆ గదిలోకి పోయి దాని కెదురుగా నుంచుంటాడు. అది గెంటితేగాని బయ టికి పోడు...నీకు తెలీదు, అది వాణ్ని మెల్లి మెల్లిగా చేరదీస్తున్నది. అమ్మో అట్లా ఉందిగాని దానికెన్ని ఆలోచనలు కున్నావేం? ఈ వెధవదాని కెదురుగా వెళ్ళి దేబిరించబట్టే దానికి రాను రాను మనం అలుసవుతున్నాం. అటువంటి దానికి ఏ మాత్రమన్నా సందివ్వ వచ్చునా? దానిచేత ఇన్ని మాటలూ పడ్డాడా, గెంటించుకున్నాడా, వీడు మళ్ళీ రేపు దాని గదిలోకే పోతాడు. వెధవకు అభిమానమన్నా లేదేం?" అన్నది తల్లి.

వాళ్లామాట లనుకుంటున్న సమయంలోనే వాడు రాజ్యం గదిలో ఉన్నట్టు తెలిస్తే, తనమాట నిజమైనందుకు ఆ ఇల్లాలు ఎంత సంతోషించేదో కాని, తీరా ఈ సంగతి ఆవిడ తెలుసుకునే సమయానికి ఆవిడకి ఆనందం దక్కే యోగ్యత లేకపోయింది.

కాస్సేపటికల్లా గోపి గుప్పిళ్లో పిప్పరమెంటు బిళ్ళలు పట్టుకుని తింటూ వంటింట్లోకి వచ్చాడు. వాడి మొహాన దిగ్విజయం చేసిన వాడికున్నంత గర్వం కనిపిస్తున్నది.

"ఓరి వెధవా! ఏదో తినటానికి సంపాదించావే!" అన్నది భాగ్యమ్మ సంతోషంతో.

"పిన్ని ఇచ్చిందిలే నాకు" అన్నాడు గోపీ మరింత గర్వంగా.

ఇద్దరిమీదా చెరొక పిడుగుపడ్డా ఆ పితంతువులు అంత భ్రమం కొయ్యబారిపోయి ఉండరేమో. ఇద్దరూ ఒకరి మొహాలు ఒకరు చూసు కున్నారు.

"నీకు సిగ్గులేదుట్రా ? మళ్ళీ దాని చంకలోనే దూరావ్ ? అది నిన్ను గదిలోనుంచి ఇంతకుముందే కొట్టుట్రా గెంటెయ్యా ?" అన్నది వెంకమ్మ.

"నా ఇష్టం ఫో !" అన్నాడు గోపీ. తన ఆత్మగౌరవానికి కళంకం ఆపాదించబడుతున్నట్టు అర్థం చేసుకుని.

"నే చెప్పలేదుటే ?" అన్నది వెంకమ్మ కూతురితో.

"అది కాదు. మనం తినటానికి ఎన్ని ఇచ్చినా వాడికి లెక్కలోకి రాదే, అది రెండు పంచదార బిళ్ళలు పెడితే వాడిట్లా దానికి దాసోహ మవుతాడేం ?" అని ఆశ్చర్యపడింది భాగ్యమ్మ.

అందులో ఉన్న కిటుకేమిటో వాళ్ళకు తెలియలేదు.

"ఇటువంటి వెధవను మనం ఏమీ చెయ్యనే కూడదూ !" అన్నది వెంకమ్మ. ఆ మాట అంటే వాడు తన "దుర్బుద్ధి" సరిచేసుకుంటాడన్న ఆశతో.

"నువ్వు నాకేం చెయ్యలేదు. చెయ్యక్కర్లేదు ఫో ! నువ్వు నాతో అసలు మాటాడేవద్దు" అన్నాడు గోపీ.

"హారి కృతఘ్నుడా ! నిన్నది అంత వెధవనెట్లా చేసిందిరా ? ఏం మత్తు మందు చల్లిందీ ?" అన్నది వెంకమ్మ.

భాగ్యమ్మ తల్లికి అడ్డం వచ్చింది. ఆవిడకి వెంకమ్మ ధోరణి నిరుప యోగంగానూ, చాదస్తంగానూ కనిపించింది.

"అది గాదురా" అన్నది భాగ్యమ్మ లాలూచీగా, "మీ పిన్ని నీతో మమ్మల్ని ఏంమాట లనమన్నదిరా ? చెప్పు, ఫరవాలేదులే ! మేం మళ్ళీ దాన్ని అడగంలే !"

"పిన్నిగాదు, దాని పిండాకూడు ! పిన్నిట ! నీ కది ఎట్లా పిన్నిరా ! నీ అమ్మ చెల్లెలా, నీ బాబాయి పెళ్ళామా ?" అని కసిరింది వెంకమ్మ.

"నువ్వుండమ్మా !" అన్నది భాగ్యమ్మ, "ఏమిరా గోపీ ?"

"నేన్నీతో మాట్లాడను ఫో. నువు శెధవముండవు" అన్నాడు గోపీ ఇంకో పిప్పరమెంటు నోట్లో వేసుకుంటూ.

"నిన్నామాట అదే అనమన్నదా ?" అన్నది భాగ్యమ్మ, ఎట్లాగైనా తన పాచిక పారుతుందేమోనని.

"నేను మంచివాణ్ణి. మీరే నాచేత చెడ్డపన్లు చెయ్యిస్తున్నారు. అందు కని నేను మీ మాటలు విన్ను" అంటూ గోపీ వెళ్ళిపోయినాడు.

తల్లీ-కూతుళ్లు ఒకరిమొహం ఒకరు చూసుకున్నారు. గోపీఅన్న ఆఖరు మాట వాడితల్లో పుట్టివుండటం అసంభవమని వాళ్లకు తోచటంలో ఆశ్చర్యం లేదు.

రాజ్యం గోపీనీ, తననూ నానా మాటలూ అన్నదని వెంకమ్మ కొడుకు రాగానే ఫిర్యాదు చేసింది. దాసు మామూలుప్రకారం కేసు విచారించాడు. తను అన్నమాటలు నిజమేనని రాజ్యం ఒప్పుకున్నది గోపీ అద్దం పగలగొట్టటం మాటకూడా చెప్పింది.

"ఎందుకమ్మా? నువు వాణ్ణి భయపెట్టలేవు. నిన్ను వాడు గడ్డిపోచ కింద ఏనాడో కట్టేశాడు. ఇంకెవరన్నా వాడికి భయభక్తులు కలిగించటానికి ప్రయత్నిస్తే అడ్డుపడతావుకూడా దేనికీ? వాడు చీటికీ మాటికీ వస్తువులు పగలగొడుతుంటే ఊరుకుంటే ఎట్లా? నేనేమన్నా లక్షాధికారినా? అది కోప్పడకుండా నీతో ఫిర్యాదుచేస్తే నువు కోప్పడతావు గనకనా?" అన్నాడు దాసు.

"నువు దాని పక్షమేనని నాకేనాడో తెలుసులేగాని, అది తనంతరం నా అంతరం తెలియకుండా నన్నుగురించి అంత తేలిగ్గా మాట్లాడుతుందిట్రా?" అన్నది వెంకమ్మ.

"నన్ను గౌరవంగా చూడవేమని పోట్లాడుతావంటమ్మా? నువు దాని గౌరవం సంపాదించటానికే ప్రయత్నించావా? దానిమీద ఎప్పుడూ అంతం లేని చాడీలు చెప్పటమేగా నీ పనీ? నన్నేం చెయ్యమంటావ్? నువ్వే చెప్పు."

"ఏం చెయ్యమంటానా? దవడలు రెండూ వాయించమంటా! ఇక నన్ను గురించి నోటికి వచ్చినట్టు రాకుండా నోటిపళ్లు రాలగొట్టమంటా!" అన్నది వెంకమ్మ.

"ఆ పని చేసినతరువాత నిన్ను చూస్తే దానికి గౌరవం జాస్తి అవుతుందా?" అన్నాడు దాసు. అతను గోపీనిచూసి, నువ్వు అల్లరి ఎప్పుడు మానేస్తావురా? నీమూలంగా ఎంత రభస జరుగుతున్నదో చూస్తున్నావా?" అని అడిగాడు.

"మధ్యంలో వాడిమీద పడతానేం? వాడేం చేశాడనీ?" అన్నది వెంకమ్మ.

"అదికాదు. నాన్నా, నానమ్మ పిన్నిని నానా మాటలూ అన్నది. పిన్ని నాకు పిప్పరమింటిచ్చిందని నానమ్మా, అత్తయ్యా నన్ను నానామాటలూ అంటున్నారు" అన్నాడు గోపీ.

"దొంగవెధవా, మాటలు కల్పించటంకూడా నేర్చుకున్నావా? ఇదేనా ఆ మహాతల్లి నీకు రహస్యంగా చెప్పే విద్యా?" అన్నది వెంకమ్మ.

"ఇప్పుడేగా నువు వాణ్ణి వెనకేసుకొస్తున్నదీ?" అన్నాడు దాసు తల్లితో.

౧౫

గోపీ రాజ్యంపక్షం అవుతున్నాడని తోచినప్పట్నుంచీ వితంతువులు వాణ్ణి రాపాడసాగారు. "ఛీ వెధవా? పాపిష్టి మొహమూ నువ్వూనూ! నాతో మాటాడకు. వెళ్ళి మీ పిన్ని చంకనాకు. నేను నీకేం చెయ్యను పో" అని వెంకమ్మ తరుచు మనవణ్ని పరామర్శించటం జరుగుతూ వచ్చింది.

గోపీకి ఎన్నడూలేని భయభక్తులు వెంకమ్మపట్ల ఇప్పుడు కలగటం అసాధ్యం గనక వాడు తిరిగి అవిడమీద అవిడభాషే ప్రయోగించేవాడు. అటువంటి పాడుమాటలు అనరాదని రాజ్యం వాడికి చెప్పేది.

"ఆవిడ అనటంలేదా?" అనేవాడు గోపీ.

"ఆవిడ అంటే అన్నదిలే. నువ్వనకు చంకనాకట మేమిటి? ఎవరన్నా వింటే ఏమనుకుంటారు!"

ఓటమి కలుగుతున్నకొద్దీ వెంకమ్మకు ఉక్రోషం హెచ్చుతున్నది. నిప్పుకు గాలితోడైనట్టు చిన్నఇంటి వాసాలు లెక్కపెట్టే భాగ్యమ్మ ఆవిడకు తోడయింది. ఈ ఇద్దరూ చేరి బయటివాళ్ళతో దాసుమీదా, రాజ్యంమీదా, గోపీమీదా, ఆఖరుకు సత్యంమీదకూడా దుష్ప్రచారం సాగించారు.

"ఆశ్చర్యమేస్తుంది! సత్యం అంత నాజూగ్గా ఉండేవాడా, మా పెద్దమ్మ అడుగుపెట్టిన మూణ్ణెల్లలో బస్తాఅమల్లే అయిపోయి చూడటానికి అసహ్య

మేస్తున్నాడు. ఎక్కడి కక్కడ కండలు వెళ్లకొస్తూనా...! ఆ పెద్దవాడు మటుకు? వాడెంత భోళావెధవ! ఎంత అల్లరి చేసినా — పిల్లలన్న తరువాత అల్లరి చెయ్యరా ఏం? వాడి దగ్గర ఏకోశానా దాపరికం ఉండేదికాదు. ఉన్న మాట మొహాన అనేసేవాడు. అటువంటివాణ్ని కాస్తా వొట్టి నూబిని చేసి కూచోబెట్టిందిగదా! మా ఇద్దరిమీదా వాడు వేగు! ఏ కిటికీలోనుంచో చూస్తాడు — ఏం చేస్తున్నామా, ఏమనుకుంటున్నామో తెలుసుకోవటానికి! మామీద వాళ్ల నాన్నతో అది ఏం చెప్పమంటే అదల్లా చెబుతాడు. నమ్మినబంటు ననుకో! వీడికి ఎంత చేశానూ! ఎన్ని అగచాట్లు పడ్డానూ! ముందొచ్చిన చెవులకన్న వెనకొచ్చిన కొమ్ములు వాడిటు; ఎంతలో వాణ్ని బుట్టలో వేసుకుందీ! ఆఁ విషప్పుచ్చె! చూస్తూ ఉండు. అది ఈ ఇంటికి చిచ్చుపెట్టిగాని పోదు! కైకేయి దాపరించింది మా ప్రాణానికి! దాని చదువు భోగ్లించా. ఆ చదువంతా మా కొంప కూల్చటానికి పనికొస్తున్నది. తన కిష్టం లేకపోతే పని చెయ్యొద్దు, గడపదాటి బయటికి రావద్దు, పాన్పుమీదనే రాత్రీ పగలూ అహోరించమను! కాని ఇదేమిటమ్మా? ఈ విషం పొయ్యటమేమిటమ్మా? ఇన్నేళ్ళు బ్రతికాను ఇంత విడ్డూరం ఎక్కడా చూళ్ళేదు...! ఎందుకనే అనుకోటం? మన బంగారం మంచిదైతే—! అది చెప్పిందల్లా నమ్మి మాతో శత్రుత్వం పెట్టుకున్న ఆ వెధవబుద్ధి ఏమనాలి? తనను పుట్టినప్పట్నించీ ఎరిగున్న మమ్మల్ని కాదని నిన్నగాక మొన్న వచ్చిన దాన్ని నెత్తి నెక్కించుకున్నాడే. వాడి బుద్ధి ఏం బుగ్గయినట్టు? ఇన్నాళ్ళకు మీ మిద్దరం వాడికి దెయ్యాలమయినామా? మళ్ళీ ఎక్కడా అనకు —మా దాసుకే—ఈ పెళ్లాన్ని చూస్తే గడగడ! ప్రపంచంలో ఇంతమంది మొగుళ్ళున్నారు; పెళ్లాన్ని చూసి అట్లా గడగడ లాడ్టం ఎక్కడా చూడం. మొదటి పెళ్లాన్ని కాల్చుకు తిన్నాడు. దీని జిత్తులు దానికేం తెలుసూ? అది మహా ఇల్లాలు. అందుకే దాటిపోయింది."

ఇటువంటి ప్రచారంవల్ల తమకేం వొరుగుతుందో వాళ్ళకు స్పష్టంగా తెలీదు. కాని కుట్ర అనేది వాళ్ళిద్దరి హృదయాలలోనూ ప్రవేశించింది. పగ గుడ్డిది, అది గురి చూసి కుట్ర చెయ్యలేదు. ఎటువంటి విచక్షణా చూడకుండా రాళ్ళు విసురుతుంది. అపజయం ఎదురైనకొద్దీ దాని విసురు జాస్తీ అవుతుంది గాని తగ్గదు. చావు సమీపిస్తున్నకొద్దీ చలవలు కమ్ముకొచ్చినట్టు తల్లీ కూతుళ్ళలో నానాటికీ మానవత్వం నశించ సాగింది. ఈ స్థితిలో ఎవరన్నా వచ్చి

"మీకు కావలసిందేమిటి ?" అని వాళ్ళ నడిగితే వాళ్ళు సమాధానం చెప్ప గల స్థితిలో కూడా లేరు. దాసు కాపరం విచ్ఛిన్నం కావటం తప్ప వాళ్ళ కిప్పుడేమీ అక్కర్లేదు.

మానవ మనస్తత్వంలో సహజ దౌష్ట్యమంటూ ఉండదు. దౌష్ట్యానికి ఏదో ఆధారం ఉండాలి. వెంకమ్మ ఒకప్పుడు కోరినదల్లా అధికారం, పెత్తనం మాత్రమే. ఆవిడ కాపరానికి వచ్చేదాకా పుట్టింట చాలా అధికారం వెలగ బెట్టింది. అందరికన్నా పెద్ద సంతానం కావటంచేత చాలా కాలం తమ్ము ళ్ళకూ, చెల్లెళ్ళకూ ఆవిడే పెద్ద దిక్కుగా ఉండేది. ఆవిడ కాపరానికి వచ్చిన తర్వాత ఈ పెత్తనం పోయింది. అటు తమ్ముళ్ళూ, చెల్లెళ్లూ ఎవరి కాపరాలు వాళ్ళు ఏరాటు చేసుకుని ఎవరి బ్రతుకును వాళ్ళు బ్రతకసాగారు. వెంకమ్మ మొగుడు వెంకమ్మను తోక జాడించనివ్వలేదు. ఆవిణ్ని 'కత్తుల బోను'లో ఉంచాడు. ఆయన దాసు లాగే మితభాషి. అందుచేత పెళ్లాం తన ఇష్టంలేని మాట అన్నప్పుడల్లా వీపు పెట్లగొట్టేవాడు. "మనిషికో మాటా, గొడ్డుకో దెబ్బా ! నీకు మాట అర్థంకాదు, దెబ్బే అర్థమవుతుంది. నువ్వు గొడ్డు జాతివై యుండాలి" అనే వాడాయన. ఆ విషయంలో ఆవిడ అప్పటికీ ఇప్పటికీ అటే మారలేదు.

మొగుడు చచ్చినప్పటినుంచీ వెంకమ్మ తన కొడుకుమీద చాలా దాష్టి కంచేసింది. కాని దాసు పెద్దవాడైన తర్వాత ఈ అధికారం అంత జోరుగా సాగలేదు. అప్పటికీ ఆవిడ కొడుక్కు విసుగు తెప్పించి తన పట్టుదల నెగ్గించుకుంటూ వచ్చింది. దాసు మొదటి భార్య దాసును సొంతం చేసుకో వాలని చాలా ప్రయత్నించింది. ఎవరి "సొంతం" కావటమూ ఇష్టంలేక దాసు అత్త కోడళ్ళను యథేచ్ఛగా కీచులాడుకోనిచ్చాడు. దాసు మొదటి భార్య చచ్చినప్పటినుంచే వెంకమ్మకు గృహాధిపత్య కాంక్ష ప్రబలమయింది. తనకున్న ఒక అడ్డంకి తొలగిపోయింది. పిల్లలు చిన్నవాళ్లు, పిల్లలను తానే సాకాలి. దాసు బొత్తిగా అశక్తుడు, తనకు ఎప్పటికన్నా కట్టుబడి ఉంటాడు. ఇంటి మీద తన సామ్రాజ్యాధిపత్యం సాధించుకో గలందులకు వెంకమ్మ ఇద్దరు మన వళ్ళనూ నిర్మూలించటానికి పూనుకున్నది. వాళ్లు తనకు ఉపగ్రహాల్లే కావ టమే ఆవిడ ఆశయం. తను తప్ప వాళ్ళకు ప్రపంచంలో మరొకరుండ రాదు. తనకన్న చిన్నది, తన చెల్లెలు మొగుడు చచ్చినప్పట్నుంచీ తన వలంగును

కొడుకులమీదా, ఇద్దరు అల్లుళ్ళమీదా నిరాక్షేపణగా ఏలుతుండటం వెంకమ్మ కళ్లారా చూసి ఉన్నది. తన ఖర్మం కాలిందీ ? తను ఏం తక్కువ తిన్నదీ ?

దాసు రెండో పెళ్లి చేసుకున్నది కేవలం పిల్లల క్షేమం కోసమే అయినా వెంకమ్మ దృష్టిలో ఇది తన అధికారానికి పెద్ద దెబ్బగా కనపడింది. తాను "రాజకీయ దృష్టి"తో ప్రతిపనీ చేస్తున్న మనిషి కనక దాసు కూడా అటువంటి దృష్టితోనే ప్రతిపని చేస్తున్నట్టు ఆవిడ బుద్ధికి తోచింది. దాసు పెళ్ళాడ నిశ్చయించి సంబంధం ఫలానా అని తనకెందుకు తెలియజేయలేదూ? ఎవరూ వెంటరాకుండా వెళ్లి పెళ్ళి ఎందుకు చేసుకొచ్చాడూ? ఇది వెంకమ్మ దృష్టికి చాలా పెద్ద కుట్రగా కనపడింది. దాసు దృష్టినుంచి వీటికి వేరే అర్థం ఉన్నది. సంబంధం విషయం తాను నిశ్చయించుకునేదాకా ఎవరికీ వివరాలు చెప్పదలచలేదు దాసు. తీరా అందరికీ చెప్పి తాను పెళ్ళి ఏ కారణం చేత నన్నా మానదలిస్తే అభాసవుతుందని అతని భయం. ఈ పెళ్ళివల్ల చలపతికి సాధ్యమైనంత తక్కువభారం కలగాలనే ఉద్దేశంతోనూ, రెండో పెళ్ళికి ఆట్టహాసం దేనికన్న భావంతోనూ దాసు పెళ్ళికి ఎవరినీ తీసుకుపోలేదు. కాని ఈ విషయం వెంకమ్మ గ్రహించలేదు. గ్రహించాలన్న తాపత్రయం ఆవిడకు లేదు. ఆవిడ దాసును శత్రువర్గంలో చేర్చేసింది.

రాజ్యం వెంకమ్మగారి అపోహలను బలపరిచింది. ఆమెకు పిల్లలమీద మొదట్లో ఏమంత అపేక్ష లేదు. అన్న పిల్లలు దూరమైన లోపం కొంత తీరటానికీ, తనకు చేసే పని ఉండటానికీ, దాసు కోరికను మన్నించీ రాజ్యం పిల్లల్ని చేరదీసింది. కాని పిల్లల మంచి చెడ్డల ప్రసక్తిలేని వెంకమ్మకు రాజ్యం చర్య తన అధికారానికి గొడ్డలిపెట్టు అయింది. గృహ సామ్రాజ్యాధిపత్యానికి తనతో సమంగా పోటీచేసే భయంకర శత్రువుగా రాజ్యం వెంకమ్మ కళ్ళకు కనిపించింది. వెంకమ్మ శత్రువర్గంలో దాసు రెండో స్థానానికి దించబడ్డాడు. ఆ స్థానం రాజ్యానికివ్వబడింది.

అన్నిటికన్నా గోపీ శత్రువర్గంలోకి పోవటం వెంకమ్మకు భరించరానిదై పోయింది. తన "రాజకీయాలకు" అవసరం గనక వెంకమ్మ ఇంత కాలమూ వాణ్ణి పెద్ద చేసిందిగాని వాడు "శత్రు[illegible]సరికి సరిఅయిన ప్రమాణంలో ఆవిడ వాణ్ని చూడసాగింది. [illegible]స్వతంత్రుడవుతుంటా,

పిల్లకాకీ, బొట్టికాయీ" అని వాణ్నిప్పుడావిడ సంబోధిస్తున్నది. దీనివల్ల జరిగిన మేలేమంటే తన నాయనమ్మ అసలు స్వరూపం గోపీ బాగా తెలుసుకో గలిగాడు.

ఈ నాటకంలో భాగ్యమ్మది విచిత్రమైన పాత్ర. తల్లి అధికారం కోసం తాపత్రయ పడుతున్నదని భాగ్యమ్మకు తెలుసు. తనకు ఉపకారం చేస్తున్న వాడు దాసని కూడా ఆమెకు తెలుసు. కాని ఈ సంఘర్షణలో తాను ఏదో ఒకప్రక్క చేరాలిగాని తటస్థంగా ఉండటం సాధ్యంకాదని భాగ్యమ్మ భావించింది. అవతల రాజ్యం లేకపోతే భాగ్యమ్మ తమ్ముడి పక్షం చేరటం గాని, తటస్థంగా ఉండటంగాని చేసేదేమో, కాని ఒక పక్షాన రాజ్యం ఉండ టంగాని చేసేదేమో, కాని ఒక పక్షాన రాజ్యం ఉండటంచేత భాగ్యమ్మ తప్పనిసరిగా తల్లిపక్షం వహించాలని ఆవిడ సంస్కృతి శాసించింది. తను ఆడబిడ్డ. మరదలు తన తల్లిమీద గెలవటానికి తాను ఎన్నటికీ తోడ్పడలేదు. తను ఎటూ కాకుండా ఉన్నా తల్లి ఒంటరిదై పోతుంది. రెండో పక్షం బల మవుతుంది.

తల్లి కూతుళ్లిద్దరూ మానవత్వానికి ఉద్వాసం చెప్పి బుద్ధిపూర్వకంగా కుట్రలోకి దిగారు.

భాగ్యమ్మ సోది చెప్పేదాన్ని పిలిచింది. మనసులో ఉన్నది సోదిలో వస్తుందంటారు. "నాలుగు నెల్లుగా మీ ఇంటికి శని చుట్టుకున్నది. శని వదిలించుకోండి. ఈ శని కొంపకు చెరుపు" అని సోది మనిషి ఏకతార మీటుతూ చెప్పింది.

బుడబుక్కలవాళ్లూ అదే చెప్పారు.

వెంకమ్మ ఇష్టదైవం వెంకటేశ్వరస్వామి కూడా ఆవిడకు కలలో కనిపించి ఆ ముక్కే చెప్పాడు.

దాసు లక్ష్యపెట్టలేదు. నాస్తికుడల్లే మాట్లాడటు మేగాక, "ఈ సారి వెంకటేశ్వరస్వామి కలలో కనిపించి పిచ్చి పిచ్చి మాటలు చెబితే నిన్ను శాశ్వతంగా తిరుపతికి పంపిస్తా. ఈ కొంపలో ఎవరూ చావు బ్రతుకుల్లో లేరు. గనక సోదీ గీదీ అడక్కండి. ఎవరన్నా వింటే మిమ్మల్ని చూసే నవ్వు తారు" అన్నాడు.

౧౬

గోపీ రాజ్యం గదిలోకి వచ్చాడు.

"కూచో గోపీ" అన్నది రాజ్యం జడ వేసుకుంటూ.

గోపీ చాలా సేపు మౌనంగా కూచున్నాడు.

"నిన్నే తమ్ముడు అమ్మా అని పిలుస్తాడే?" అన్నాడు గోపీ.

వాడి మనసు ఎట్లా పని చేసేదీ రాజ్యం సులభంగా అర్థం చేసుకో గలదు.

"ఔను, నేను వాడికి అమ్మను కాదూ?" అన్నది.

"వాడికి అమ్మవయితే నాకు పిన్ని వెందుకవుతావ్?" అన్నాడు గోపీ.

"నువ్వు పిన్నీ అని పిలుస్తున్నావుగా అందుకు?"

"నేను కూడా నిన్ను అమ్మా అని పిలిస్తే?" అన్నాడు గోపీ.

"పిలవాలనుందా?"

"పిలిస్తే నువ్వు పలుకుతావా?"

"నువ్వు చక్కగా బడికిపోయి చదువుకుంటే అమ్మా అని పిలవనిస్తా. చూడు నీ యీడువాళ్లు చక్కగా ఎట్లా చదువుకుంటున్నారో?"

"అయితే నేనూ చదువుకుంటా!" అన్నాడు గోపీ ఆత్రంగా.

"మంచివాడివిగదూ. మీ నాన్నగారికి చెబుదాం భలే సంతోషిస్తారు"

గోపీ రాజ్యం దగ్గిర తినటానికి పంచదార గుళ్ళు పుచ్చుకుని వంటింటోకి పరిగెత్తాడు.

"ఏం వచ్చావు? ఏం చేస్తున్నామో చూసిరమ్మందా ఏం?" అన్నది వెంకమ్మ చీదరింపుతో.

"నేను బడికి పోతున్నాగా?" అన్నాడు గోపీ.

వెంకమ్మ నిర్ఘాంతపోయింది. భాగ్యమ్మ నివ్వెరపోయింది.

"బడా ?" అన్నది వెంకమ్మ.

"చదువుకుంటావుట్రా ?" అన్నది భాగ్యమ్మ. చదువుకోటం విడ్డూరమైనట్టు.

"ఒరే, ఇట్లారారా ! మాట. కాస్సేపు కూచో.! చదువుకోమని మీపిన్ని చెప్పిందా ఏం ?" అన్నది వెంకమ్మ.

"పిన్నేమిటి పిన్ని ? మా అమ్మ !"

"ఇదెప్పణ్నుంచిరోయ్ ?" అంటూ భాగ్యమ్మ పెద్ద పెట్టున నవ్వింది.

గోపి ఆవిడికేసి చులకనగా చూసి "ఇవాళనుంచే. నేను బడికెళ్ళి చదువుకుంటే అమ్మా అని పిలవనిస్తానంది" అన్నాడు.

"చూశావుటే ?" అన్నది వెంకమ్మ.

"ఎంత ఆలోచనో ?" అన్నది భాగ్యమ్మ.

గోపిని బళ్ళోకి పొమ్మనటంలో ఏమి రహస్య దుర్మార్గం ఉన్నదో వితంతువులకు తెలీదు, కాని ఏదో ఉండి తీరుతుందని వాళ్ళు నిశ్చయించుకున్నారు.

"ఒరే పిచ్చిమొద్దూ, బడికిపోతే పంతులు కొడతార్రా ! అందుకే నిన్ను బడికి పొమ్మంటున్నది" అన్నది వెంకమ్మ.

"తను కొడితే తాట వొలుస్తావని ఈ యెత్తెత్తింది" అన్నది భాగ్యమ్మ

"పంతులు నన్నెందుకు కొడతాడూ ? నన్నెవరూ కొట్టలేరు" అన్నాడు గోపి గర్వంగా.

"అట్లా అనుకున్నావేం. బడిలో మోకాటితండా వేయించి గుంజిళ్ళు తీయిస్తారు. గోడ కుర్చీ వేయిస్తారు. కోదండం వేయిస్తారు. పేంబెత్తాలు పెట్టి ఛెళ్, ఛెళ్ మని రక్తం వరదలయ్యేదాకా కొడతారు. ఒళ్ళంతా ఇంతెత్తు అట్లు పొంగుతుంది. పడుకోటానిక్కూడా ఉండదు. చచ్చేబాధ పెడుతుంది" అన్నది వెంకమ్మ.

గోపి బెదిరిపోయినాడుగాని ఇంకా దర్పం చావలేదు.

"పంతులు కొడితే నేను నాన్నతో చెప్పతాగా ?" అన్నాడు వాడు.

“మీ నాన్నకి చెబితే పంతులు కేకల్వా ఏం?” అన్నది వెంకమ్మ.

“బ్రతికుంటే బలుసాకు తినొచ్చు బడీవద్దు, దడీవద్దు ఇంతతిని సుఖంగా ఉండు నీకేం మహారాజువు” అన్నది భాగ్యమ్మ.

గోపి బెదిరిపోయిన మొహంతో రాజ్యం దగ్గిరికి వచ్చి, “అమ్మా, నేను బడికి పోను” అన్నాడు.

రాజ్యం తోకతొక్కిన తాచల్లే లేచింది. “అట్లా అయితే నన్ను నువ్వు అమ్మా అని పిలవనక్కర్లేదు. అసలు నా గదిలోకే రానక్కర్లేదు నీ ముహం నాకు చూపించనక్కర్లేదు. పో అవతలికి!” అని ఆమె గోపిని కసిరింది.

గోపి బావురుమన్నాడు.

వెంటనే తను తొందరపడ్డట్టు రాజ్యం తెలుసుకున్నది. ఇది అఘాయిత్యపు ఏడుపు కాదు. గోపి నిజంగా ఏడవగా రాజ్యం చూడటం ఇదే మొదటిసారి. కాస్తలో తొందరపడి గోపిని బాధ పెట్టినందుకు రాజ్యం నొచ్చుకున్నది. ఇన్నాళ్ళకు గోపి దిక్కులేని పిల్లవాడని జాలి కలిగేటట్టుగా ఏడవటం చూసి ఆమె హృదయం కరిగిపోయింది.

రాజ్యానికి ఆకస్మికంగా ఓర్పు పోవటానికి కారణం ఉంది. ఆమె ఎంతో కాలంగా గోపీని చదువుకు సుముఖుణ్ని చెయ్యటానికి పునాది వేసింది. చదువుని గురించి చాలా గొప్పగా వర్ణించింది. చదువువస్తే దూరాన ఉన్న వాళ్ళతో మాట్లాడవచ్చున్నది. పుస్తకాలు చదవొచ్చన్నది. గొప్పపనులు చెయ్యవచ్చున్నది. అంతా విని గోపి “అఁ నాకు చదువక్కర్లేదు. ఎవరు పోతారు వెధవబడికి?” అనేవాడు. రాజ్యం ఓర్పుతో “పోనీ మానెయ్యి, నాకేం? నువ్వే ఉద్యోగాలు చెయ్యవు. నువ్వే బైరల్లే ఉంటావు. నిన్ను చూసే అందరూ నవ్వుకుంటారు. నిన్నే కూలిపని చేసుకోమంటారు” అని ఉడికించేది.

రాజ్యం దాసుతో కూడా గోపి చదువును గురించి ఎన్నోసార్లు చర్చించింది. వాడిపైన ఇతర పిల్లల ప్రభావంలేదు. అది ఉంటేగాని వాడు మామూలు పిల్లవాడల్లే ఉండడు. రోజల్లా ఇంట్లో ఉండడమూ, పనిలేకపోవటమూ, ముసలాళ్ళ సావాసమూ వాణ్ణి పాడుచేస్తున్నాయి.

ఇంతా అయిన తరువాత గోపి ఏ బుద్ధిన ఉన్నాడో చదువుకోటానికి ఒప్పుకున్నాడు. తన కృషి ఎట్లాగయితేనేం ఫలించిందికదా అని రాజ్యం సంతోషించింది. విజయగర్వం కూడా పొందింది. ఇంతలోనే గోపీ తిరిగివచ్చి మళ్లీ పాతపాటపాడి రాజ్యానికి భరించరాని గర్వభంగం చేశాడు. ఆమెకు కోపంలో ఒళ్ళు తెలియలేదు. ఎవరు కోప్పడ్డా లక్ష్యపెట్టటం అలవాటులేని గోపి రాజ్యం కోపానికి తట్టుకోలేక కొంత - వితంతువులు పెట్టిన భయంతో కొంతా-ఏడవసాగాడు.

రాజ్యం గోపిని ఎప్పుడూ ఎరగని ప్రేమతో దగ్గరకు తీసుకొని, "ఏడవకు నాయనా ఊరుకో. ఎందుకేడుస్తావ్ ? నీ కేం జరిగింది ?" అన్నది కళ్లు తుడుస్తూ.

"బడికిపోతే పంతులు నన్ను కొడతాడు. వొళ్లు వాస్తుంది" అన్నాడు ఎక్కుతూ మాటకూడా సరిగా చెప్పకుండా గోపి

"ఎవరన్నారూ ? పంతులు నిన్నెందుకు కొడతాడూ ? కొడితే నే నూరుకుంటానా ? మీ నాన్నగారితో చెప్పి పంతుల్ని మళ్ళా కొట్టించనూ?" అన్నది రాజ్యం.

గోపీకి కొంచెం కొంచెంగా ధైర్యం తిరిగి వచ్చింది.

"పంతులు కొడతాడని నానమ్మ చెప్పిందే? అత్తయ్యాకూడా చెప్పింది" అన్నాడు గోపీ.

"వాళ్ళకేం తెలుసూ ? వాళ్ళెప్పుడన్నా బడికి వెళ్లారా ఏమన్నానా? నువు బడికి వెళ్ళటం చదువుకోటం వాళ్లకిష్టంలేదేమో, అట్లా చెప్పివుంటారు. ఆమాట నమ్మి నువు పిరికివాడివై పోతావా ? ఛీ, ఛీ!" అన్నది రాజ్యం.

"వాళ్ళకేం తెలీదు" అన్నాడు గోపీ.

గోపీని పంపి రాజ్యం గదిబయటికి వచ్చింది. వంటింట్లో అత్తగారూ ఆడబిడ్డా గట్టిగా మాట్లాడుకుంటూ ఉండటం ఆమెచెవిని పడింది.

"ఒళ్లో కూచోబెట్టుకోనీ పక్కలో పడుకోబెట్టుకోనీ, ఎవడికొక్కా వాలి ? చిత్రాంగి బాపతించింది, చిత్రాంగి ! అవును ఈ ఇంగిలి అక్షరాలు మన మెక్కడ చదివాం ! లోకాన్ని తనే కాచి వడబోసింది. మనకేం లోకం

మోహం తెలుసునా? కొట్టించదూ మరీ? గొంతమంటే గొంతే మొగుడు ఉన్నాడుగదూ? పంతుల్నీ కొట్టిస్తుంది. అందర్నీ కొట్టిస్తుంది. ఊళ్ళో వాళ్ళందరూ మనమాదిరిగా ముండమోసిన వాళ్ళనుకుంటున్నది గామాలు..."

రాజ్యానికి కోపంతో వొళ్ళంతా కంపించిపోయింది. ఆమె గబగబా వంటింట్లోకి వెళ్ళి "మీరు పరువు మర్యాదగల సంసార్లా? కల్లుపాకల దగ్గర చెడతాగి నోటికొచ్చినదల్లా పేలే అలగా మనుషులా? మీరున్న కొంపలో ఉండటానికి పరువుకలవాళ్ళు సిగ్గుపడి చావాలి. దొంగపనులు చెయ్యటం, దొంగచాటునుంచి చూడటం, దొంగచాటుగా వినటం—అన్నీ విడిచేశారు. ఇంక గయలో వదలాలన్నా ఏమీలేదు. నేనీ ఇంట్లో ఒక్కక్షణం ఉండను. ఆయనవస్తే వెళ్ళిపోయినానని చెప్పండి. అందులోకూడా మీ బుద్ధికితగ్గ అబద్ధాలు కలిపించి చెప్పండి. ఏది మరచినా జన్మలో ఎన్నడూ మిమ్మల్ని మాత్రం మరవను" అంటూ వెళ్ళిపోయి, గదిలో తన సామాను సర్దుకోసాగింది.

రాజ్యం గదితలుపు బిగించుకుని చాలాసేపు ఏడిచింది కూడాను. కాని తన కంటినీరు వితంతువులను మలుకు చూడనివ్వలేదు. ఆఖరు క్షణంలో ఆమె భర్తకు ఒక ఉత్తరంకూడా రాసింది. అందులో ఆరోజు జరిగినదీ, వంటింటో తాను విన్నదీ, వితంతువులను తాను అన్నదీ పూసగుచ్చినట్టు ఆరు పేజీలమేర రాసింది. చివరకు "మీరు వాళ్ళను ఇంకేమీ అనక్కర్లేదనుకుంటా. అనవలసిన మాటలన్నీ నేనే అన్నా. నేను ప్రస్తుతం మా అన్నగారింటికి పోతున్నా. మీకు ఓపిక ఉన్నప్పుడువచ్చి చూసిపోతూ ఉండండి. సెలవు — రాజ్యం" అని ఉత్తరం పూర్తిచేసింది.

౧౭

దాసు స్కూలునుంచి తిరిగివచ్చి నేరుగా గదిలోకి వెళ్ళాడు. ఇల్లంతా నిశ్శబ్దంగా ఉన్నది. గదిలో రాజ్యంగాని, ఆమె పెట్టెలుగాని లేకపోవటం చూశాడు. చివరకు ఉత్తరంకూడా కనపడింది. దాన్ని విప్పి ఆత్రంగా ఒకటికి రెండుసార్లు చదువుకున్నాడు.

"చూశావుట్రా? అది వెళ్లిపోయింది. నిజంగా మేమేమీ అనలేదు. ఎంత వొట్టుపడితే అంతవొట్టు" అంటూ వెంకమ్మ గదిలోకి వచ్చింది.

"అది అంతేలే. నువుగాని దాన్ని వెళ్ళొద్దనలేదుగద ?" అన్నాడు దాసు.

వెంకమ్మ మొహం వికసించింది. ఎంత నిగ్రహించుకున్నా ఆగకుండా ఆవిడ మొహాన మందహాసం అంకురించుకొచ్చింది.

"బాగుందే, నాకేంపనీ ? నాతో చెప్పివచ్చిందా ? చెప్పిపోయిందా ?"

"పోతున్నానని నీతో మాటమాత్రంకూడా చెప్పలేదా యేం ?"

"ఎబ్బే, ఎక్కడిదీ ? ఉట్టిపుణ్యానికి రంయ్ రంయ్ మంటూ వచ్చి నన్నూ, భాగ్యాన్నీ అనరాని మాటలన్నీ అని వెళ్ళింది. ఇట్లా చూద్దుంగదా, బండెక్కి వెళ్ళిపోతున్నది !"

"అట్లాగా ? అక్కయ్యేదీ ?" అన్నాడు దాసు.

"ఏంరా, దాసూ ?" అంటూ భాగ్యం తలుపు అవతలనుంచి లోపలికి వచ్చింది.

"ఏంలేదు, పాపం నువిక్కడ ఎంతకాలం ఉంటావు, ఇల్లూ వాకిలీ విడిచి? నువ్వుండి చేస్తున్న దేమిటి కనక? రంగయ్య చదువుకుంటున్నాడాయె. అంతగా అయితే వాడికి అక్కడే హోటల్లో ఏర్పాటు చేస్తా. అమ్మకూడా నీ వెంటవచ్చి కొన్నాళ్లుంటుంది. డబ్బుకిబ్బందయితే నేను పంపిస్తాలే !" అన్నాడు దాసు.

వితంతువు లిద్దరూ పాలిపోయినారు.

"అదేమిట్రా ?" అని ప్రారంభించింది వెంకమ్మ.

"నాకు నీ సలహా అక్కర్లేదమ్మా. కావలిస్తే నేను అడగనూ ?" అన్నాడు దాసు.

"దాన్ని వెనకేసుకొచ్చి అయినవాళ్ళను దూరంచేసుకోకు, భద్రం !" అని బెదిరించింది వెంకమ్మ.

"అదెవరు ? మీ ఇద్దరికంటె నాకు అయినవాళ్లెవరున్నారు ? నన్నూ, నా పిల్లల్నీ, కాపరాన్నీ మీకంటే ఎవరు బాగా కనిపెట్టి ఉంటారు ? రేపు పొద్దున్నే ప్రయాణం, మరచిపోకండి !"

"మమ్మల్ని వెళ్ళగొట్టేస్తావుట్రా?" అన్నది వెంకమ్మ కుండపగలేసి.

"మిమ్మల్నెందుకు వెళ్ళగొట్టుతానమ్మా? నేనే వెళ్ళిపోతున్నా, పది రోజులు శెలవుపెట్టి. ఆ తరువాత ఏమవుతుందో నాకూ తెలీదు."

"పిల్లలు?"

"పిల్లలు నాతోనే ఉంటారు."

"నా వెంట పంపించవు!"

"పంపించను. వాళ్ళతో నువ్వు పడలేవు."

"పడతాలే. ఇన్నాళ్ళూ పడలా?"

"అందుకే కాస్త విశ్రాంతి తీసుకో. పెద్దదానివై పోతున్నావు."

"రేపే పోవాలని ఏముందీ? అసలు పోకపోతేనేం?"

"నేను రేపు ఉదయమే ఇంటికి తాళంవేసి పోతున్నా. మీ ఇద్దరాడవాళ్ళనూ నమ్మి ఇల్లు వప్పగించడం సాధ్యంకాదు."

"ఎవరన్నా తోడు—"

"నా కెవరిలోనూ నమ్మకంలేదు."

"నీ పెళ్ళయినప్పుడు మే మిద్దరమే కాదుట్రా ఉన్నది ఇంటికంతకీనూ?"

"ఆ పెళ్ళిసంగతి ఎత్తకండి. ఈలోపల ఎంత మారింది? అయినా అక్కయ్యను నేను పెళ్ళిపొమ్మంటుంటే పరువైనమనిషి ఏమని ఉంటుందీ? నువ్వొక్కత్తెవూ కొంపలో ఎట్లా ఉంటావు?"

అసలు దాసు మనసులోమాట ఏమిటో చెప్పించటానికి వెంకమ్మ చాలా ప్రయత్నం చేసిందికాని లాభంలేకపోయింది. మర్నాడు వితంతువు లిద్దర్నీ పంపించేసి, దాసు రాజ్యాన్ని కలుసుకోవటానికి రైలెక్కాడు.